Sumite

Nec
Tamen
Consumebatur

VOL
XXXV
1991

S. U. M. Institution
Kalimpong
ESTD 1886

Editorial Board

EDITOR-IN-CHIEF
SHRI B. K. SUBBA

Editors :

English Section	{	Rev E. T. Lucksom Shri Bhanu Baral
Nepali Section	{	Shri K. R. Thapa Shri A. B. Chhettry Rev J. Karthak
Hindi Section		Shri B. C. Mishra
Bengali Section		Shri K. C. Choudhary
Tibetan Section		Shri S. W. Bhutia

PUBLISHER
Shri B. S. Simick
MANAGER
Shri Sahid Ahmed
PHOTOGRAPHS
Shri K. W. Malommu

S. U. M. INSTITUTION, KALIMPONG

SECONDARY SECTION 1990-91

HEADMASTER : Shri N. R. PRADHAN, M. A. (Hons), M. Ed.
ASST. HEADMASTER : Shri B. K. SUBBA, B. A., B. T.

LANGUAGE GROUP

1 Shri L. K. Thapa, M.A., B.T.
2 " B. S. Simick, B. A.
3 " K. R. Thapa, B. A., B.T.
4 " N. K. Pradhan, B.A., B.T.
5 " S. W. Bhutia, B. A., Diploma Pitman's (London) NCC. T.O.
6 " A. B. Chhetri, B.A. (Hons) B. Ed.
7 " R. S. Prasad B. Com B. Ed. (Visharad)
8 " B. C. Mishra M.A., B.T.
9 Rev J. Karthak, M.A., B.Th, B.Ed.

SCIENCE GROUP

1 Shri Bhanu Baral B. Sc (Hons) B.Ed.
2 " K. C. Choudhary B.Sc (Hons)
3 " K. C. Gupta B. Sc B. T. Sahitya Ratna, Tr. in Phy
4 " S. K. Subba, M. Sc, B. Ed NCC T.O.
5 " G. O. Phipon B.Sc, B.T.
6 " D. D. Sharma B.Sc, (Hons) B. Ed.
7 " P. K. Namchyo, B.Sc, B.Ed.
8 " B. N. Singh M. Sc, B. Ed.
9 " A. R. Singh M. Sc, B. Ed.
10 " Subha Pradhan B. Sc, (Hons)
11 " Samuel Pradhan B.Sc, (Hons)
12 " Anshuraj Baral B.Sc, (Hons)
13 " Jagat Sahara Rai, B. Sc, (Hons)

AGRICULTURE (VOCATIONAL)

1 Shri Anil Chandra Kaul, B. Sc, B. Sc. (Ag Hons)
2 " Arvind Pradhan B. Sc (Ag Hons) PGD (PP).

SOCIAL SCIENCE GROUP

1 Shri Sahid Ahmed M. A. (Hons) B. Ed.
2 Rev E. T. Lucksom M. A., B. Ed F. C. I. S.
3 Shri P. T. Bhutia, B. A.
4 " N. K. Nag, B.A. (Hons) B.Ed.
5 " Zion Lepcha, B. A. (Hons) B. Ed. TTC. (Cal)
6 i " O. T. Aden M. A. (on Deputation)
ii " S. K. Rai B. A. (Hons)

WORK EDUCATION GROUP

1 Shri K. B. Pradhan B. A. (PHY Ed.)
2 " H. M. Gurung B. A. B. Ed. (PHY Ed.)
3 " K. W. Malommu (Work Ed.)
4 " A. P. Pradhan B. A.

PART TIME

1 Shri B. B. Mangrati B. Sc (Ag)
2 " B. K. Shilal M. A.
3 " S. S. Rai B. A.
4 " P. D. Bhutia (Tibetan)

OFFICE

1 Shri K. Rongong
2 " B. N. P. Mukhia
3 " R. D. Lepcha (Part Time)

CLASS IV

1 Shri David T. Karthak
2 " Chona T. Lepcha
3 " A. B. Thapa, (Carpenter)
4 " Peter Mangrati
5 " Amber Mangrati, (Hostel)
6 " D. K. Rai (Hostel)
7 " Kamal Yonjon, (Lab Asst)

HOSTEL

1 Shri B. S. Simick
2 " S. W. Bhutia.

S. U. M. INSTITUTION, KALIMPONG

TEACHING STAFF, PRIMARY SECTION 1990-91

HEADMASTER : Shri N. R. PRADHAN, M. A. (Hons) M. Ed.
Teacher-in-Charge : Shri G. O. C. Phipon, B. A. B. Ed.

1 Shri D. N. Targain, G. T.
2 " S. M. Subba I. A. Sr B. T.
3 " P. K. Subba, H. S.
4 Smt S. L. Karthak Matric, G. T.
5 " S. Rai, P. U. C.
6 Shri Abidan Lucksom, B. A.
7 Sushri C. K. Thapa, S. F.
8 Smt. S. D. Pradhan, S. F.
9 Sushri Sudarsana Subba, B. A.
10 Smt. Kanti Devi Pradhan, S. F. V. T.
11 Shri Tilak Kumai, B. A. (1st Part)
12 Smt. S. Lama, S. F.
13 Sushri H. D. Basnet, M. P.
14 Shri L. Karthak, B. A.

K. G. SECTION

1 Smt. T. D. Pradhan, S. F. V. T.
2 Sushri M. O. Kabo.

HIGHER SECONDARY SECTION

TEACHING STAFF 1990-91

PRINCIPAL :	SHRI N. R. PRADHAN, M. A. (Hons) M. Ed.
ENGLISH :	Shri N. R. Pradhan, M. A. (Hons), M. Ed. Shri L. K. Thapa, M. A., B. T. Shri S. W. Bhutia, B.A., Dip. Pitman's (London), NCC. T. O.
POL. SC. :	Shri Sahid Ahmed, M. A. (Hons), B. Ed.
HISTORY :	Rev E. T. Lucksom, M. A. B. Ed., F. C. I. S.
ECONOMICS :	Shri B. C. Mishra, M. A., B. T. Shri O. T. Aden, M. A., (on Deputation)
GEOGRAPHY :	Shri N. K. Nag, B. A. (Hons), B. Ed.
NEPALI :	Shri B. K. Subba, B. A., B. T. Shri A. B. Chettry, B. A. (Hons), B. Ed. Rev J. Karthak, M. A., B. Th., B. Ed.
HINDI :	Shri B. C. Mishra, M. A., B. T.
TIBETAN :	Shri S. W. Bhutia, B. A., Dip. Pitman's (London), NCC. T. O.
BIO. SCIENCES :	Shri Bhanu Baral, B.Sc (Hons), B. Ed. Shri S. K. Subba, M. Sc, B. Ed. Shri K. C. Chaudhury, B. Sc, (Hons).
PHYSICS :	Shri K. C. Gupta, B. Sc., B. T., Sahityaratna, Tr. in Physics. Shri G. O. Phipon, B. Sc., B. T.
CHEMISTRY :	Shri D. D. Sharma, B. Sc. (Hons), B. Ed. Shri Samuel Pradhan, B. Sc. (Hons).
MATHEMATICS :	Shri A. R. Singh, M. Sc., B. Ed. Shri B. N. Singh, M. Sc., B. Ed.
AGRICULTURE :	Shri B. B. Mangrati, B. Sc., (Ag) Shri Anil Chandra Kaul, B. Sc. B.Sc., (Ag) (Hons). Shri Arvind Pradhan, B. Sc., (Ag) (Hons), DPA. (PP)

MANAGING COMMITTEE
S. U. M. INSTITUTION, KALIMPONG

PRESIDENT : The Most Rev J. E. Ghose
SECRETARY : Shri P. R. Pradhan.

MEMBERS :

1. Rev H. D. Subba
2. Eld B. C. Simick
3. Shri N. W. Targain

(Founders and Benefactors)

4. Dr. D. N. M. Rao (Medical Practitioner)
5. Shri D. B. Pradhan (Guardians' Representative)
6. Shri Samir Ahmed (do)
7. Shri T. B. Thakuri (Govt. Nominee)
8. Shri B. K. Subba (Teachers' Representative)
9. Shri L. K. Thapa (do)
10. Shri N. R. Pradhan (Headmaster)

CONTENTS

Editorial
Holiday List For The Session 1991-92
School Notes
Obituary
Letter from the Council
Interview with Sri B. K. Subba 1
Republic Day Parade 1991 in Calcutta—Our Participation
By—Bhasker, Birju & Bejoy Kiran 5
The Noises Of Modern Life—Suresh Pradhan 9
Vitamin 'A' Deficiency—Time For Action—Dr. S. R. Pradhan 11
Three Days' Teachers' Seminar—5th, 6th and 7th July 1990. Report of Group 1—Mr. B. Baral 14
Three Days' Teachers' Seminar—5th, 6th and 7th July 1990. Report of Group 2—Mr. Sahid Ahmed, M. A. Hons., B.Ed 18
Save our Souls—Ten Pao Liu 20
Scouting Activities in Our School—Mr. S. Pradhan 22
Longing For Tomorrow—Suresh Pradhan 24
Ah !—Ten Pao Liu 24
Camp Report—Mr. Zion Lepcha 25
Facts of The World—Benoy Rai 26
Interview with Mr. K. R. Thapa 28
'Gap' Porject 30
Academic Prize 1990 34

१७६—माँ जन्म जयन्तीको उपलक्ष्यमा : भानु तिमी—नवीन १
श्री निमावाङ्दी 'अपतन'-सित भेटवार्ता—प्रश्नकर्ताहरू—सन्तोष बस्नेत, नविन पोड्याल, कृष्ण गिरी २
विदा 'सुमी' तिमीलाई—सन्तोष बस्नेत ६
गोर्खा रोबिन्सन् क्रुसो—राजेश गुरुङ ७
प्रायश्चित नै आशीर्वाद—राजीव पराजुली ९
मृत्यु पछिरहेछु—छुन्दा शेर्पा १०
मानवता—पासङ्ग शेर्पा ११
'दोषीचश्मा'का कथाहरू—नवीन पोड्याल १२

सपना-एक विपनाको—हेमन्त दोर्जी तामाङ १४
हाम्रो समाज—गौतम मोक्तान १५
वन जंगलको नाश आउँदो भावी सन्तानको जीवन विनाश—रोशन नेउपाने १७
अनुशासन - छात्र एवं शिक्षकको संदर्भमा—बी० के० सुब्बा.... .... १८
केही संस्मरण (२)—श्री बी० के० सुब्बा १०
बेकारी समस्या—बुद्धिमान हाङ्खिम ३२
पाठ्यक्रम वाहिर अतिरिक्त समारोह—शुभ प्रधान ३४
Quiz Competition 1990 .... ३४
Shri P. R. Pradhan Merit Award Ceremony—1990 .... ३५
Cultural Activities ३६

'नया समाज'—कृष्ण छेत्री १
मेरा अतीत—मिश्र विनोद १
कवीन्द्र रवीन्द्र और उनका काव्यालोक—मोतीलाल शर्मा २
हमारे राष्ट्र-पिता—गणेश प्रधान ५
डर—रवीन्द्र ६
क्या आप जानते हैं ?—गणेश प्रधान ७
हमारी माँ—मृगेन्द्र ७

Bengali Section .... 1—4

Editorial

NECTAMEN CONSUMEBATUR, the watchword of SUMI amply reminds us of the bush which burnt but nevertheless never got consumed, a token of God's revelation to Moses the existence of Israel can never be extinguished, no matter what adversities may befall them. The reason behind the supernatural phenomena of the burning bush is God's constant faithfulness over His people and, in our context, over this Institution which over a passage of 105 years has enjoyed God's unceasing blessings, protection and guidance in times of stress and strain.

The words 'fear of the Lord is the beginning of wisdom' are indicative of the reverential fear of the Lord who is the ultimate source of all wisdom and knowledge. The fear of the Lord orients a person towards God, his creator and in return a sense of God's consciousness generates an attitude for due and proper worship which has as its centre, the respect for His moral laws. This view of life and attitude of mind we are endeavouring to inculcate in the minds of our students which demonstrates itself in ideal character and examplary conduct. To effectuate this principle we have the practice of having 5-minute morning assembly and Scripture teaching right from the KG to class X. It is hoped that this will impress upon the minds of the young students to learn to walk by the fear of God ever being conscious of His presence.

Owing to the change of academic session from May to April the issue of SUMITE will not come out in the month of December as it used to be, but the school magazine will be published in the month of May. From the collection of articles we have received so far we have observed that while the general quality of the articles is of high standard we are at a loss to know why relatively few articles in English have reached us.

Of late, a Review Committee consisting of some senior members of the teaching staff was constituted. After a thorough research and re-examination of the present academic set-up it came forward with

a number of observations and suggestions to undertake an overall improvement of the Institution in all facets of its life. A thorough overall improvement is required vis-a-vis the fact that within an ensuing period of 5 to 6 years a number of senior teachers are likely to retire. This creates an imperative to train up the new incumbents who will gradually shoulder the responsibilities, maintain the discipline and uphold the spiritual tradition of the Institution.

In keeping with our long cherished principle of pyramidical class structure we have endeavoured to the best of our efforts to admit fewer number of students from outside, but still due to increasing number of pupils the pressure is high enough to defy our genuine efforts.

Over and above all, there is a general indication of growth and development, a higher consciousness of spiritual values and a concern for the training and preparation for the task ahead in the years to follow. By way of summation, this is our vision, our raison d'etre to which we wish to remain loyal and faithful since in the words of the Holy Writ "where there is no vision the people perish."

— **E. T. LUCKSOM**

HOLIDAY LIST
For the session 1991-92

1991 DATE	OCCASION	DURATION
1st May	May Day	1 day
9th May	Rabindra Jayanti	1 day
23rd May	Buddha Jayanti	1 day
13th July	Bhanu Jayanti	1 dad
16th-31st July	Half Yearly Examinations	
15th August	Independence Day	1 day
5th September	Teachers' Day	1 day
17th September	Biswakarma Puja	1 day
2nd October	Gandhi Jayanti	1 day
7th October	Mahalaya	1 day
14th Oct-11th Nov	Puja Holidays	22 days
23rd Dec-4th Feb '92	Winter Holidays	35 days

1992

(Dates to be notified later)

Shiva Ratri	1 day
Losaar	1 day
Holi	1 day
Chaitey Dasai	1 day
Good Friday	3 days
Id-Ul-Fitr	1 day
Total :-	74 days.

SCHOOL NOTES

This session i. e. 1990-91 has been observed to be very important for the school. As envisaged in the earlier edition of the Sumite that the school has pledged to create healthy academic atmosphere in the school, cleansing the murky aspects; this appeared to be a daunting task for all of us, keeping in view the prevalent condition in Kalimpong.

The foremost task that lay ahead of the school was to motivate the students to mend their ways and behavioural pattern so that conducive academic atmosphere could be brought back in the school. I can proudly say that with the ceaseless effort of the teachers and the active co-operation of the students up to some extent, we have been successful in bringing back proper atmosphere in the school.

1. SCHOOL UNIFORM :

School tie was made compulsory right from K. G. section to class XII. This particular item which was added to the overall 'uniform' of the school has given students a sense of belongingness. It can be regarded as one of the causes to motivate the students to be particular about the general discipline of the school.

2. NEW ACADEMIC SESSION :

The school has received a circular from the D. G. H. C. Education Department to revert to the old session i.e. Jan-Dec., whereas the West Bengal Bord of Secondary Edn. had directed all the schools to implement the new pattern of acadamic session i.e. May-April in order to conform to the National pattern of educational system. Now, this new session proposed by the D. G. H. C. has created some confusion and complications as most of the schools have already reverted to the old session i.e. Jan-Dec., while some schools are following the new pattern. These two sets of session in different schools is creating a lot of confusion among the students and guardians too. We have informed this new development to WBBSE and sought their valuable guidance in this matter but till date we have not received any response from the Board. We have discussed this issue in the Managing Committee and the matter will be raised in the Church Ed.

Board meeting for further action so that uniform pattern of session could be implemented.

3. ADMISSION IN THE NEW SESSION : '90-91.

There was a heavy rush of admission seekers in this session. In spite of our best effort to keep a manageable number in each section, we had to admit more students than our in-take capacity owing to the public pressure. The Selection Committee however had to take both written test and viva-voce while taking in the new entrants.

H. S. SECTION :

The rush for admission in the H. S. was little less than the previous year possibly due to less pass percentage in the M. P. (S. E.) examination. However, the following number of students were accepted in different streams of H. S.—

Hu :—103
Sc :—28
Ag :—58

4. RESULTS OF M. P. (S. E.) EXAMINATION, '90.

Out of the total 191 candidates (Regular) (C. G.), and Compartmental, the students passed in the following divisions:

1st :—01
2nd :—60
3rd :—81
Comp :—30
Failed :—19

RESULTS OF H. S. EXAMINATION, (90).

In the H. S. Section Hu-108 Sc-32 Ag-46 boys were sent up and they obtained the following divisions:

Humanities :—108
1st Div :—
2nd Div :—21
P :—77
Comp :—10

Science :—34
1st Div :—
2nd Div :—18
P :—13
Comp :—01

Agriculture :—46
1st Div :—04
2nd Div :—36
P :—
Comp :—06

5. M. P. (S. E.) EXAMINATIONS, '91.

A total of 100 students have been sent up for M. P. (S. E.) Examination 91.

H. S. EXAMINATION '(91).

The following number of students from different streams have been sent up for the H. S Examinations of '91.

Hu :—103
Sc :—41
Ag :—60

6. SUTHERLAND HOSTEL :

Sutherland hostel which was repaired to make it habitable was lying vacant. The Police Department wanted to rent the building to start a training centre. But due to the reasons best known to them they finally dropped the idea. After this, the Darjeeling Diocese made a proposal to start a Vocational training centre but since then almost a year has gone by, nothing seems to have transpired as yet. It may take a year or two to actually materialise this proposal. Hence, the school had requested the Diocese to allow the school to use the hostel building for school purposes. The Diocese, after due consideration has acceded to our request.

The school now has a proposal to shift the present K. G. section to the hostel to accomodate the growing number of students in the Primary section. This is because immediate steps have to be initiated to solve the accomodation problem before the new session starts. This will provide atleast a room that can be used by the Primary section and at the same time hostel could be used in proper manner. Furthermore the school has a proposal to start a complete English medium nursery school presently having nursery, Lower K. G. and Upper K. G. This proposal is to be brought before the Church Education Board for approval before being implemented.

7. B. Ed. TRAINING :

Sri Ongay Tshering Aden, M.A., asstt. teacher of the school who was deputed last year is almost about to complete his B. Ed. training.

The school has also deputed Sri SUVA PRADHAN B. Sc. (Hons) to undergo B. Ed. training course at Ramkrishna B. T. College Darjeeling in the current session 1991—92.

8. LIBRARIAN :

Sri Yangden Ghising who served this Institution for the

last several years resigned his post as librarian of the school from Sept. 90. He was an active member of the staff who took keen interest in the well-being of the students and was very much interested in scouts. I, on behalf of the school, wish him every success in life.

9. PROBLEM OF STAFF :

There is an acute shortage of staff in both the Primary and Secondary sections. Our prayer for sanction of additional post for both the H. S. and Primary sections are lying pending with the Directorate. I am glad to inform here that out of the three cases of appointment submitted to the Directorate for consideration in recpect of the primary section, the case of Ms Saramati Rai has been approved and the Directorate has sought for certain clarifications about the appointment of Ms Archana Subba and Sri Indrajit Basnet. The same has been sent to the Directorate through D. I. of schools, Darjeeling. It is a matter of great dismay that in spite of our repeated requests and several visits to Calcutta the matter still remains in abeyance and as a result the school is suffering a lot. Therefore, in order to tide over the routine difficulty, about five teachers have been appointed on a temporary basis.

10. SECONDARY SECTION :

The same situation exists in the Secondary section also. A band of temporary teachers had to be appointed for smooth running of the day-to-day classes. We are very sorry to say that in spite of our repeated requests to the concerned departments for valuable help and guidance to solve our problems, they seem to show indifferent attitude to our school. Such step-motherly treatment may in the long run make the whole education system a meaningless venture.

The following persons have been taken in to help the school to face the day-to-day problems.

1. Sri Bejoy Kr. Shillal is continuing to serve the Institution completely on a temporary basis on a consolidated allowance. He has been assigned to take Nepali classes in the Junior section.

2. Tibetan teacher : Since Sri O. T. Aden who also teaches Tibetan in classes V to VIII

has been away on B.Ed. training, it had become very essential to look for someone to take these classes. Again, Sri S. W. Bhutia, who is a Tibetan teacher has been assigned to take some English classes, in the H. S. section. Owing to these make-shift arrangements we were left with no choice but to appoint Mr. Pema Thendup Bhutia to take all the Tibetan classes from Nov.90 on a temporary basis.

3. Due to dearth of teachers to teach Scriptures and Moral Science Sri Sanjay Samuel Rai, an ex-Sumian has been appointed on the staff on a purely temporary basis.

4. Physics : Another ex-student Sri Kharga Bahdaur Subba, B. Sc. (Hons) Physics, has been appointed to fill up the vacancy in Physics. In keeping with the existing rules the post was duly advertised in the local paper, and since nobody applied for it we had to request Mr. Kharga to help us for the time being.

APPROVAL :

The case of Sri Anshu Raj Baral B. Sc. (Hons) who was working in the school as a stop gap measure, has been approved.

b/. The case of Sri J. S. Rai B. Sc. (Hons) has been forwarded to the D. I. S. (Dj) for approval.

SUPERANNUATION :

Sri B. K. Subba. the Astt. H.M. superannuated on 18-6-90. The School Managing Committee had recommended his case for the extension of service for one year which was approved by the D. I. S.

b/ Shri K. R. Thapa also superannuated on 4-1-91. As the school is not clear about the exact implication of the Directorate's memo no 328 Edn (b) Im-6/90 Dated 3rd Sept 90, his case has been recommended and forwarded to the D. I. S. for neccessary action. c/ Sri B. S. Simick and Sri N. K. Pradhan are already serving the school beyond the age of superannution.

13. PROVIDENT FUND :

As per the Pension and Provident Fund Act of 1983 the schools governed by religious minorities are required to apply to the government for inclusion under this scheme. Accordingly, the President, Church Education Board, Darjeeling Diocese, on behalf of all the concerned schools

under it, had applied to the Govt. for inclusion in the schedule. The Government finally accepted the application and the schools concerned have been placed under the provision of the said Act on and from 27th Dec. 1990.

The Provident Fund of staff members since March '90 has already been deposited with the Bank and the arrear payments to the govnerment will be done as soon as the Diocese releases the money.

14. PENSION CASES :

Among the Pension cases taken up by the school, the cases of Late Sri D. R. Baral, Late J. J. Lulam and Sri P. R. Pradhan have been finalised and all arrears due to them have been released. The case of Sri N. W. Targain is still pending. However, the Deputy Director, Pension and Provident Fund, has assured us all help to sort out our problems.

Regarding the case of late T. S. Panlook, the Directorate had sought certain clarifications about the date of his appointment. The same has been sent to the Directorate for perusal.

15. EXAMINATION :

The school has adopted the principle of expelling students from the school if they are found practicing unfair means in the examination hall. However, apart from some stray incidents reported to the school authorities the overall performance of the students is commendable.

16. STRESS ON ENGLISH :

It is an acknowledged fact that our boys have not been able to do well in English. Considering the backwardness of our boys, a proposal to make English as medium of instruction has of late been implemented in class IV on experimental basis. It was observed that the result is quite encouraging and school now plans to go ahead with this in lower classes also.

For the students of class V onwards a special English class has been introduced since last year so that the students may get the benefit to learn and converse in simple English.

17. GAP PROJECT :

I feel honoured to announce that S. U. M. I. has been selected to come under the purview of

GAP PROJECT of England. Under this project two students from England will come and help the Institution in teaching English for five months. We were quite unsure about the permission that may be required by them to stay in Kalimpong for such a long time. But since the Goverment of India has withdrawn the restriction especially applicable to foreigners in Kalimpong, we are happy now that this project can be implemented in our Institution also. These two students from England will be taking special English Classes so that our students can avail of the maximum benefit.

18. REVIEW COMMITTEE :

The S. U. M. I. Teacher's Council has constituted a Review Committee to go into details of our total weightage system, examination system, discipline, general academic atmosphere and suggest steps to improve overall the academic standard of the students.

The Committee consists the following members: M/S B. K. Subba, Asstt. Headmaster (Convenor), L. K Thapa, E. T. Lucksom, B. S. Simick, D. D. Sharma. They were further assisted by Sri B. K. Baral.

It is very encouraging to note that most of the teaching staff have given their valuable suggestions to be incorporated in the report. The Review Committee has already prepared a comprehensive report based on their findings, which will be submitted to the school authorities soon. From the school side I have made it absolutely clear to the members of the staff that to the extent the suggestions are feasible and practicable the school is prepared to implement them in the best interest of the Institution and well-being of the pupils concerned.

19. GOVERNMENT GRANTS:

The school authority is given to understand by the Direcorate of School Education, Calcutta that all financial grants pertaining to the maintenance of school building, Science-Lab, furniture, library etc. are to be sought from D.G.H.C. The school has already written to the D. G. H. C. Education department on the above subject. Our old school building which has been serving the society for the last 105 years has now started showing signs of decay and in order to undertake neccessary repair

work the existing class rooms have to be shifted elsewhere. In order to do so the school has submitted a blueprint along with duly valued estimate to the D. G. H. C. for sanctioning neccessary financial grant. The matter at present is pending with the D. G. H. C.

The school has further appraised the Council about the dearth of room to accodomodate class XII Sc students. The same class is at present run in a small partitioned room in the library which is not at all sufficient to accomodate the growing number of students. The D.G.H.C. has assured us that the proposal will be sympathetically considered and will try to provide the neccessary fund in 1991-92 budget.

20. VOCATIONAL GRANT :

The Directorate of school Edn. had sanctioned rupees one lakh only for Vocational stream course of which Rs 50,000/- is to be spent on constrution and the rest on implements, The school has already purchased materials worth Rs 30,000/-and has placed order for the rest. The school spent the rest Rs 50,000/- on construction of a Vocational Quarter so that Vocational farm and godown could be looked after. After obtaining clearance from Darjeeling Diocese and the local Municipality the construction has been completed. The school further had to spend Rs 40,000/- to meet the total expenditure to complete the structuer.

21. EDUCATIONAL SEMINAR:

A three-day seminar was held at S.U.M.I. under the aegies of Social Service Board, Darjeeling Diocese on 5th, 6th, 7th July '90. About 60 teachers from various schools & Institutions participated in the seminar. Following persons were requested to act as resource persons and deliver lectures on various topics of present day Education system.

They were M/S T. B. Thakuri, B. K. Subba, Father D'Souza, P. R Pradhan. The seminar was chaired by Sri P. R. Pradhan (Inauguration) Sri C. B. Rana (1st session), Miss L. Rongong (2nd session), Sri K. Rai (3rd session), Mr. H. O' Connor (4th session) and Rev. H. D. Subba (Concluding session). The teachers participated in the healthy deliberations after each session. This particular venture spon-

sored by the S.S.B., Darjeeling Diocese had given an opportunity to the teachers to have free and frank discussion and exchange of ideas on problems of Education in the hills and suggest steps to improve the existing situation.

22. VOCATIONAL WORKSHOP:

Sri K.G. Gupta Sri A. C. Kaul and myself attended the workshop on the syllabi of Vocational stream course of the H.S. section at North Bengal University on 28th Dec. ('90). The workshop was chaired by the President, West Bengal Council Of H. S. End. Teacher representatives from other schools of North Bengal region also participated in the workshop. We highlighted various problems faced by the schools and discussed on the proposed new Vocational Syllabi likely to be implemented in due course of time.

In continuation to this workshop Sri A. C. Kaul attended another workshop at Bidhan Chandra Agriculture University on 25th & 26th March' 91. Such workshops will certainly keep our teachers abreast with the new trend in Vocational guidance.

23. EXTRA - CURRICULAR ACTIVITIES :

S.U.M.I. has actively participated in the extra-curricular activities organised by Kalimpong Sports Association, Department of Forest, D.G.H.C. and department of Physical Edn.

FOOTBALL :

S.U.M.I. has always come with flying colours in the field of Football. Our history tells us that our school has always reigned supreme in this particular game. S.U.M.I. became the champion of Sahid Diwas football tournament organised by K.S.A.

b/The school team was adjudged the best in the District after they trounced Turnbull High School in the final in Darjeeling in the Govt. of India prize money scheme organised by Physical Edn. department.

VOLLEYBALL :

It is for the first time that our school has excelled in Volley ball as the team was declared District Champion when they beat St. Alphonses School of Kurseong. This tournament was also organised by the District Physical Edn. department under

the Govt. of India Prize Money scheme. This year the school expects to get Rs 20,000/-as incentive which will be spent on providing better facilities in the school.

I, on behalf of the school, congratulate all those students who participated in the different tournaments to keep the honour of the school in high esteem.

WILD LIFE OBSERVANCE WEEK:

Our school played a major role in making the State Wild Life Week a success which was held at Kalimpong on 10th Oct. '90. The Minister-in-Charge of Forest and Environment, Sri A. Mukherjee, Govt. of West Bengal, Minister of State for Welfare Ms Chaya Bera, Govt. of West Bengal, were given a rousing reception by the students of different schools. Our school Captain, Master Chombay Bhutia, presented a memorandum to the Minister on behalf of all the schools, requesting him to sanction necessary fund to establish a Deer Park in Kalimpong so that the children of Kalimpong could be benefitted. The Hon'ble Minister in his reply address assured the students that the necessary steps would be taken in this direction.

The school N.C.C. cadets and scouts did a commendable job by providing security ring for the VIPs.

TOURIST FESTIVAL:

The school actively participated in the Tourist Festival organised by D.G.H.C. in Kalimpong. The performance of our boys was appreciated by all.

QUIZ COMPETITION:

SUMI QUIZ'90 was successfully organised by M/S Bhanu Baral and Subha Pradhan on 28th July '90. Many new items were included in the competition with the help of audio-visual aids. Class X A was declared winner in he secondary section and XII Sc was adjudged the best in the Higher Secondary Section.

P. R. PRADHAN MERIT AWARD PRIZE:

On the same day i.e. 28th July '90. P. R. Pradhan Merit awards were given by the President of Sri P. R. Pradhan Merit Award Fund Committee, Sri B. K. Subba, to the two

most outstanding students of Kalimpong. A detail report has been included in this edition of Sumite. We hope that the incentive provided by this fund to the students of Kalimpong will certainly generate academic interest among the students.

BHANU JAYANTI :

As usual Bhanu Jayanti was celebrated in our school. The performance of senior students who participated in different items of the programme was very praiseworthy.

TEACHER'S DAY :

This year Teacher's Day Programme was highly appreciable. It was a short and a very sweet programme. The staff members thoroughly enjoyed the programme.

FOUNDATION/PRIZE DAY :

After a spell of four years Foundation Day cum prize day was observed in the school. Sri N. T Lepcha, WBCS, Executive Magistrate, was present on the occassion as a chief guest. The whole cultural Progamme was organised by the Primary Section. The teachers of the Primary Section had beautifully arranged the Programme. The students too gave a befitting performance.

MUSIC SCHOOL :

The school has a plan to start music classes, specially the Western Classical Music. We strongly feel that this provision perhaps will increase the aesthetic sense of music among the students. In order to encourage the local talents, Darjeeling Chamber Orchestra played the music of Bach, Hayden, Mozart at Gym hall of the school on 2nd and 3rd March '90. The band was conducted by Mr. Jogen Khan of Calcutta Symphony Orchestra. The gathering was modest and very appreciative.

REPUBLIC DAY PARADE :

In is for the first time in the history of S. U. M. L that the school was selected to send one contingent to represent Darjeeling District in the Repuublic Day Parade in Calcutta. This information was given to the school on the last day before the closure for winter vacation. We had a tough time looking for the boys. however, 56 boys were finally selected. They left for Calcutta on 4th

January '91 along with Sri B. K. Subba, who in spite of various odds agreed to accompany the boys. Sri R. D. Lepcha, and Sri Sanjay Samuel Rai also accompanied the contingent to assist Sri B. K. Subba. The whole contingent was in Culcutta upto 26th of January'91 and we are proud to state that the contingent was adjudged the second best team among the participating boys' schools.

This particular event has given our boys a lot of exposure and have gained experiences which may be very helpful to them to build their future career.

At this jucture we would like to extend our profound gratitude to Sri S. S. Meerza, Asstt. Director, Deptt. Of Physical Edn. Calcutta and Sri I. P. Rai, District Physical Edn. Officer for taking keen interest in taking our boys to Calcutta and looking after their well-being. We hope that such opportunities will be provided to the school in future also so that the students may be aptly benefitted.

Lastly, I extend my heart-felt thanks to all my collegues, students and well-wishers who have given me all their valuable co-operations and guidance to make this session an eventful year. I earnestly hope that such co-operation will be forth-coming in future also so that the dreams which our past Principals and dedicated teachers had so dearly cherished could be fulfilled.

I fervently pray to Almighty God that may there be always a NEW TO-MORROW for S.U.M.I.

N. R. PRADHAN
PRINCIPAL

* * * *

OBITUARY

Late Sri Rajiv Gandhi

The Principal, members of the staff and the entire student body of S. U. M. Institution, Kalimpong, West Bengal, were stunned to hear of the tragic death of our beloved former Prime Minister late Rajiv Gandhi on that fateful night of 21 May, 1991 at Sriperumpudur, Madras.

In expressing our deepest sorrow and sympathies with the members of the bereaved family we would want to send our heartfelt condolences and pray to our Almighty God to grant them grace, peace and fortitude to bear this irreparable loss.

Letter received from the Council

West Bengal Council of Higher Secondary Education
'Bikash Bhavan', North & East Block,
(2nd Floor), Salt Lake, Cal. 700091.

Institution Code : | 0 | 7 | 0 | 2 | 4 |

No. 1029/D. S (k) S. D/91. Date : 21-5-91.

To
The Headmaster/Headmistress/Principal,
Scottish Universities Mission Institution,
P. O. Kalimpong,
Dist. Darjeeling.

Sub : Performance of the Institution
in H. S. Examination, 1990.

Sir/Madam,

This is to state that 90. 48% of your regular students appearing in the H. S. Examination, 1990 have been successful. The average percentage of pass in the said examination was 53. 20%. The Council congratulates you on your performance and hopes that the results will improve further in future as a result of the efforts of the institution and the teachers.

X The Council invites your attention to the poor performance of your institution and expects that expects will be made by your institution and teachers to improve the performance in future.

Yours faithfully,
Sd/-
SECRETARY

'Talking and Walking'

Reward for Smartness is being handed over to the School Captain for the Republic day Parade at Calcutta 1991 by Brigadier S. S. Ghuman S. C. Commander, Calcutta Sub Area.

Evidence of being one of the participants of The Teachers' Seminar organised by Darjeeling Diocese Social Service Board at S. U. M. I. 1990.

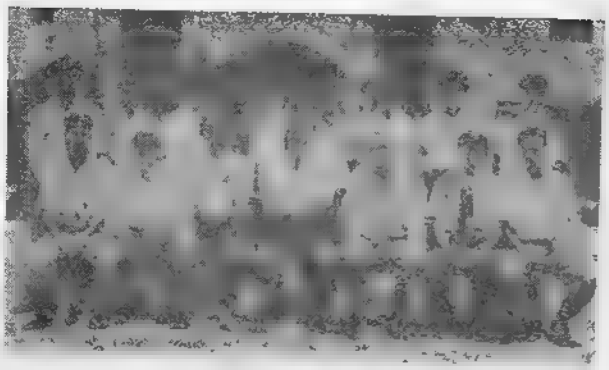

S U. M I, XI Football team winners of ths Prize money Scheme of Govt. of India, for the second consecutive year in In the dist. of Darjeeling.

ESSAY COMPETITION IN " Arannya Shapta"

EVERYBODY CAN'T BE FIRST.

Interview with Sri B.K. Subba

Sir,

As you are aware of the fact that the SUMITE 1990-91 issue is going to bring out some articles covering the life sketches and experiences of the senior-most members of our staff. On behalf of the Ed-in-Chief may I request you to kindly furnish the following information regarding your experience :

1. We understand that you had your basic education in Burma. What was your experience there with the Burmese ? How did you land up in Kalimpong ?

1. I was born in Myitkyiana (North Burma). My revered father, late B. B. Subba was in the army. I had my early education at a Primary School located within the army cantonment.

When my father was transfered to Lashio (Eastern Burma) I was admitted to an English School. The period then was the beginning of Second World War. Lashio was a centre of great activities because it was the last rail head. From here war materials etc used to be taken to China by road. Lashio had an airport too.

I still vividly remember young Chinese soldiers in pale green uniforms moving leisurely in the town with their guns carelessly slung accross their shoulders, while fighter planes flying in the sky.

Trenches were dug near our house. Whenever there was air-raid warnings we used to scramble inside our trench with a lot of prayers till all clear signals. For many months schools were closed. It was 'Black out' every night !

My father was in the war front with his unit. One day we were informed that we are to leave Lashio and fly to India. We left our house as it is, locked with a fond hope of returning again—which never happened. Due te restriction of weight we were permitted to carry only the bare necessities.

It was a funny flight, a U.S.A. Dakota plane returning to India after off-loading its cargo was to be plane for our evacuation. Ropes were slung

along the side of the vacant cabin of that Dakota. We were asked by the pilot (in sign language of course) to croutch and hold fast the rope for our dear life as the Dakota thundered down the runway for take off ! The same procedure was observed a few hours later as the Dakota began its descent. We arrived at Dum Dum ! A fire service truck took us to Babu Ghat near the Strand Road, Calcutta. My grandfather, Late L. S. Subba (Inspector of Police) came to Calcutta and brought us to Kalimpong

I do not remember the date. But the month should have been March 1942. Kalimpong then was a small shanty town !

2. It must have been quite difficult to adapt to new conditions in a new place ?

2. You are right ! The language I spoke at that time (perhaps Nepali, Hindi and a few Burmese words in between) must have been an object of great entertainment to teachers & students alike ! as I was asked to repeat my sentence time & again. I was then a student of class V. When I was brought to be admitted to S.U.M.I. by my grandfather. I was wearing felt-hat and trousers (purchased in a ready-made shop at the Main road) a normal attire in schools in Burma. I recollect very much, I became an object of curiosity ! Later found that students then were in the habit of coming to school in shorts, hatless and without shoes either ! With great deal of difficulties I adapted myself to a new situation !

3. Where did you have your college education ?

3. I completed my Matriculation & I.A. from S.U.M. INSTITUTION. After 2 years' stint as a teacher, I took study leave & joined Darjeeling Goverment College for my B.A. Later I studied B.T. in Shri R.K. B.T. College, Darjeeling.

4. When did you join this school as a member of teaching staff ?

4. I joined S.U.M. INSTITUTION as a member of teaching staff in the year 1953.

5. You had been a hard task master when you trained the N.C.C. boys as the first N.C.C. officer. What motivated you to impart the semi-military training to the students, and I believe it's

your initiative and enthusiasm that N.C.C. could be organised here and you had taken an active part (still taking) in organising the Scout movement. Why should the students join the N.C.C./Scout movements ?

5. Let me acknowledge the fact that it was Mr. P. R. Pradhan who took great interests to introduce N.C.C. unit in our school. For me I got the opportunity of undergoing Pre-commission Training as an N.C.C. officer at Officers' Training school, Kamptee (Maharastra) in the year 1962.

'Discipline' & 'Service' are the basis of N.C.C. Training & Scouting.

I would advise each & every students to take the opportunity of joining N.C.C. or Scouting.

It needs separate articles to give due importance to these two premier youth organisations of India.

6. You have been serving the institution under Rev Scott, Mr. K.D. Pradhan, Mr. P.P. Mukhia, Mr. P. R. Pradhan and at present under Mr. N.R. Pradhan. What significant change do you experience ? Who inspired you the most ?

(6) Excepting Mr. N.R. Pradhan, the present Principal of ours, all were my revered teachers. As my teachers they have inspired me much by way of their sense of service and devotion to duty.

It was Mr. K. D. Pradhan, an ideal teacher and a great Scoutmaster who inspired me much and asked me to take up teaching profession for which I have no regret. However I hasten to mention here that all my teachers and later my colleagues named or otherwise have inspired me much in one way or the other.

Rev. W. M. Scott, a workaholic, with his prodigious capacity to work alone; Mr. P. P. Mukhia with his meticulous work, simplicity and Mr. P. R. Pradhan a great social worker had been my object of inspiration.

7. What is your opinion about the present members of staff and those you worked with ? What would be your message to the present staff as the assitant H. M. ?

7. The present young members of teaching staff though very much educationally qualified than what it used to be earlier, need great deal of patience &

dedication to prove themselves to be a successful and competant teachers !

Decades ago a person who once entered this noble profession rarely thought to give up the job. They used to put heart & soul to their job. They meticulously observed the rule of the school.

My message to the present teaching staff of S. U. M. I. are

(a) Keep up your *espirit-de-corps* of S. U. M. I.

(b) Love your profession.

8. Many students have become "total men" through your teachings/training. Some must have made a lasting impression in your mind. Could we have a few names (ofcourse no offence to others in case if you fail to remember the names)

(8) Your question leads me to reminisce the long period of time over three decades ! Scores of faces appear in front of my eyes, one after another—few names remembered, many more forgotten. Young radiant smiling faces of yore appear, if met today never to be recognised by me !

Some extremely docile, some very much exuberant, same scholarly looking and few prone to go astray. Many an astray cases were brought to right path by tolerance and by sympathies.

Sportsmen were there, musicians and actors too ! A host of others who took active part in N.C.C., Scouting and other extra curricular work. A great many of them are doing well in their lives.

Names are in legions ! I don't think it is expeditious to name just a few of them ! !

9. How do you feel "one time student" and the present member of staff asking these questions ?

(9) I do not think that there is any harm in asking questions to one time teacher or a colleague now. As a student you would never dare to ask such questions !

Personally I feel that it is a matter of 'love' towards your former teacher and to know more about your colleague as a person ! !

* * * ■

Republic Day Parade 1991 in Calcutta— Our Participation

By—Bhasker, Birju & Bejoy Kiran

It was a great surprise and matter for rejoicing when we were informed that we are to represent our school in Republic Day March Past 1991 in Calcutta. Excepting for a few, this was to be our first opportunity to see the great city of Calcutta.

Initially, we were given basic training by our instructor Mr. R. D. Lepcha. On the 4th of January, the appointed day for us to move, we assembled in our school compound.

Two buses were standing reserved for us. Right at 11:30 a.m. our buses moved and left for Siliguri with school flag fluttering as we sang "when S.U.M. Boys go marhcing on...."

We reached Siliguri on time and in the evening we started for our onward journey to Calcutta. It was a whole night journey which was rather tiresome. Finally we reached our destination i.e. Salt Lake Stadium (known as Yuwa Bharati Krirangan) at 7.45 a.m. the next morning. We were accomodated in State Youth Hostel, perhaps the largest Youth Hostel in India. Two big dormitories were provided for us. Our stay throughout was quite comfortable, though the taste of water was not to our liking.

Mr. S. S. Meerza, Assistant Director of Public Instruction, Govt. of West Bengal saw to it that our stay in Calcutta was good and memorable. We are indeed very much grateful to him for the nice arrangements he had made for us. He used to come to our Hostel to enquire about our difficulties and problems. Many a time we saw him visiting our school contingent early in the morning at the rehearsal ground near Victoria Memorial.

Since our trip to Calcutta was not for sight seeing, naturally our training started right away from the next day i.e. 6th January. From 10th January onwards the department arranged for an instructor to train us from the regular Army.

Salt Lake stadium at the time of our arrival was a hub of intensive activities due to PAMEX exhibition & seminars.

The night used to look like a fairy land due to colourful lights ! Large numbers of people were coming and going. The exhibition continued till the 11th January. We were able to visit various exhibition Halls. It was quite educative and an eye opener for us !

While staying in the Youth Hostel, Mr. B. K. Subba, our Assitant Headmaster who very kindly led us to Calcutta, took the trouble for arranging us to see the "Super Soccer 91" on 13th January 91. The match was played between I.F.A. XI & Holland in the stadium. It was really a thrilling sight for us to see the game, though one sided, with a crowd of 1,50,000 spectators !

We were provided a state bus on two different occasions for the purpose of excursions and visit to various places of interests in and around the city of Calcutta.

We had to participate in joint rehearsals at a place near the Victoria Memorial, with contingents of Army, Navy, Air Force, Police units. There were contingents of civil defence workers, Guides and scouts, N.C.C. cadets and many more students from various institutions of Calcutta. We saw mounted police & Dog squad too. During such rehearsals we were given early morning breakfast and a bus took us to the assembly point near the Victoria Memorial. The whole show was under the supervision of regular army personels. After necessary instructions, rehearsals used to start precisely in time. Army bands from different units were in attendance to provide martial tunes. We took part in such rehearsals on five different occasions. 24th Januray 91 being our last & final rehearsals.

On the 26th of January 91 the final day we reached our starting point early in the morning. Our teachers left us with their final good wishes. As the time ticked by, we became very restless for we wanted to go ahead. By and by contingent started moving forward towards saluting base nearly 30 mts of brisk paces from our place of assembly.

Our school contingent marched proudly with school flag fluttering high in the early morning breeze. We marched through the famous and historic

Red Road (landing ground for the aircraft during 2nd World war). We were preceded by girls students of St. Michael's School, Darjeeling, while behind us was the band of the Assam Regiment.

The whole parade was commanded by Brigadier H. S. Ghuman, Saurya Chakra, Commander Calcutta-Sub-Area. The armed forces column consisted of armed vehicles and marching column. There were big artillary guns, Bofors, Rocket launcher called Grad BM 21 (In Russian Grad meant hail stones). Tanks were there. Marching column were in their ceremonial best. Some of the army units were wearing battle dress. One unit was in Siachen snow uniforms.

H. E. Prof. Nural Hasan, the Governor of West Bengal was standing erect on the saluting base receiving the salute. As soon as we reached the saluting base our heads turned to the right in unison when Chombay, our contingent leader barked out "S. U. M. I. contingent *Dahine dekh!*"

The very moment we heard from the public address system "This is for the first time that hill students from Darjeeling are marching in the ceremonial parade. "This is S.U.M.I. School from Kalimpong. It is over 105 years old. It has produced several National football players & mountaineers. This school has represented West Bengal twice in the Subroto Cup Delhi. It is commanded by Sonam Chambay Bhutia." There was a roar of applause as we did *"Samne Dekh"* & swiftly marched away.

Several thousands of spectators witnessed the march past stretching accross the whole road through. After the march past ceremony was over the prize distribution ceremony took place. Sonam Chombay received trophies on behalf of the contingent. It was a proud moment for all of us to receive the trophy for our good marching and excellent turnout !

The next day the 27th January was to be our last day at Calcutta. At 1:30 p.m. we bade adiew with a heavy heart to the people who looked after us so very well for nearly four weeks. We are very much indebted to Mr. S. S. Meerza, the Assistant Director of Public Instruction and to Mr. I. P. Rai the energetic District Officer

for Physical Education & Youth Welfare, Darjeeling who did all they could to make our visit & stay in Calcutta a possibility. We really thank them for what they have done.

We left Calcutta at 4:30 p.m. and reached Siliguri Bus Terminal at 5:30 a.m. the next day. It was 28th January, 91. We had our breakfast there and left for Kalimpong at 8:30 a.m. in two buses. Tired but happy to be back home, we reached our school before noon.

We express our heartfelt thanks to Messers B. K. Subba, S. S. Rai and R. D. Lepcha who took keen interest in our welfare and took great care of us.

We are also thankful to our Principal, Mr. N. R. Pradhan who very kindly arranged to make this trip of ours possible. We are also indebted to all members of teaching staff who took the trouble of arranging our departure to Calcutta.

Here is a list of students who took part in the parade :—

1. Amir Hussain
2. Anil Bansal
3. Anup Lama
4. Anil Kumar Chhetri
5. Ashim Gurung
6. Bejoy Sundas
7. Bigyel Pradhan
8. Lalit Gurung
9. Birju Pradhan
10. Bimal Bhatta
11. Basant Chhetri
12. Binod Pradhan
13. Bhasker Pradhan
14. Buddha Mukhia
15. Bejoy Kiran Lama
16. Chhewang Namgyal
17. Dawa Tshering Bhutia
18. Dhendup Bhutia
19. Durga Singh Basnet
20. Enos Bunty Sherpa
21. Feroze Quiracy
22. Gopal Chhetri
23. Gagan Chhetri
24. Imam Uddin
25. Joel Singh
26. Jiwan Chhetri
27. Kiran Biswakarma
28. Khalilullah Bhutia
29. Kumar Pradhan
30. Karna Bahadur Chhetri
31. Leela Bahadur Gurung
32. Madan Chhetri
33. Navin Tamang
34. Norbu Tshering Sherpa
35. Navin Rai
36. Navin Bania
37. Puran Sittong Alley
38. Prem Tenzie Sherpa
39. Roshan Golay
40. Rajesh Biswakarma

'Twenty three days in their Lives'

' When S. U. M. I. Boys go Marching on '
Calcutta Republic day Parade 91
" RED ROAD "

Was I there in the Republic day Parade 91 in Calcutta ?
(FORT WILLIAM, RAMPART.)

'Cry in the Wilderness'

'I 's Right'
But rest Straight.
KALIMPONG INDEPENDENCE DAY 90.

After the Breaking up of the Beatles ; How about these 'Beetles'.

Prepare the path, for the Master of Wild Life is nigh
' Hon'ble Minister Shri Amberesh Mukherjee, Minister in charge of Forest and Environment W. Bengal camp Kalimpong 90.

41. Raj Mani Chhetri
42. Ramesh Biswakarma
43. Raju Tamang
44. Sonam Chhombay Bhutia
45. Saroj Raj Pradhan
46. Sanjaya Prasad
47. Sanjaya Ghataney
48. Sukhbir Subba
49. Thupden Tshering Bhutia
50. Tshering Dorje Bhutia
51. Thupden Bhutia
52. Tapan Pradhan
53. Tseten Bhutia
54. Ujjwal Lama
55. Ugen Tshering Lepcha
56. Lokendra

* * * *

The Noises Of Modern Life

—Suresh Pradhan
XII Sc

Sound may be either musical or noise. Whatever is pleasant to the ear is music and all that is unpleasant and grating is noise. Noise is generally defined as unwanted sound, or sound with which the modern civilisation cannot reasonably cope. All unpleasant aspects of sound are termed as noise pollution.

Noise in modern life is a consequence of progress in technology. It comes in various forms like running motorised vehicles, industries, public address systems, aeroplanes flying overhead etc. All our cities and towns are affected by these noises in varying degrees, the worst offender being the chaotic noise produced by fast-moving traffic that endangers our hearing faculty. The rural folks also face this menace to a certain extent.

During work hours noise certainly hinders our concentration; fifty decibels upwards, noise interferes with our vocal communication; at 70 decibels, even normal conversation becomes impossible. Some people however, are so accustomed to the noises of modern life that they cannot concentrate on works in hand in the absence of familiar sound like those of a taperecoder; television set or

the machines playing in the background.

Noise given use to several adverse effects in man's surrounding creating physical and mental disorders in individuals. The human ear is sensitive to an extremely wide range of intensity from zero to 180 decibels, zero being the threshold of hearing and 140 decibels denoting the threshold of pain, discomfort, tension and even deafness. Continuous exposure to noises of high intensity may lead to heart disease as it tenses the muscles. Nausea and fatigue may also occur because noise interferes with normal sleep, which has a direct effect on vision. We cannot concentrate when there is noise around. Sudden or intermittent noise is more harmful than continuous noise. It directly affects memory and power of concentration.

Two aero-acoustical researchers suggest that people who reside directly under the flight path of major airports are more prone to heart ailments and even suicidal tendencies. Additionally the crime and accident rate appears to be significantly higher in noisy localities than in quieter ones. In this advanced age of science and technology with rapidly expanding industrialisation, it is almost impossible to completely get rid of noise. Noise pollution is something we have to live with. The people of the modern world should realise that the whole world is a family. They should wake up to the impending danger and try to save this large family. Instead of creating new machines and concrete jungles there is need to feel the pulse of the aggrieved humanity and apply a healing touch to their modern world. The usual method of stifling the voices of the suffering humanity by using stick and bullet and by letting lose a reign of terror will not solve the problem.

* * * *

Vitamin 'A' Deficiency—Time For Action

—Dr. S. R. Pradhan
Ex. SUMIAN

HIGHLIGHTS

1. Vitamin 'A' deficiency globally is the most important cause of blindness in childhood which is preventable.
2. More than 250,000 children suffer irreversible loss of sight a year due to Vitamin 'A' deficiency. High proportions die soon afterwards.
3. Even mild Vitamin 'A' deficiency is associated with higher risk of infections and mortality (Death).
4. Measles is especially severe in Vitamin 'A' deficient children.
5. Children must receive large doses of Vitamin 'A' every three to six months in high risk areas.

WHAT IS VITAMIN 'A' DEFICIENCY ?

Vitamin 'A' is very essential nutrient which body cannot produce and must come from food. Body becomes depleted when sufficient vitamin 'A' is not eaten. 95% of the body's Vitamin A is stored in liver. When this store is low or exhausted the effect of vitamin 'A' develops. The most important feature is eye damage.

WHO ARE AT RISK ?

Vitamin 'A' deficiency exists in many countries. It is most commonly associated with malnutrition. Differences do exist between regions and even between neighbourhood of the same places. Infections such as measles and diarrhoea make matters worse by increasing the body's demand for the vitamin. Seasonal variation is also important. The landless, refugees and dweller of urban slums are especially vulnerable. Pre-School age children are most at risk of eye lesions which threaten sight. Nightblindness is common in the early school years. People of all ages can be affected including pregnant and lactating women.

The World Health Organisation (WHO) has estimated that globally irreversible sight loss occurs in more than 250,000 children every year due to Vitamin 'A' deficiency. High proportions die soon afterwards. Atleast five million others suffer from nightblindness

due to Vitamin 'A' deficiency. Even mild Vitamin 'A' deficiency is associated with higher risk of infections and an increase in childhood death.

HOW TO PREVENT VITAMIN 'A' DEFICIENCY

The World Health Organisation criteria use eye signs in children aged six months to six years. Areas considered to have a serious Vitamin 'A' deficiency problem have a prevalence of :—

—Nightblindness more than 1%
—Bitot's spot (foamy white exudate on the conjunctiva) more than 0.5% or
—active lesions in cornea more than 1 per 10,000 or
—corneal scars more than 5 per 10,000.

In areas which are suspected of being high risk, all children should have their eyes examined when they present for medical care or immunization.

A diet with enough Vitamin 'A' prevents Vitamin 'A' deficiency related problems.

Breast feeding must be encouraged. Breast milk is the major source of Vitamin 'A'. Babies who are breast fed by mothers who have adequate levels of Vitamin 'A' are protected from the dire consequences of Vitamin 'A' deficiency.

Everyone in the community must be encouraged to eat food containing sufficient amount of Vitamin 'A'. Vitamin 'A' is found in animal sources such as liver and dairy products. Those who cannot obtain meat and dairy products get most of their supply of Vitamin 'A' from dark green leafy vegetables, yellow vegetables, papaya, mango, carrot. sweet potato etc. Oil and fat, though expensive, are essential for absorption of vitamin 'A'. Periodic large dosing can prevent eye disease and reduces infant morbidity (Illness) and mortality (death) rates related to Vitamin 'A' deficiency.

Vitamin 'A' supplementation is safe under recommended conditions and these are rarely problem. Those that occur are not at all serious and are mostly in children under one year of age, the most common being vomitting which too resolve within 24-48 hours without any treatment.

MEASLES AND VITAMIN 'A' DEFICIENCY

—Vitamin 'A' reserve falls rapidly.
—Immune reactions are depressed.
—Potentially blinding eye lesions are frequent
—Giving Vitamin 'A' immediately limits eye damage and increases survival

COMMONLY AVAILABLE VITAMIN 'A' PREPARATION

1. Vitamin 'A' capsules contain 200, 000 I.U. per capsule.
2. Liquid preparation of Vitamin 'A' contains 100, 000 I.U. per 1 ml.

VITAMIN 'A' DEFICIENCY

Prevention schedule (WHO recommendation)

MOTHER : 200,000 I.U. Vitamin 'A' (1 ml) orally (by mouth).

6-11 months — Supplementation starts at six months of age because severe deficiency is rare in the first months of life. Measles immunization is a good time to give a routine dose of Vitamin 'A'.

CHILDREN : 200,000 I.U. Vitamin 'A' (2 ml) orally every 3-6 months.
1-5 Years.

VITAMIN 'A' DEFICIENCY

Treatment schedule (WHO recommendation)

All stages of active xerophthalmia (abnormal dryness and thickening of cornea and conjunctiva) including night blindness, Bitot's spot and lesion in cornea must receive Vitamin 'A' because corneal eye involvement is an emergency.

OVER ONE YEAR OF AGE

Immediately on diagnosis—200,000 I.U. Vitamin 'A' (2 ml) orally (by mouth.)

The following day—200,000 I.U. Vitamin 'A' (2ml) orally.

1-4 week later—200,000 I.U. Vitamin 'A' (2 ml) orally.

Under 8 kg body weight should receive only 100000 I.U. (1 ML.)

It is very wise to consult your doctor when a child is 6 months of age because PREVENTION IS ALWAYS BETTER THAN CURE.

* * * *

Three Days' Teachers' Seminar—5th, 6th and 7th July 1990—Report of Group I

—Mr. B. Baral

Three Days' Seminar of Teachers of Kalimpong was organised under the auspices of Darjeeling Diocese Social Service Board at the S.U.M.I. premises on 5th, 6th and 7th July 1990. Report of the Buzz Group I Members :—

1. Mr. Bhanu Baral (Group Leader)—S.U.M.I.
2. Mrs. Kadiran Quraicy —Girls High School
3. Mrs. Rekha Sharma —St. Philomina
4. Mr. Janardan Prasad —Jubilee High School
5. " K. B. Sharma —Teesta High School
6. " K. S. Pal —Gangottari High School.

This report contains views and ideas of each and every members of this group on the latest trends in education, the teachers' responsibilities towards society, their roles in the context of changing values, the importance of moral values, the significance of organising such seminars, the social problems and the like. It is regretted that owing to the space limits detailed report of this group could not be sent to the press. However, the report covers, even in precise, almost all the discussions we had during the seminar.

1. The year 1990 is an epoch making year at least for the members of teaching staff of this region, because the Teachers' Seminar could be successfully organised by the Social Service Board of Darjeeling Diocese (CNI) in Kalimpong.

2. Education as we all know is to bring about an alround development in an individual and it produces "full men" or "full women" who occupy special niches in the society. Science and technology have developed by leaps and bounds but the type of Education imparted to the children has remained more or less static and stagnant as we are practically denied advantages of science and technology in order to give our children the best. You will perhaps agree with us that there has not been any

significant change in the method of teaching even in recent times despite much advancements made in science and technology. Teachers in general are mainly concerned with the completion of syllabus prescribed for an academic year and the students are expected to remain inside the classrooms and listen to the non-stop forty minutes of lectures, which, at times turn out to be too dull for them. The authorities and the Government seem to show indifferent attitude towards the implementation of new and dynamic methods for giving better types of education which are more practical and scientific. Consequently, we are producing ill-fitting individuals with their certificates or diplomas as a small piece of paper, which are mere passports to making both ends meet.

A change in the attitude and outlook of a child is essential—scientific outlook to investigate the laws of nature will help a child to develop properly.

3. The sources of entertainment are on the increase in geometric progression, and the students in general fall victims to drugs and narcotics which among other things are important factors to pollute our society. Political and vested interests very often try to pollute the entire education system, which act as a barrier against value based education, and so a child will not be able to cultivate good virtues through knowledge and training.

4. The personality of a teacher is an important factor in moulding a child with his attitude of friendliness and personality; he caters to the development of a child into "full man" or "full woman". But very often in over-crowded educationl institutions the teachers find themselves being exhausted as they are forced to take more than average number of periods which results in the exhaustion and use of a large amount of calories for the purpose. On the average a teacher consumes food having as much as 3000 calories but the amount of energy in calories spent off in teaching is much more than 3000 calories, and no wonder the teachers are very often the victims of hypertension, insominia etc. You all certainly

agree with us that with such state of affairs we are not in a position to give our best to our children.

5. The teachers should be responsible for instilling a sense of duty and responsibility in the minds of the children and the children are to be given opportunities to take active participation in the daily affairs of the school—As such, captain-prefect system for sharing the responsibility of maintaining discipline should be organised.

6. If the aptitude and the interest of the students could be detected earlier we could allow them to take courses of study which his aptitude demands and provisions are to be made for opening up new job-oriented disciplines for those who lack academic propensities.

7. Corporal punishments, if used with a great restraint, may produce good results but better rasults could be achieved by instilling a sense of duty and responsibility through other means which are less harmful. Moreover, the health of a child is an important factor for better education. *"Men sano in corpore sano"*—Sound mind is a sound body—or a child who is healthy enough will develop into "full man" or a "full woman", but children with ill-health will find it difficult in the process of normal growth and development.

8. To impart knowledge and to educate a child is not the work of teachers alone. Guardians, administrators, the management and the children themselves are equally involved and so a good rapport between teachers and guardians/parents; teachers and children; teachers and the management is to be maintained. This will create a healthy atmosphere in the school and the teachers and the students will realise the various requisites to cater to educate a child. As a teacher we feel that a teacher should understand a fellow teacher on professional levels and work as a team. A teacher is a model and the students very often idolise them. This warrants a teacher to cultivate good virtues and he should be endowed with a sense of devotion and sacrifice to his profession. He should be well versed, conversant, friendly, idealistic and he should be non-partial in his judgement, treatment and attitude towards his students.

9. The standard of education in the plains is higher than in the hills because pioneering works for the spread of education in the hills were taken up comparatively later than in the plains. Moreover, the guardians and parents of the children of the plains are rather more conscious and it is quite evident that the transport and communication system which affects the education system directly or indirectly are much better in the plains. Charity begins at home—indiscipline which is a decaying factor in the education system should be realised by each and every house holders. As a result a child will automatically realise discipline that comes from within from the school level. The role of the Head of the institution in this regard is not to act as a despot but he should understand and realise the problems of his teachers too. The Head should always be polite, approachable, impartial while dealing with various problems of the teachers as well as students.

10. Malpractices during examination are great evils which will not help a child develop into a worthy citizen of a nation. To do away with this social evil, the teachers, administrators, the parents and guardians in general, and the students in particular should work in a team. As for the immediate remedial measures we would suggest a change in the examination centres and non concentration of students belonging to particular institution at a specific centre. We would appreciate some positive steps from the Goverment authorities to do away with this social evil. Every child is born with the same possibilities and education is the experience which changes and moulds him and the efforts or means in the right way with honesty will give him a place in the society, and for this he requires proper training to develop a sense of manner, moral values and discipline.

Through education a child can appreciate moral and ethical values, generates love and concern for the nature and natural resources, whose judicious exploitation contributes to human comfort and civilization. Teachers' participation in political activities can be appreciated if a teacher is above politics and he should act as a catalyst in producing individuals who can

fit in a democratic world and appreciate the values of democracy. Petty politics have, however, encroached upon resulting in the decaying of social and political institutions. Politicians without having moral values are responsible for bringing about decay and death of human institutions.

* * * *

Three Days' Teachers' Seminar—5th, 6th and 7th July 1990. Report of Group 2

Mr. Sahid Ahmed, M. A. Hons., B.Ed

Members :

1. *Mr. Sahid Ahmed — S. U. M. I. Group Leader.*
2. *Mr. L. P. Watts — Dr. Graham's Homes.*
3. *Mr. Y. S. Ghising — S. U. M. I. (Now Kumudini Homes)*
4. *Sister Winnie Fred — St. Philomena's.*
5. *Mrs. D. Kipa—Pranami Balika Vidya Mandir.*

(The Report contains almost all the necessary points of discussions and deliberations we had. The contents of the report are the general analysis on various aspects of education and contain, in substance, all our views. I would like to thank all the members for the wonderful co-operation rendered to our group, and their support in preparing this submission.)

The seminar on Education has given us the opportunity to deliberate on the various issues concerning present educational set-up.

1. EVILS :

With regard to the evils that the present educational community is facing, we need to take a more sincere and active role if we are to minimize these problems.

The world today, is no doubt, bent towards a more materialistic life-style. Pursuit for greater material benefits has created a lust for life which ultimately affects the young

minds of children. Complex social relations in our modern society have resulted in broken homes and children with psychological problems. The very idea that in many cases moral values are ignored and there is an indiscriminate exposure to material which causes degradation of values, present major problems. Stress should be given to moral education so that respect of values may be instilled in the child. To respect and have regard for moral values the child should be made aware and an example set for him so that he may be able to look up to and emulate someone with a proper set of values.

The educational system needs revamping and the syllabii are in dire need of retrospection. Over-crowded classrooms also create a phobia in the minds of teachers.

The administration has, to some extent, failed in formulating a well-graded and comprehensive educational system.

2. RESPONSIBILITY :

Relations between teachers and students cannot be a one way affair—teachers and the Administration as a whole expect and demand a great deal from their students; they should also know how to give in return—therefore, relations must be based on a reciprocal love and trust channel. Pupils should be encouraged to have qualities such as initiative, leadership and directed curiosity. In this regard scouts and guides can provide the necessary training in order to enhance the above.

3. INCREASING PRODUCTIVITY :

Creativity amongst students should be encouraged so that in their latter life they can play the role of a good citizen. If a student is taught how to be creative and he is made aware of all his latent talents he will definitely develop into a truly productive and useful adult.

4. MEANS OR END :

The end is ofcourse the most important objective of education. This, however, will be nought if the means is not given proper thought. It is evident, therefore, that the means or the 'process' must be considered as important as the end. The end is the result of the means. The means must be

made worthwhile. Only then there will be a sense of achievement.

5. HONESTY :

Our socio-economic system is basically responsible for the poor quality of students. Better homefronts will naturally produce better students. Character building begins with lessons in honesty. If we can produce honest students we will be producing men and women worth their weight in gold. Honesty and integrity alone can save this world from an impending catastrophe.

* * * *

SAVE OUR SOULS

—Ten Pao Liu
XI Sc

The word 'DRUG' today in our society is taken as an absolute social stigma. It refers to certain chemical compounds which when taken causes addiction, ill-health and behavioural disorders. It came into light just among the western countries in the late sixties and seventies and gradually to our country in the eighties, and now it has affected the whole world to an extent that it is now a global problem.

There are many addictive drugs which are in form of tablets, injections and dust. Few common and dangerous addictive drugs obtained from herbal sources are named below—

Opium—It is the milky exudate obtained by incising the unripe seed capsule of the poppy plant —*Papaver somuifera.* On drying in the air, the exudate forms a gummy brownish mass.

Cocaine—It is an alkaloid obtained from the leaves of the cocoa tree. *Erythroxylon coca* and other species.

Marijuana or Cannabis— it is one of the oldest herbal remedies known since 3000 BC obtained from the hump plants *Cannabis*

sativa and *Cannabis indica.* The active ingredient is present in the resinous exudate of the tops of the female plant. The resin is known as HASHISH or CHARAS. BHANG is prepared from the dried leaves and the flowering shoots, while GANJA is the resinous mass obtained from the small leaves and brachets of inflourescence. The term Marijuana is used to describe any plant part or extract containning the active principle.

In our society today, it is very essential to recognize the drug addicts and rehabilitate them. This is very difficult because initially the symptoms are so vague and vained and invariably an addict does not disclose the truth in the begining.

A watchful guardian at home and an experienced teacher at school are usually the first people to find out. The addict starts to show disinterest in his academic faculties and is usually inattentive in class. He starts to stay out odd long hours, household articles and money begin to vanish mysteriously from home as he requires money to buy these things which are very expensive. Gradually he looses his weight and displays aggresive attitude towards others.

Medically too, it is difficult to diagnose a case of drug addiction because the patient tries to hold back the true story and the case may present from a simple headache, recurrent cough and cold, general ill health, diarrhoea and vomiting or severe pain in the abdomen to almost anything, depending upon as to what stage the addict is going through.

The addicts should be recognized in our society, taken into confidence and properly treated and de-addicted and we should accept them back with us as a normal individual because it is this acceptance back with us into the society that an addict is cured in the true sense and does not 'go back' onto drugs.

* * * *

Scouting activities in our school

—*Mr. S. Pradhan*
Scout Master

Scouting is a system of training in citizenship through training and games for boys and girls. According to the founder of Scout movement, Lord Baden Powell, "Scouting is not an abstruse or difficult science, rather it is a jolly game if you take it in the right light. At the same time it is educative and (like mercy) it is apt to benefit him that giveth as well as him that receiveth."

We are very proud to have Scout movement in our school as well as in other sister Institutions of Kalimpong. Kalimpong Group (II) of the Bharat Scouts and Guides is our Registration Number. There are seven more Scout groups excluding guides, now functioning under Kalimpong District Association. This year we participated in the following activities organised by the Kalimpong District Association along with other Scout and guide friends of this association.

Anti Drug Day : A silent procession was organised on 9th May 1990, in our town. Our Scouts and Cubs participated in the procession with Scouts & Guides from other Institutions. They prepared posters on drug abuse and displayed on the walls of the town and also in their localities. Our aim in doing this was to make concious the evil of drug addiction to our brothers and sisters who have become victims of drug addiction. Scout and guides also submitted memorandum to the local authorities to help stop the drug menace in our town.

Town Cleaning Programme : Kalimpong Dist. Association of Bharat Scouts and Guides organised town cleaning programme on 27-7-90. About 40 scouts from our school participated. It really was a beneficial project for the community, since the message of sanitation promotion were rightly communicated to our society directly

by the scouts, who were themselves very happy to implement the project successsfully.

Vanamahotsava : Our school scouts planted several useful saplings in the school compound in the month of July.

Wild Life Week : While on 10th October 1990, our scouts and cubs joined the ceremonial procession organised by the committee of observance of wild life week, 1990 in Kalimpong.

Independence Day Parade : Our scouts and cubs celebrated the 43rd Independence day. About 40 scouts participated in the parade, with scout staff.

Investiture Ceremony : Every year we invest new scouts & cubs in our group. This year our Principal Mr. N. R. Pradhan invested new scouts on 11-8-1990; they were awarded membership badges.

Platinum Jubilee Rally : Platinum Jubilee Rally is being celebrated in our country. Kalimpong District Association of Bharat Scouts and Guides also decided to organise a Rally on 6th April 1991 at Mela ground. Our school scouts participated in all the competitions and won championship trophy for the first time by securing highest point. Following are the positions of our school team in the various events—

1. Knotting—Ist position
2. First Aid—5th "
3. Kim's Game—2nd "
4. Chariot Rale—2nd "
5. Message Relay—Ist "
6. Drill/Dance—3rd "
7. Surprise item—Ist "
8. Camp Song—2nd "

Scout Master Training : As our Principal Mr. N. R Pradhan takes keen interest in scouting, he sent two more members of our teaching staff, Mr. Zion Lepcha and Mr. Bijoy Kumar Silal to undergo Scout Master's training at Labour Welfare Centre, Goomtee Tea Estate, Mahanadi, Dist. Darjeeling. The training course was held from 4th April to 14th April 1991. Now we have altogether five trained scout masters and two cub masters in this Institution.

* * * *

Longing For Tomorrow

—Suresh Pradhan
XII Sc

What will you be like ? oh tomorrow
With my innocent heart I don't know.
Yet, I long for you like anybody
Longing for years to go.

When today passes, along with the setting of the sun
I have a hope that tomorrow will be born
Bringing spectrum with joys and mirth
To this mysterious and suffering earth.

Serene morn appears with the rising of the sun
Numerous folks awaiting the fun,
You are our hope, our future and a dream
In this mysterious life flowing like a stream.

As with the sunrays the world is filled
New dreams bloom and the heart is thrilled,
Thirsty longings, empty dreams all bloom in full
Oh, with you tomorrow, as you slowly grow.

Hence, my heart seeks you, longs for you
So, Come to me every new day
Teach me the ways, to be happy and gay,
This is my heartiest plea, a heartiest say.

* * * *

Ah !

—Ten Pao Liu
XI Sc

A condensed drop of tear
Neither to see nor to hear
It was told to flow
It flowed, yet it was slow.
In the eyelids, it remained
For ages, was not drained
Yet, when it fell in crying's name
Only to be followed by tears again.

* * * *

'A Day in the Wild Life'

Hon'ble Minister Shri Amberesh Mukherjee, Minister in Charge of Forest and Environment, West Bengal, Spreading the Principle of wild life safety face to face with the Principal S. U. M. I. Mr. N. R. Pradhan.

Ho'ble Minister is being felicitated on the ocassion of Wild Life Safety week in Kalimpong 1990.

Save the real Wild Life
by
Switching over from our Wild Life.

Camp Report

—*Mr. Zion Lepcha*
Scoutmaster

Fourth Basic Course for Scoutmasters was held at Goomtee Tea estate, P. O. Mahanadi, Dist. Darjeeling, from 4th April to 14th April 1991. Twenty nine trainees from different places, viz. Kalimpong, Darjeeling, Kurseong, Dooars, Alipur Dooars, Cooch Bihar, Malda etc. attended this camp. Some of them were from Tea Gardens some from schools, some from Clubs and plantation areas.

The Bharat Scouts and Guides is a voluntary, non-political, educational movement for young people, open to all without distinction of origin, race or creed.

This camp which was conducted by the Bharat Scouts and Guides, state H.Q., West Bengal. Many useful subjects were taught to us such as Principles of Scout movement, its growth, different sections of scouting, organisation, signals—hand and whistle, Camp fire, patrol system, knotting, First Aid, Wood craft, sign, handicraft, Discipline in Scout troops, Programme planning, games for the scouts (Scouting is a man making game, it is a game to help the development of a boy) Fire and safety Rules, Hiking and Camping, Pioneering, Responsibilities of the Leaders, Scout Ceremonies, How to start and run a troop, etc.

The leader of the Camp was Mr. K. S. Bhattacharya. Other Assistant Leaders of the course were Mr. Jogendra Prashad, Mr. P. Basu, Mr. K. D. Moulik, and Mr. S. Paul.

Throughout our camp period we were so engaged in different activities we never felt home sick. Rather we enjoyed all the session. Every subject they taught were new for us, so in each and every sessions, we were ever curious & eagre to know more. All the instructors of the course were kind enough to understand us and helped us to understand many more points of their youth movement.

Last but not the least, we are thankful to Mr. N. R. Pradhan, Principal of our Institution and

Mr. B. K. Subba, Assistant Head Master, who is also the Secretary of Bharat Scouts and Guides, Kalimpong District, for selecting us (Mr. Zion Lepcha and Mr. Bejoy Kumar Silal), to join this training course. I must not forget to give my special thanks to our Principal, Mr. N. R. Pradhan, who made arrangements for our uniforms and provided necessary expenses for us to attend this course.

We on our part, did our level best to do better in each and every field of our training and we two, Zion and Bejoy kept the S.U.M.I. Flag flying high for we were adjudged the best trainee scouters. I must say one thing that the head of the Institution should be like our young, energetic Principal, who always takes deep interests in the affairs of not only academic but extra curricular activities too and encourages us by giving all the facilities which boost our moral. We expect the same co-operation and help from him in future.

* * ■ *

"Facts of The World"

(Some Questions And their Answers)

Compiled by—Benoy Rai
Class XI, Sec Humanity

1. Which is the largest dictionary in the world ?
Answer : Deutsches Worterbuch. It consists of 34,519 pages.

2. Who invented the artificial heart ?
Answer : Dr. Robert Jarnik.

3. What was the greatest weight ever raised by a human being ?
Answer : 2144 Kg. in a back lift by Paul Anderson of the U. S. A.

4. What is the most expensive motorcycle in the world ?
Answer : The Japanese Bimota YB4 750c.c.

5. Which is the oldest army in the world ?
Answer : The Pontifical Swiss Guard in the Vatican city.

6. In which city is the world's largest stadium situated ?
Answer : Prague, Czecheslovakia.

7. *Name the nations that fought the shortest war on record ?*
Answer : Britain and Zanzibar on 27 August 1896. It lasted for 38 minutes.

8. *In which year were tanks first committed in battle ?*
Answer : 1916, at the battle of Flers Courcelette in France.

9. *Name the Indian eye surgeon who has performed the most eye operations in one day ?*
Answer : Dr. M. C. Modi.

10. *Which world heayweight boxer remained undefeated ?*
Answer : Rocky Marciano.

11. *Which authoress has had the greatest number of novels published ?*
Answer : Kathleen Lindsay. She has had 904 novels published.

12. *Where did the greatest recorded volcanic explosion take place ?*
Answer : Krakatoa—an island in the Sunda Strait, in August 1883.

13. *Which is the oldest known coin in the world ?*
Answer : The Electra coin of Lydia, which dates from around 670 BC.

14. *Name the world's most expensive painting ?*
Answer : Vincent Van Gogh's 'Irises' sold for a record $ 53.9 million.

15. *Which language is spoken by the largest number of people in the world ?*
Answer : Mandarin Chinese.

16. *Name the first man to land on the South Pole as well as the North Pole ?*
Answer : Dr. Albert P. Crary, U. S. A.

17. *Which is the bloodiest battle in modern history ?*
Answer : The first battle of the Somme, from 1 July to 19 November, 1916.

18. *Which was the heaviest battle tank ever built ?*
Answer : The German Panzer Kampfwagen Maus II which was built during World War II and weighed 192 tonnes.

19. *Who led the expedition that first climbed Mt. Everest ?*
Answer : Col John Hunt.

20. Name the first man to have climbed Mount Everest without bottled oxygen ?

Answer : Reinhold Meissner.

21. Which country has no cinema theatres ?

Answer : Saudi Arabia.

* * * *

Interview with Mr. K. R. Thapa

1. How long have you been teaching in this Institution ?

I have been in the teaching service since 1956 but I joined this Institution on the staff in the year 1965.

2. Certainly you never wanted to be a teacher. But with your experience you have become one of the suceessful teachers. Who inspired you ?

Rev. W. M. Scott, Mr. K. D. Pradhan, Mr. P. P. Mukhia, Mr. B. C. Simick, Mr. P. R. Pradhan, Mr. L. P. T. Rongong, Mr. B. S. Simick were the living luminaries, to name a few, who inspired me so much and I do count upon them for my every success in my teaching profession.

3. During your school days you met many teachers and perhaps some of them must have made quite an impression in your mind. Could you tell us ?

Yes, I can say without any hesitation that I was one of the few lucky fellows to be taught and instructed by the dedicated teachers whose names I have mentioned above. Let me tell you they were 'gurus' in the true sense of the term. Aside from academic curriculum which was, if I am not wrong, ten times tougher than what is taught today, they taught us qualities of eternal value like loyalty, honesty, perseverance, diligence, sense of service etc. Many such noble gurus came and went but they have, nevertheless, left an indelible impression on my mind which keeps lingering on even now.

4. After such a long experience you must be aware of the fact that the school produced diverse types of students. What in your opinion is the difference between the old boys and the new ones ?

One can obviously discern a sharp difference between the old boys and the new ones, old boys looked better than the new ones. At least they were painstaking, diligent and honest. They had the sense of respect to the teachers and seniors. They would work hard and would display honesty and integrity in all that they did - the characteristics of which are, let me be frank, seldom seen in the present generation. I do not wish to add more than this.

5. As far as I know you've always been teaching Geography-did you ever deviate from this routine ?

Yes, though I am not a post-graduate in Geography my teaching subject happens to be Geography all along for several years since I joined the staff here. Perhaps the reason could be ; I like Geography and would love to teach it with extra zeal and enthusiasm. In early years of my teaching profession, however, I was given other subjects to teach in junior classes like Mathematics, English and Nepali along with Geography. Subsequently, Geography became my special subject which I have been teaching in senior classes.

6. What is your opinion on the new batch of teachers ?

Please do not embarrass me by asking this sort of question.

7. What would you like to say to the present members of the staff and the students ?

Certainly, I do have a lot of things to say, by way of my humble advice, to the present members of the staff and students, but I do not want to say anything now. I may do so when the occasion demands. All I would like to say at the moment is—do all you can to make your life a success and bring glory and honour to your Institution.

8. Do you think the profession of a teacher is an easy one ? Looking at the way you teach in the class, one feels that you could manage even ten periods a day. Don't you feel tired ?

All too often, it may look like an easy-going profession. as such, I think, it is not that easy. At least it is not a job which many people still prone to conceive it as something to be opted as the last alternative.

If you are really teaching in the class with a maximum input possible, you can't even imagine taking six periods a day, let alone 10 periods.

* * * ■

'GAP' PROJECT

The School is fortunate to receive the services of Mr. Andrew MacMillan and Mr. Jonathan Goode from England. They will be with us sharing the responsibility of teaching various subjects to the secondary boys. The GAP PROJECT sends out students, having completed their schools with 'A' or 'O' Certificates, to various countries to render voluntary social services to the educational institutions. They are accredited for six months. The school provides them with free lodging and fooding. Mr. Bhanu Baral spoke to them on different topics, and the SUMITE presents their views— Ed.

Andrew Craig MacMillan

The students and their parents and guardian too were quite surprised to see the two of you teaching in the classes.

1. How did you come to Kalimpong ? Who are your sponsors for this voluntary service ?

While I was studying for my final school exams, I decided that rather than go straight to university, I should take a year out of the educational system to learn more about life and the world. I was offered work in India by an organisation called GAP, who visit schools in many countries if they would like to have British students as teachers for periods of around six months. The organisation itself is not profit-making; only drawing fee to cover their costs, and all travel expenses are mine. I have saved money to pay for the air fares and had assistance from my parents.

2. Now that you've been a little more than a couple of weeks with us what is your opinion about your experience here in the school ?

The students seem very interested to have a foreigner teaching them, but I am not sure how long this curiosity will last ! However, it is still hard work teaching them, because with no knowledge of Nepali, I have to communicate entirely in English. Nevertheless, everyone is very friendly and I have been offered more

hospitality than I can ever accept. It will take me a while to get used to the early morning starts.

3. Would you tell us (oyr students would certainly appreciate it) the method of teaching in England? and what kind of students are there in schools in England?

Contary to popular opinion English teaching methods and English students are not very different from those in India. Teaching methods vary widely amongst different teachers, ranging from very traditional to very progressive. Teaching aids are more common, schools usually being equipped with computers, but these are often more to satisfy teachers' personal interests than to fulfil necessities in the courses being taught, and they can certainly never replace good teaching. State schools have suffered sadly from under-fundings over the last decade and many students are poor at work and ill-disciplined. Teachers' strikes and government neglects have led to a state of inertia in many schools. However, for the student who is able and willing to work hard, there is the opportunity to gain good results and enter a good university.

4. What is the relationship between teachers and students (in England)?

This depends on the teacher. A good teacher can win the students' support and form a good relationship with them without losing the ability to teach properly. Many teachers however prefer to stay aloof from their students and keep their relationships very formal. Poor teachers may struggle to gain students' respect and their relationship with the student is a stormy one.

5. What were your subjects of study? What do you intend to do?

For O-levels, which I took when I was fourteen and fifteen, I studied French, Maths, Religious studies, English, Biology, Chemistry, Physics, Latin, Ancient Greek, Advanced Maths and Advanced French. For A levels taken at seventeen I studied English Literature, Chemistry, Maths and Further Maths.

When I leave Kalimpong I will begin at Oxford University

where I will be studying Maths and Philosophy at Magdalen College. The course consists of Maths, Logic and Philosophy.

Name in full — Andrew Craig McMillan
Address (England) — 14 Ayot Green
Welwyn
Hert Ford Shire
England (U. K.)
Languages — English, French, Latin.

* * * *

Jonathan Anthony Goode

1. What was your reaction when you landed up here ? You have come to a place where there is, at least to a great extent, an assimilation of oriental and occidental tradition and cultures; did you experience any difficulty in adapting to the new conditions ?

My first reactions were of relief; relief to have finished my journey here across India. Although it was fascinating meeting other people and cultures, at the same time it would also be frustrating and tiring relief of getting away from the excessive heat of the plains and arriving in a more normal climate.

One thing I noticed here as compared to the large cities that I travelled through is that it was much dearer here and the people more relaxed. To some extent, I will have to get used to this slower pace of life rather than the pace at which I lived at home.

2. How are our students academically ? Are the students different from yours ?

I don't think that the students are that different the world over. The motives that students have for learning are similar and, other side of the coin, most of the students everywhere know things that they would enjoy better than to have to go to school or do their homeworks. However, whatever these activities are, may vary. I think it would be too early to say how academically your students are although I have been here only a week that is still a relatively shorter period of time within a school, and also I have had many terms

only once or possibly twice. I think I should get to know the students better before I can say how they are academically.

3. Now you have been teaching in different classes for several days you must have realised the potentialities and aptitudes of our boys; what do you have to say ?

When I started teaching here I was surprised by the good response from the classes, if, at times, it did need a little coaxing, I think that the students have a lot of potentials. As for the aptitude this varies greatly from students to student, and so, I will try to help those who find it harder to grasp English whilst, at the same time extending the knowledge of those whose understanding is more complete.

4. What is the relationship beween the parents and children in England ? You all are exposed to new conditions and challenges; do you experience any restraints on the part of parents ? In our society there is a strong bond of love between the parents and the children; do you exp rience the same there too ?

It seems that parents in Britain, to a large extent, are a lot more open in what they allow them to do—certainly my parents allowed me to experience things of my own choosing with a little intervention and used advice as opposed to restraints. Of course, their advice was not always heeded, but often learning for yourself freely could be more effective, and there is less feeling of a need to rebel against parents.

Of course, this is not always the case in every family in Britain.

Name — Jonathan Anthony Goode
Address — 11, Dorchester Grove
Banbury
Oxfordshire
England, UK.

Educational Qualifications:

CGSES (O level equivalant) English literature, English lang, Maths, Physics, Chemistry, Geography, History, Art + Design, French.
'A' levels. Math, Physics, Geography, Art + Design, General Studies, Language—French.

ACADEMIC PRIZE WINNERS 1990
(H. S. Section)

CLASS XII (Hu)

K. D. Pradhan Memorial (Donated by Mr. P. R. Pradhan
- 1st Prize—Palden Lepcha.
- 2nd Prize—Naren Thapa.

CLASS XII (Sc)

Ram Chandra Kumai Memorial (Donated by Mr. N. K. Kumai) — 1st Prize—Mahesh Darnal.

Mustaque Ahmed Memorial (Donated by M/s Naseem Stores) — 2nd Prize—Kesang Norbu Bhutia.

CLASS XII (Ag)

Eshanullah Quaracy memorial (Donated by Mr. Hamid Quaracy)
- 1st Prize—Prenandra Sharma.
- 2nd Prize—Roshan Thakuri.

Special Prizes

T. B. Kumai Memorial Best in Nepali Literature Prize (H. S. Section) — Palden Lepcha. (Donated by Mr. N. K. Kumai)

Radha Krishna Memorial Math Prize — Mahesh Darnal. Sc. Section (Donated by Mr. Hariram Sharma)

Meghmala Choudhary Memorial Biology Prize—Kesang Norbu Bhutia. (Donated by Mr. K. C. Choudhary)

Late Mr/Mrs Atuk Tshering Memorial — Mahesh Darnal. Highest Aggregate (Donatd by Mr. T. P. Hishey)

N. W Bhutia - Best in Tibetan Literature Prize—Kesang Norbu Bhutia.

ACADEMIC PRIZE WINNERS SECONDARY SECTION 1990

CLASS X

Earl of Lytton Dux — Prem Kumar Mukhia.

Mr/Mrs Atuk Tshering Memorial Prize — Bikash Lepcha (Donated by Mr. and Mrs. T. P. Hishey)

3rd Prize — Sunil Chourasia.

Special Prizes

Gouradevi Nepal Prize — Prem Kumar Mukhia.

K. N. Kaul English Prize — Prem Kumar Mukhia.

Meghmala Choudhary Memorial Life Sc. Prize — Prem Kumar Mukhia.
(Donated by Mr. K. C. Choudhury)

Malina Mukerjee Phy. Science Prize — Prem Kumar Mukhia.
(Donated by Mr. S. K. Mukerjee)

Babulal Bihani Math Prize — Sunil Chourasia.

CLASS IX

Ganeshilal Jagdish Prasad Memorial 1st Prize — Sanjay Thapa.
(Donated by Mr. Ganeshilal Prasad)

-do- 2nd Prize — Adiel Karthak.
-do- 3rd Prize — Manohar Chourasia.

Special Prizes

S. K. Thapa Memorial Nepali Prize — Sanjay Thapa.
(Donated by Mr. L. K. Thapa)

D. P. Upasak Memorial English Prize — Adiel Karthak.
(Donated by M/s Upasak Brothers)

History Prize — Sanjay Thapa.
Geography Prize — Sanjay Thapa.
Scripture Prize (A) — Adiel Karthak.
do (B) — Jonathan Lepcha.
Math Prize — Manohar Chourasia.

CLASS VII

1st Prize — Navin Tamang.
2nd Prize — Md. Zaid Sultan.
3rd Prize — Udai Sunar.

Special Prizes

D. K. Dahal Nepali Prize — Navin Tamang.

S. M. Fakruddin Memorial History Prize — Udai Sunar.
(Donated by Mr. Rahamat Ali)

English Prize — Navin Tamang.
Maths Prize — Navin Tamang.

CLASS VII

1st Prize — Niraj Pradhan.
2nd Prize — Briz Kamal Rai.
3rd Prize — Madan Lepcha.

Special Prizes

Abdul Aziz Memorial History Prize (Donated by Mrs. Mehrun Nissa) { Madan Lepcha. Niraj Pradhan.

Abdul Aziz Memorial Geography Prize — Madan Lepcha.
(Donated by Mrs. Mehrun Nissa)

English Prize — Niraj Pradhan.
Maths Prize — Niraj Pradhan.

CLASS VI

1st Prize — Ashok Agarwal.
2nd Prize — Rabin Rai.
3rd Prize — Ramal Chettri.
English Prize — Ashok Agarwal.
Maths Prize — Ashok Agarwal.

CLASS V

1st Prize — Sanjay Pradhan.
2nd Prize — Anil Rai
3rd Prize — Sunil Kishore Prasad.
English Prize — Sunil Kishore Prasad.
Maths Prize — Anil Rai.

Special Prize

Raisaheb B. B. Pradhan Memorial All Round Best Cadet.
(Donated by Mr. D. B. Pradhan) — Sgt Joel Singh.
Bhagyamani Memorial Best Nepali Literature Prize.
(Secondary Section)
(Donated by M/s Mani Press) :— Prem Kumar Mukhia.
Harkadhoj Pradhan Memorial Highest Percentage Prize
(IX - X)
(Donated by M/s P. R. Pradhan and N. K. Pradhan)
—Prem Kumar Mukhia.

ACADEMIC PRIZE WINNERS PRIMARY SECTION 1990.

CLASS IV

M. R. Karthak Memorial
1st Prize — Nima Tshering Tamang.
2nd Prize — Deependra Pradhan.
3rd Prize — Krishna Rai.

Scripture — (A) Shiva Kumar Tamang.
(B) Binod Subba.
English — Nima Tshering Tamang.
Arithmatic — Nima Tshering Tamang.

CLASS III

1st Prize — Raja Tamang.
2nd Prize — Abit Ali.
3rd Prize — Santosh Prasad II.

Scripture Prize (A) Ram Bahadur Chettri.
(B) Mohammed Sulaiman.
English Prize — Mohammed Gulam.
Arithmatic " — Abit Ali.

CLASS II

1st Prize — Dhiraj Kumar Gupta.
2nd Prize — Rajiv Pradhan.
3rd Prize — Sanjaya Biswakarma.

Scripture Prize (A) Rajiv Pradhan.
(B) Santosh Sharma.
English Prize — Dhiraj Kumar Gupta.
Arithmatic " — Mingma Dorjee Lama.

CLASS I

A. K. Tshering Memorial : 1st Prize — Pravat Ranjan Thakur.
2nd Prize — Prakash Karki.
3rd Prize — Sachin Gajmere.
Arithmatic Prize — Sachin Gujmere.

K. G. SECTION

K. G. 'A'
1st Prize — Liza Lepcha.
2nd Prize — Jenifer Bhujel.
3rd Prize — Shirjana Lepcha.

K. G. 'B'
1st Prize — Sandip Thapa.
2nd Prize — Baby Tamang.
3rd Prize — Sachin Biswakarma.

ALL ROUND BEST STUDENT (KG) — Jenifer Bhujl.

* * * *

सुमाइट

कालिम्पोङ—१९९१

१७६-औं जन्म जयन्तीको उपलक्ष्यमा : भानु तिमी

—नवीन
बाह्रौं, कला ।

आदर्शताको शिक्षा दिई, राम कहानी लेख्यौ ।
मानवताको पाठ दिई, राम जीवनी लेख्यौ ॥
भ्रातृप्रेमको मंत्र दिई, लक्ष्मण चिनाइदियौ ।
स्वामिभक्तिको दीक्षा दिई, हनुमान उभ्याइदियौ ॥
भानु तिमी परम गुरु हौ ॥१॥

स्त्रीजनलाई शिक्षा दिई, वधु-शिक्षा रच्यौ ।
मानवलाई पाठ दिई भक्तमाला गाँस्यौ ॥
जीवनबारे मंत्र दिई प्रश्नोत्तर-माला उन्यौ ।
आत्मज्ञानको दीक्षा दिई, राम-गीता लेख्यौ ॥
भानु तिमी युगदर्शक हौ ॥२॥

चन्द्रमाको धमिलो रोशनीमा, भानु तिमी उदाइदियौ ।
काँढ़ाहरूको माझमा तिमी, पुष्प बनी फक्रिदियौ ॥
अन्य भाषालाई उछिनी, नेपाली भाषा चम्काइदियौ ।
नेपाली साहित्यको मुलद्वार बनी, बाटो देखाइदियौ ॥
भानु तिमी उज्ज्वलताको प्रतीक हौ ॥३॥

निरक्षर जनलाई साक्षर बनाई अज्ञानता हटाइदियौ ।
सारा नेपाली जगलाई उज्यालो पारी चम्काइदियौ ॥
शहर-शहरदेखि काँठ-काँठसम्म रामायण गुञ्जाइदियौ ।
महल महलदेखि गोठ-गोठसम्म रामलीला सुनाइदियौ ॥
भानु तिमी पथ प्रदर्शक हौ ॥४॥

अडिग हिमाल झैं रहन्छौ तिमी नेपाली जगत्मा ।
अटल ध्रुवतारा झैं रहन्छौ तिमी नेपाली नभमा ॥
उज्ज्वल भानु झैं चम्कन्छौ तिमी नेपाली साहित्यमा ।
कसले बिर्सला ? तिम्रा कृतिहरू युग-युगसम्ममा ॥
भानु तिमी अजर-अमर छौ ॥५॥

* * * *

श्री निमावाङ्दी 'अपतन'-सित भेटवार्ता

प्रश्नकर्ताहरू—सन्तोष बस्नेत,
नविन पौड्याल,
कृष्ण गिरी, बाह्रौं कक्षा कृषि ।

तपाईंहरू जानुहुन्छ सिक्किमको 'अपतन' संस्था एउटा महत्त्वपूर्ण साहित्यिक संस्था हो । जसले घेरै घेरै साहित्यको सृजना गरेको छ । तर तपाईंलाई थाहा छ ? यो 'अपतन' भन्ने शब्द कहाँबाट आयो ? यो शब्द विशेष चारजना साहित्यिक व्यक्तिहरूको नामबाट आएको हो । 'अ'-बाट अगमसिंह तामांग, 'प'-बाट पदम सिंह सुब्बा, 'त'-बाट तुलसीबहादुर क्षेत्री अनि 'न' बाट हाम्रो पाठशालाको (एस० यू० एम० आई०) भूतपूर्व शिक्षक श्री निमावाङ्दी टार्गेन ।

शिक्षक निमावाङ्दी टार्गेनसित एक भेटवार्ता यहाँ प्रस्तुत छ । उहाँको बैठक कोठामा बसी हामी हाम्रो प्रश्नको पोका खोल्छौं ।

प्रश्नः १) सर ! यहाँको जन्म कहिले अनि कहाँ भएको हो ? कृपया बताइदिनु हुन्छ कि ?

उत्तर— मेरो जन्म यही कालेबुङको १० माईलमा ताः ६ मई १९२३-मा भएको हो । मेरा पिता पांसग टार्गेन र माता तिमित टार्गेन हुनुहुन्थ्यो ।

प्रश्नः २) यहाँको स्कुले जीवन कहाँ देखि प्रारम्भ भयो ?

उत्तर— यही कालेबुङको कन्या पाठशाला (हालको कन्या उच्च पाठशाला)-मा शिशु श्रेणीबाट स्कुले जीवन

श्री निमावाङ्दी टार्गेन

शुरू भयो । तिनताक शिशु पाठशालालाई "काली देशी शिशु पर्वत" भनिन्थ्यो । यहाँ शिशु श्रेणी सकेपछि मेरो प्यारो स्कूल एस० यू० एम० आई० मा भर्ना भएँ ।

प्रश्नः ३) यहाँले शिक्षक जीवन कहिले अनि कहाँ बाट प्रारम्भ गर्नु भयो ?

उत्तर— सन् १९४६ साल देखि गान्तोक-को टासी नामग्याल स्कूलमा

सन् १९४८ साल सम्म शिक्षकको काम गरेपछि बी० ए० पढ्ने इच्छा हुँदा दार्जिलिंग आएँ। वहाँ बी० ए० पास गरेर सन् १९५१ साल देखि यहीको सेन्ट रोबर्टस् स्कूलमा शिक्षक भई १९५३ सम्म बसें। तर आफ्नै जन्म थलो कालेबुङमा नै काम गर्ने इच्छा हुँदा सितम्बर १९५३ देखि एस० यू० एम० आई०मा शिक्षक भई १९८९ मा यहीबाट अवकाश लिएँ।

प्रश्नः ४) सर! सिक्किमको माटोमा जन्मिएको "अपतन" साहित्य संस्थाको छोटकरीमा परिचय दिनु हुन्छ कि?

उत्तर— जब म गान्तोकमा शिक्षक काम गर्दै थिएँ; त्यस बेला मेरा अरू तीन जना साथीहरू अगमसिंह तामांग, पदम सिंह सुब्बा र तुलसी बहादुर छेत्री पनि शिक्षक नै थिए। हामी चारजना साह्रै मिल्थ्यौं; अनि छुट्टीका दिनहरू विशेष गरेर शनिबार हामीले घुम फिर र गफ गरेर व्यर्थमा समय बिताउने गर्थ्यौं। एक दिन हामीहरू बीचमा गफ गर्दा गर्दै यस्तो विचार आयो कि हामी एउटा शिक्षक भएर यसरी समय नष्ट गर्नु योग्य होइन। यसर्थ हामीले केही काम गर्नपर्छ भनी साथी तुलसी बहादुर छेत्रीले एउटा साहित्य संस्था खोल्ने, अनि सबैले कविता, कथा, निबन्ध नाटक इत्यादि लेख्ने सुझाव दिनु भयो। यसमा हामी तीनै जनाले समर्थन जनायौं। अब यो साहित्य संस्थाको नाम के राख्ने? भन्ने प्रश्न माथि मिके बेर बहस भयो। अन्तमा हामी चार जनाको पहिलो अक्षरबाट राखौं भनी 'अपतन' नामकरण गर्‍यौं। जति पनि कथा, निबन्ध, कविता, नाटक लेखिन्थ्यो तौ सबै तुलसी बहादुर छेत्रीले नै बटुल्ने गर्थे। किनकि हामी चाहिँ अलिक लापरवाही थियौं। पहिलो पल्ट हामीले एउटा कविता तोटक छन्दमा (तर मैले कविताको नाम चाँही बिर्सें) लेखेका थियौं। जुन कविता तिनताकको 'गोर्खा' पत्रिकामा प्रकाशित भएको थियो। यो हो सन् १९४७ सालको कुरा। यस पछि हामीले यो संस्थालाई बचाइराख्नको निम्ति कोष संग्रह गर्ने देवसी खेल्यौं। अनि नाटक 'मुकुन्द इन्दिरालाई संक्षिप्तीकरण गरी मंचन गर्‍यौं। जसमा मुख्य अभिनय गर्ने पदमसिंह सुब्बा हुनुहुन्थ्यो। यसरी विस्तार विस्तार 'अपतन' साहित्य संस्थाको नाम धेरै प्रचलित हुन थाल्यो। यसपछि हामी केही दिनको निम्ति सिक्किम कांग्रेस पार्टीमा राजनैतिक पनि भई टोपल्यौं।

प्रश्नः ५) सर! यहाँ कतिपय महानुभावहरूले 'अपतन' को 'न' चाँहि तपाई हो भन्दा पत्याउँदैनन् नि त?

'Ingredients of Modern Education'

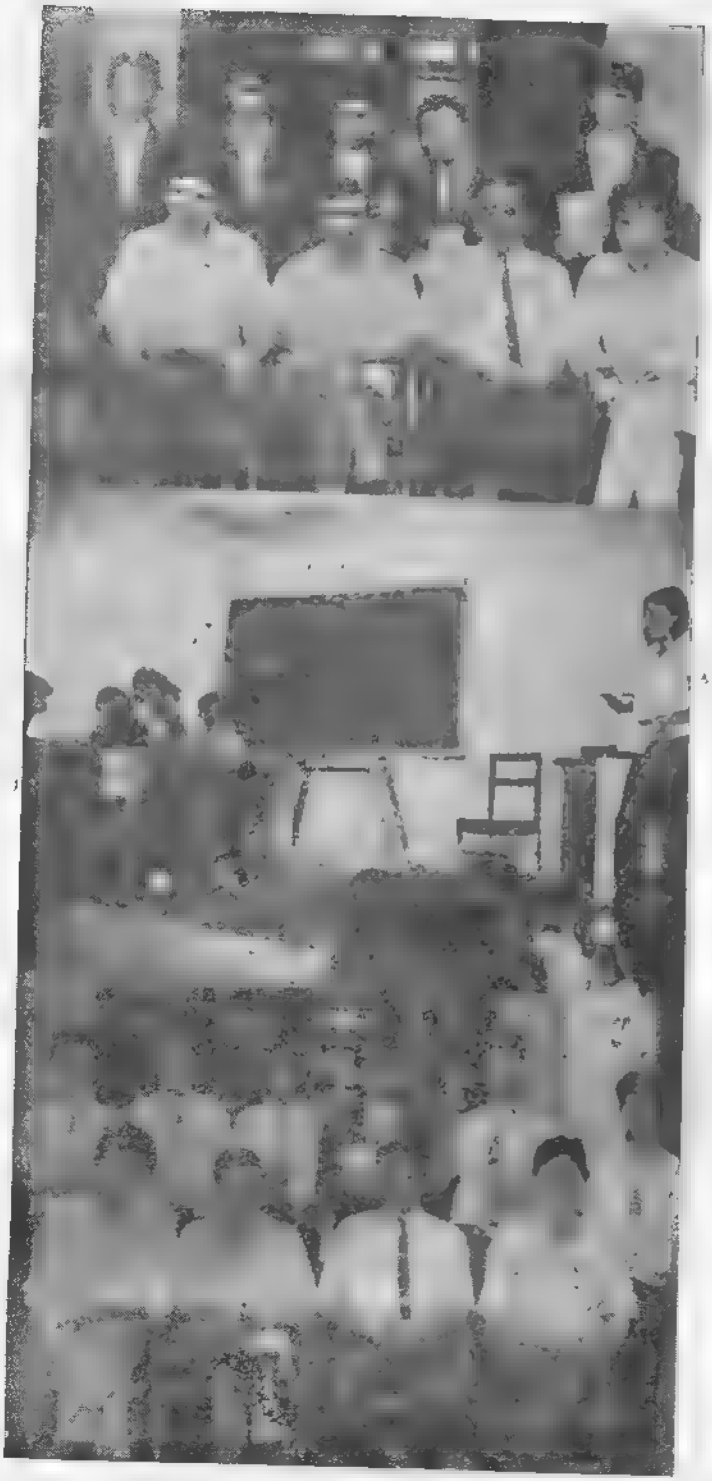

Class XII Sc. Winners of the Quiz Competition in H.S. Section through the application of right formulas. 1990

Everybody had to squeeze to be in Mr. Bhanu's Quiz

Class IX winners of Quiz Competition in Secondary Section 90

'In the Beginning'

Onward SUMIANS bound
away to the ground

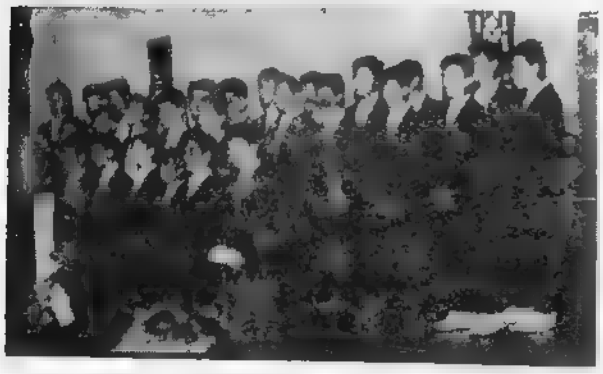

Hark the boys sing
tidings they bring

When you go back to them tell them for this football trophy we sacrificed our leisures. (S.U.M.I. XI winners of Sahid football trophy 90)

उत्तर— यसमा पत्याउने नपत्याउने त कुरै आउँदैन । किनभने म सान्तोकमा शिक्षक हुँदा खेरी हामी चार जना मिली 'अपतन' संस्था खड़ा गरेको भनी अघि नै भैले भनिहालें । अरू सबैले नामको पछि 'अपतन' लेख्दछन् तर म कहिले पनि लेख्दिन किनकि म व्यक्ति कथा कविताहरू लेख्ने गर्दिन; केवल खरीमट्टी (गुरू बाबु)-मा नै मेरो जीवन बिझो । यसैले मलाई नचिनेको र न जानेको होला ।

प्रश्नः ६) सर ! उसो भए यो संस्थामा यहाँहरू मध्ये विशेष कसको महत्त्वपूर्ण योगदान छ ?

उत्तर— यो संस्थामा विशेष योगदान र श्रेय त म साथी तुलसी बहादुर छेत्रीलाईनै दिन्छु औ छ पनि । उहाँ पहिला देखि नै अलिक होशियारी र उद्यमी हुनु भएकोले सबै भन्दा उन्नति पनि उहाँले नै गर्नु भएको छ । उहाँले साहित्य क्षेत्रमा 'डाक्टरेट' सम्मको उपाधि हासिल गरी हालमा 'कर्ण कुन्ती' खण्ड काव्यमा दिल्लीबाट एकाडेमी पुरस्कार प्राप्त गर्नु भयो । अझै पनि उहाँले पूरा नाम न लेखी तुलसी 'अपतन' भनेर आपनो परिचय दिनुहुन्छ ।

प्रश्नः ७) सर ! यहाँले पनि 'अपतन' भएर केही सम्मान वा पुरस्कार पाउनु भयो कि ?

उत्तर— हालैमा सुन्दैछु खोई के पुरस्कार हो कोनि, यो पाली सिक्किम सरकारद्वारा हामी प्रत्येकलाई दिने अरे ! सूचना पनि ढिलो पाएँ । घरेलु कारणले गर्दा ध्यान दिन सकिन ! राखिदिएको छ अरे, केही दिन पछि गएर थाप्नु पर्ला ।

प्रश्नः ८) सर ! 'अपतन' सस्थाको चारै भाइ अब फेरि जुट्न सकिएला ?

उत्तर— सकिंदैन । कारण अपतनको 'अ' अगमसिंह तामंगको क्यान्सर बिमारले निधन भइसक्यो 'प' पदम सिंह सुब्बा सिक्किममा हुनुहुन्छ । 'त' तुलसी बहादुर छेत्री काठमाण्डौंमा हुनुहुन्छ । 'न' निमावाङ्दी यहीं तिमीहरूको माझमा छु ।

प्रश्नः ९) सर ! सिक्किमका एक जना कवि राम 'अपतन' भनी परिचय दिनु हुन्छ । उहाँ कसरी 'अपतन' हुनु भयो ? कृपया बताइदिनु हुन्छ कि ?

उत्तर— हो उहाँको पूरा नाम रामदत्त हो । उहाँले यो 'अपतन' साहित्यिक संस्थालाई 'फलो' गर्नु भएको हो, र उहाँले पनि 'अपतन' नै लेख्नु हुन्छ । अपतन जसले पनि लेख्न सक्छ जो यस संस्थामा रूचि राख्दछ ।

प्रश्नः १०) सर ! यहाँ 'अपतन' अस्तो साहित्यिक संस्थाको कर्मठ सदस्य भएर साहित्य न पढ़ाएर किन हिसाब पढ़ाउनु भएको ?

उत्तर— म जुन शिक्षकको बदलिमा एस० यू० एम० आई० पाठशाला-मा लागेको थिएँ, उनी हिसाब नै पढ़ाउने शिक्षक थिए । फेरि साहित्यपट्टि घनराज सर र अरू शिक्षकहरू पर्याप्त भएकोले मैले हिसाब नै पढ़ाउन पऱ्यो । हुनत म विद्यार्थी जीवनदेखि नै हिसाबमा कमजोर थिएँ । मेट्रिक-मा पनि ठिक ३० अंक मात्र पाएको थिएँ । तरे पनि शिक्षक जीवन हिसाबमा नै बिताएँ ।

प्रश्नः ११) सर! यहाँको पवित्र मंत्र 'एक भूल एक बेत' कहिले देखि शुरू गर्नु भयो ?

उत्तर— जब म गान्तोक अनि दार्जिलिङ-का स्कूलमा शिक्षक थिएँ त्यस बेला यहाँका विद्यार्थीहरूको अनुशासन, लगन अनि पढ़ाइतर्फ झुकाव देख्दा साह्रै आनन्द लाग्थ्यो । आफ्नो ठाउँ (कालेबुङ)-मा पनि यस्तै विद्यार्थीहरूलाई पढ़ाउन पाए हुन्थ्यो भन्ने मनमा सम्झन्थें । भाग्यवश एकदिन साँच्चै नै यहाँ एस० यू० एम० आई०-मा काममा नियुक्त भएँ । दार्जिलिंग-मा हुँदा पनि पाँचौ र छैटौं श्रेणीमा हिसाब पढ़ाउथें । फेरि यहाँ पनि हिसाब नै पढ़ाउन पऱ्यो ।

जब परीक्षा फल निस्क्यो सबै विद्यार्थीहरूको हिसाबको अंक देखेर, तत्कालिन प्राचार्य डब्लू० एम० स्कट साह्रै रिसाउनु भयो, अनि मलाई प्याच्चै भन्नु भयो "तिमीले कस्तो पढ़ायौ, कि पढ़ाउन जान्देनौ ?" म चुप लागें; साँच्चै नै प्रायः जस्तोको शून्य अंक थियो । पछि सम्झें विद्यार्थीहरूलाई प्यारो गरेर पढ़ाउनु नहुँदो रहेछ । अलिक तर्साउनु अथवा डर देखाउनु पर्ने रहेछ । जसले गर्दा डरैले पनि सिकोस् । यसरी डर देखाएर भूल गर्नेहरूलाई एक भूल-को एक बेत चखाइदिनुपऱ्यो भन्ने विचार गरें । केहि दिन पछि देखि साँच्चै यस्ते गर्न थालें । धेर जसोले डरैले सिक्न थाले अनि पछि पछि यसमा सफल भएको देखें । तर हाम्रै नेपाली केटाहरू-ले बेतसित नडराएर सिक्न सकेनन् । पछि पछि त म सुन्छु त मेरो नामै पो 'एक भूल एक बेत' बसेछ ।

प्रश्नः १२) सर! अरू शिक्षकहरूलाई केही सन्देश दिनुहुन्छ कि ?

उत्तर— त्यो शिक्षक सफल हो ! जसले विद्यार्थीको अज्ञानतामा गाली गरेर, कुटेर मात्र होइन, तर राम्ररी बुझाएर, सिकाएर उनी-हरूको खाँचो पूर्ण गरिदिनसक्छ । यहि मेरो सन्देश छ ।

यसरी धेरै बेरको गप्पन पछि हाम्रा प्रश्नका उत्तरहरू पोका पारी प्यारो सर निमावाङ्दी 'अपतन' संग हामी तीन भाइ दुइ हातले नमस्कार गर्दै कोठा देखि बाहिरिदै विदा लियौं ।

* * * *

विदा 'सुमी' तिमीलाई

सन्तोष बस्नेत
बाह्रौं श्रेणी 'कला'

आहा ! सुनौलो विद्यार्थी जीवन भन्दा भन्दै
वितिसकेछ चाले नपाई
हिजे जस्तो लाग्छ 'सुमी'मा लागेको
विदा पो हुन लागेछ अब यही ।
गुरूजनको पवित्र शिक्षा
गुरूजनको अमूल्य उपदेश
विहानीको प्रार्थना सभामा
गुरूले आफ्नो प्रार्थना पोखाइदिएका
प्राचार्यका अमूल्य सूचना र शिक्षाहरू
तल 'मिलग्राउन्ड'मा लाइन लागेर उफ्रेको
भाग्न लाग्दा पवित्र वेतहरू बज्नेको
यी त कहाँ विर्सन सक्छु र····!
"एस० यू० एम० आई० ब्ल्याक एण्ड वाइट" भनी
मेलाटारको हरियो चउरबाट चिच्याएको
कालो र सेतो लुगामा डटिएर
स्वाधीनता दिवस मनाएको
आहा ! यी रमाईला दिनहरूका
अन्त पो हुन लागेछ !
'सुमी'मा बिताएका सुनौला जीवन
अब त,
सुखद घटनाको संझना मात्र भएछ
आज त अन्त भएछ भने
भोलिदेखि संघर्षमय जीवन शुरू हुनेछ ।
यसकारण
'सुमी' ती तिम्रा महान् शिक्षा र उपदेशहरू
साक्षी राखेर साँचो मानेर
केही दिन नसकेता पनि
तिम्रो 'बलिरहेको झाड़ी' मैं
तिमी पनि बलिरहू, ज्योति फिजाइरहू
यही मेरो शुभकामना र सन्देश तिमीलाई
अनि विदा·····विदा·····विदा
सुमी तिमीलाई !!

* * * *

गोर्खा रोबिन्सन् क्रुसो

(सत्य घटनामा आधारित)

राजेश गुरुङ (भूतपूर्व छात्र)
कालिम्पोंग कलेज

"वीर पूजा सभ्यताको एक अंग हो"

परन्तु, इतिहासको दौड़ाईमा पछाड़िएको हाम्रो समाजमा वीरहरूको पूजा गर्ने प्रथा अधिकांशः विलय भएर गएको छ.....!

(—"पाँड़े काजी" —महानन्द पौड्याल)

यसै प्रसंगमा मेरा प्रबुद्ध पाठकवर्गको आकर्षण एक अन्वेषणात्मक लेखतर्फ बढ़ाउँदछु.....।

"सन् १९४१ मा दोस्रो विश्व युद्धको ज्वाला संसारभरि फलिसकेको थियो। भारतको 2/1 G.R. जापानको सामना गर्ने भनी मलाया पठाएको थियो। यस समय लुमभुमको "फुरसा" निवासी युवा नाकान गुरुङ पनि पुग्छन्। मलायाको घनघोर जंगलमा वीरतापूर्वक लड़दा लड़दै "नाकानको" बटालियनको सबै जना सोतर भएर मारिन्छन्, मात्र सत्र जना बाँच्छन्। एक सप्ताहसम्म एक दाना पनि अन्न मुखमा नपरी भोको पेट र तिर्खाएको शिथिल शरीर लिएर ब्रिटिश हेडक्वार्टर आइपुग्छ।

"हुकुमलाई जवाफ छैन"— सिद्धान्तमा अडेका गोर्खाहरू जापानी आक्रमणलाई रोक्न पुनः जंगलमा पठाइन्छन्। अतएव, नाकानलाई औले ज्वरोले समात्छ, र चाप्दै लैजान्छ। जंगल अन्धकार छ, आक्रमण जारी छ, तर न ओषधी उपचार थियो न त डाक्टर। केही दिनसम्म हिड़न नै नसक्ने भए पछि साथीहरूले उसलाई सानो स्याउलाको झुप्रो बनाई त्यसै अन्धकारमय जंगलमा केही आलु, सकरखण्डा, चामल, चियापत्ती अनि आश्रयको निम्ति राशीनको दुइ बोरा छाड़ेर, अबिलम्ब आउने मिथ्या आश्वासन देखाएर बन्धुहरू जान्छन्।

विदेशको पटेर जंगलमा एक्लो नाकान चार पाउ टेक्दै नजिके कलकल बगिरहेको सरिताबाट एक अंजुली पानी पिउन सक्षम भई बोरामाथि लड़छ। यस्तै क्रमले केही दिन पछि शिथिल शरीरमा अलि ताकत आएको प्रतित हुन्छ। नाकानको जीवन साथीको नाममा केवल एक हाते खुकुरी मात्र हुन्छ, त्यसै खुकुरीको सहायताले वरिपरिको जंगल फाँडी त्यस ठाउँमा आलु र सकरखण्डा रोपिदिन्छ। कारण उसको चामल निस्किदै गएको हुन्छ, त्यस पछि बाँचेको समय जंगली जानवरहरूलाई पासो थापी मार्ने काम गर्छ। खोलामा दुवालो फर्काएर माछा मार्छ। यसरी उसले एक्लो जीवन निर्वाह गर्न थाल्छ, र अर्को जीवनको यात्रा शुःभारम्भ गर्छ। दिन, सप्ताह, महीना, गर्दै एउटो सिंगो वर्ष बगेर जान्छ, उसलाई लिन बन्धुगण कहिले आएनन्। एक दिन एउटा रुखको टुप्पोमा चढ़ेर चारैतिर आफ्नो जोड़ा चक्षु दौड़ाउँछ। अफशोस! तर केही देखिदैन, देख्न त केवल जंगलै-जंगलको राश। घाम पनि छिर्ननसक्ने यस मलायाको जंगलमा युवा नाकान गुरुङ पूर्ण रूपले गोर्खा रोबिन्सन क्रुसो बनिसकेको हुन्छ।

अन्तमा, आठ वर्षको अन्तरालपछि १९४९ मा कम्युनिष्ट गोरिल्लाहरूको खोजीमा पठाएको एक प्लाटुन गोर्खा फौज

संयोगले यहाँ आइपुग्छ । यस प्लाटुनको अधिनायकले अकस्मात् ··· ··· ···!

एक लामो-लामो जुँगा दाह्री केश र नङ भएको एउटा स्याउलाले बेह्रिएको झुप्रोमा झुप्रो लुगामा बेरिएको एक अद्भूत प्राणी देख्छन् । अधिनायकको होश गायब हुन्छ । आतिएर कराउँदै नजीकैका जवानहरू सामु पुग्छन् । ती गोर्खा फौजले यस अद्भूत प्राणी लाई निश्चय नै कम्युनिष्ट गोरिल्ला-को छल् ने ठानेर दुइ हात खुट्टा बाँधेर भुइँमा लड्याउँछन; यसै ताँतीमा एक जवानले आफ्नो भाषामा अर्को साथीलाई भन्छ 'गोली किन खर्च गर्ने यार ?'

'यसलाई खुकुरीले नै छप-छप पारे असल होइन' !

आठ वर्षसम्म एक्लै जंगलमा बिताउन परेको र कसैसंग केही बोल्न नपाएको यस अद्भूत प्राणी एक प्रकारले गोंगा जस्तै भइसकेको थियो । तर आफ्नो भाषा बुझे पछि यस अद्भूत प्राणी कराउँछ···

"मलाई नमार !"

"म पनि गोर्खा हुँ !"

"मेरो नाम नाकान गुरुङ हो !"

के-के उदेक सब छक परे, सपना कि विपना यस्तो ? पछिबाट नाकानले बिगतका दुर्भाग्यबारे जानकारी दिंदा पो ती गोर्खा पल्टनहरू थाहा पाउँछन्, पुनःमिलन भएको हर्षमा नाकानको आँखाबाट आँसु खस्छ मानो चैत/वैशाखको झरी झैं ।

दोस्रो विश्व युद्ध थामिसकेको हुन्छ । जापानको हिरोसीमा, नागासाकीमा दुइ वटा अणुबम अमेरिकाले खसाली सकेको थियो; फलतः लीग अफ नेसन्स् विफल भएर अर्को नाम यू० एन० ओ० आशा र विश्वबन्धुत्वको निम्ति खड़ा भइसकेको थियो ।

भारतमा साम्राज्यवादी शक्ति अंग्रेजहरूको दीर्घ दुइ सय वर्ष भन्दा अधिक शासन व्यवस्थाको कसिलो साङ्लो चुक्सिकेको थियो । भारत स्वतंत्र भएछ, नाकानको रेजिमेण्ट भारतमा परेछ र यहाँ आएका फौजहरूको रेजिमेण्ट हङकङ ब्रिटिश आर्मी-मा परेको रहेछ ।

यसपछि ती गोर्खा फौजहरूले नाकान लाईसँगै लिएर फर्कन्छन् र पछि सबै प्रबन्ध मिलाई उसलाई भारतको राजधानी नयाँ दिल्लीमा फर्काइन्छ ।

आज नाकान बाँचे नबाँचेको कुनै तथ्य नै छैन । अधिकांश सबैले उसलाई मरिसकेको ठहराउँछन् ।

परन्तु, 'गोर्खा रोबिन्सन क्रुसो' सदा, सर्वदा इतिहासमा एक वीर, कर्त्तव्य निष्ठा एवं आदर्श देशप्रेमी सिपाहीको रूपमा जीवित छन् ।

यस वीरको वीरगाथा सम्बंधी भारतीय इतिहासको पानाहरू अझ बांझै नै देखिन्छन् । हेरौं ! कतै, भावी गोर्खे इतिहासकारको कलमले यस दिशा तर्फ अनुसन्धानको निम्ति चासो राख्ला की ?

"तिमीले गरेको उत्सर्ग यहाँ,
भावीपिढ़ीले देख्नेछ,
उत्सर्ग गर···उत्सर्ग गर···"

—डा० लक्ष्मीदेवी सुन्दास

द्रष्टव्य : प्रस्तुत लेख "गोर्खा-रोबिन्सन क्रुसो" हिमालचुली दैनिक नेपाली वर्ष— ९ स्तम्भमा प्रकाशित ।

संख्या—१३८
१५ जुन, १९९० —लेखक ।

* * * ■

प्रायश्चित ने आशीर्वाद

लेखक :— राजीव पराजुली
एघारौं श्रेणी 'कला'

टङ ·· टङ ·· टङ ·· पाठशालाको घण्टी लाग्यो । तर अझै प्रदीप उसका साथी-हरूसंग खोप्पी खेल्ने धुनमा मस्त थियो । त्यसैबेला उसको आफ्नो श्रेणीको साथी रमेश आएर भन्यो—, "प्रदीप, घण्टी लागिसक्यो, स्कूल जौं, किन खेलिरहेको ?" प्रदीप कड़किए झैं लाग्छ "तिमीलाई खाँचो के को पऱ्यो ? म खेलिबसौं कि स्कूल जाँऊ ! तिमी आफ्नो बाटो जाउ, म आफ्नो खुशी गर्छु ।" रमेश अझ नम्रभावमा साथीलाई सम्झाउन लाग्छ "अन्त सरले पनि तिम्रो नाम काटिदिन्छु भन्नुहुदैथ्यो" ? प्रदीप फेरि कड़कियो— "नाम काटोस् कि राखोस् तिमीलाई म भन्दैछु तिमी आफ्नो बाटो जाऊ, नत्र···· ठीक हुने छैन ।" साथीको यस्तो व्यवहार र वचन देखि रमेश खिन्न मन लिएर पाठशालातिर लाग्यो । रमेश र प्रदीप बाल्यकालदेखि साथी, दुवै सँगै गाउँका प्राथमिक पाठशाला पढ़िसकेर शहरको उच्च पाठशालामा लागेको मात्र एक वर्ष भएको छ । दुवै छैटौं श्रेणीको छात्र ।

समय बितेर गयो, वार्षिक परीक्षा पनि सिद्धियो । परीक्षाको फल निस्कियो । रमेश श्रेणीमा प्रथम हुन्छ तर प्रदीप चाहिं फेल । दिन बित्न कतिबेर लाग्दैन, समय-ले एक पल्टा खाँदा आज रमेश माध्यमिक परीक्षामा पनि प्रथम दर्जामा उतीर्ण भएको छ उता प्रदीप छैटौं श्रेणीमा दोस्रो पल्ट पनि असफल भई पाठशाला पढ़न छाड़ी 'हेण्डी बोय' को रूपमा मोटर स्ट्याण्ड-को एक अभिनेता बन्न पुगेको छ । जीवनको बिडम्बनाले, समयले फेरि अर्को कोल्टे फेर्दा प्रदीप एक चोर बनिसकेको छ भने उता रमेश त्यस इलाकाको पुलिस इन्सपेक्टर भई भर्खर मात्र आफ्नो कार्य-भार सम्हालेको छ । पुलिस थानामा अधिकांश प्रदीपको नाम रहेको हुन्छ 'हिट् लिस्टमा' । पुलिस विभाग उसको पछि लागिसकेको हुन्छ ।

एक दिन रमेशकोमा एउटा सूचना आउँछ 'एक चोरले शहरको व्यापारी सेठ रामदासको हत्या गरी रूपियाँ-पैसा लुटेर लग्यो' भने । चारजना सिपाही र एक हवल्दारलाई इन्सपेक्टरले झट्ट कार्यवाही गर्न हुकुम साथै केही विशेष निर्देशहरू दिई पठाँउछ, र आफु पनि सतर्क बस्छ—उसैको निर्देश अनुसार चोर सहजै पक्रा पर्छ । हवल्दारले उसलाई इन्सपेक्टर कहाँ प्रस्तुत गर्छ । चोरको अनुहार देख्नसाथ इन्सपेक्टर छाँगोबाट खसे जस्तो हुन्छ । उसलाई चक्कर लाग्छ र केही क्षण् छेउको टेबलमा घोप्टेर घोरिन्छ, अनि विस्तारै आसामी तर्फ फर्केर अश्रुपूर्ण नयनले उनी भन्न लाग्दछन्— 'प्रदीप ! के हो यो ? मैले के देख्न परिरहेछ ? तिमी आज एक हत्याराको रूपमा·····?' प्रदीप भन्छ "हो इन्सपेक्टर साहब, म हत्यारा, के विश्वास भएन ? रमेश हतार-हतार उसको छेउमा गई उसको मुख आफ्नो हातले बन्द गर्दै भन्न लाग्छ— "प्रदीप मलाई 'इन्सपेक्टर' भनी गाली नगर मलाई चिन्नेनौ ? म तिम्रो बाल्यकालको साथी रमेश, तिमी सँगै माछा मार्ने साथी रमेश, तिमी सँगै खेल्ने, तिमी सँगै हाँस्ने

[illegible] संगै सिंगान पुछ्ने साथी-रमेश ।"
[illegible] रमेश ! मैले अघिबाटै चिनें ।' तिमी
[illegible] रमेश हौ—जसले मलाई सुधार्ने घेरै-
[illegible] स गर्‍यौ । तर म मूर्ख— पाखण्डी
[illegible] तिमीलाई उल्टा घमास दिन्थे, आज
[illegible] तिम्रो प्रदीप त्यो पापको फल भोग्न
[illegible] म्रो सामु एक हत्याराको रूपमा खड़ा
[illegible] । रमेश—"तिमी आफ्नो कर्तव्य पुरा गर ।"

ठिक त्यसै समय डी० एस० पी० का साथ अन्य पुलिसहरू आएर प्रदीपलाई अदालततिर लिएर जान्छ । अदालतमा प्रदीपलाई कारावासमा दण्ड भोग्दै अन्तिम निर्णयसम्म बिताउने न्यायाधीशको प्रथम निर्णय सुनाइन्छ । रमेश न्यायालयमा पुगेर यो सब सुनिरहेको हुन्छ । उसको हृदय रोइरहेको हुन्छ, तर उ सर्कारको सिन्दुर, लगाएको पुलिसको उर्दी र ब्याजमा सजिएको अफिसरको रूपमा आज हृदयमा आँसु गाँठो पारी नयनमा वर्साउन सक्दैन । प्रदीपलाई सिपाहीहरूले लिएर लैजै आइरहेको हुन्छ । रमेशलाई त्यस अवस्थामा देखी प्रदीप भन्नलाग्छ— "रमेश ! म जान्दछु आज तिम्रो हृदय कति छिया छिया भई परिरहेछ । तर तिम्रो मन यति सानो बनाउने तिम्रो कर्तव्य होइन । तिम्रो कर्तव्य हो । आज म जस्तो पापी र दुष्कर्मीलाई उचित सजाय दिनु । तिमी सन्तोष गर तिम्रो साथी प्रदीप एक पापी हत्याराले आज आफ्नो पापको फल भोग्दैछु, उसले आफ्नो कामको उचित पारितोषिक पाएको छ । आज तिम्रो साथीले पापको प्रायश्चित गरिरहेछ । कारावास भित्र मेरो प्रायश्चित ने तिम्रो निम्ति आशिर्वाद बनोस् । तिमी जस्तो इमान्दारी, सच्चा र कर्मठ साथीको निम्ति उन्नतिको शुभकामना मेरा यी प्रायश्चित ने तिम्रो निम्ति उज्ज्वल भविष्यको शुभकामना ।" प्रदीपलाई लिएर सिपाहीहरू विस्तारै अघि बढ़छन् ।

* * * *

मृत्यु पर्खिरहेछु

छुन्दा शेर्पा
एघारौं श्रेणी, कृषि-विज्ञान

दिन, हरपल, हर रात,
आफैलाई थकाएर
आफैसंग हारेर पर्खिरहेको छु
तितो व्यथाको झोल पिएर पनि,
तिमीलाई अनि—
मृत्यु पर्खिरहेछु ॥

म कहिल्यै रोइन,
मेरा स्नेह, माया, प्रेम, श्रद्धा र भक्ति रोए
तर आज ?
म पनि रोएँ तिमी जस्ते
तर मेरो आत्मा रोएन
मलाई पुरा-पुरा थाहा छ
म मर्छु,
अनि सबलाई थाहा छ
म मर्छु, तर—
मेरै स्तन चुसेर
आज मेरै छातीमा पाइला टेकेर
उभेका छन् मेरा छोरा-छोरी
अनि मेरो वास्ता नराखी
मोज-मज्जा गर्दैन् यिनीहरू
खोजी हिड़छन् आफ्नै पतन

यसरी मलाई रुन लगाउँछ ।
तर मेरो आँशु पिउँछन् यिनीहरू
मेरो जीउँदो लाश पखिरहन्छन् यिनीहरू,
उपचार गर्ने ल्याकत
न मेरो छ, न मेरा आफन्तहरूको,
यसरी मलाई मर्न दिइरहेछन्
आफ्नो-पौरख नभए पछि
आफ्नै असमर्थताको कारण
मृत्यु पर्खिरहेछु ।
मेरा छोरा-छोरीहरू
अझ पनि मानौं ने छन्,
अझ मेरो दुध पिउँछु भन्छन्,
मेरा स्तनहरू अझ पनि चुम्छन्,
अनि दुध नआउँदा
अनेक दवाई गर्छन्,
अनि धेरै, तर विषालु दुध पिउँछन्,
आफै नासिन्दै मासिन्दै जान्छन् ।
यही दबाइको असर मलाई परेको छ,
मलाई कहिल्यै जाती नहुने रोग लागेको छ,
सायद सोचेको होला
म सच्चै छु,
तर कसले सुनाइदिने यो दुःखको बात
यो मेरो चोलाको समाप्तीको कथा
यो बेराहरूलाई
जसले सुनेर पनि सुन्दैनन्,
बुझेर पनि बुझ्दैनन्,
सायद सोचेको होला
म मरे पनि जूनमा जान्छु, ग्रहमा चढ्छु,
तर कसलाई यहाँ ?
मेरो अन्त सँगै सबैको अन्त हुन्छ ॥

मानवता

पासङ्ग सेर्पा
एघारौं कक्षा (कला)

"किन ढिलो भयो ?" कक्षामा एक जना छात्रले मनै बिगारिदिएको बेला रमेश ढिलो आँउदा म गर्जेर प्रश्न गर्छु । उत्तर नआँउदा फेरि दोहोऱ्याँउछु । "माफ गारदिनोस् ।" उ डराई-डराई बोल्छ तर म रोसले अन्धो भएको मान्छे, ती सब कहाँ सुन्ने ? म उठेर दुइ चार बेत लगाउँछु र शान्तिको सास लिन्छु ।

दिन बित्छ । स्कूलको छुट्टी पश्चात् मेरो आफ्नो मान्छे अस्पतालमा भएकोले म सिधै अस्पताल पुग्छु । त्यहाँ देख्छु, रमेश म भन्दा पहिला नै पुगेर पनि एक भिखारीलाई, जसलाई म सँधै नै बजारमा भीख माँगिरहेको देख्छु, प्रश्न गर्दै रहेछ— "अहिले कस्तो हुनुहुन्छ ?" "अस्पताल आउनसाथ कहाँ जाति हुन्छ र ? तर तिमीले स्कूल भ्यायौ के ?" म तरंग हुन्छु । रमेश ढिलो आउनको कारण त यहि नै रहेछ तर उसले किन भनेन ? मलाई कता-कता रीस उठ्यो तर पनि त्यो रीस नदीको किनारमा आएको एकै-पल्टको छाल झैं शान्त भयो । सोचे आफैलाई रीस उठेर आयो, व्यर्थै मसोंचो एउटाको रीसले अर्कोलाई पिटें । मलाई ग्लानी र पश्चतापले सताउन थाल्यो ।

"तिम्रो उसित कस्तो नाता छ ?" बिमारी एक भिखारी हुन् भनेर जान्दा-जान्दै पनि म अज्ञान बनी प्रश्न गर्छु । रमेशले मतिर पुलुक हेर्यो मात्र केहि बोल्न चाहेन । सायद उसले मुक भाषा-मा भन्यो होला मानवताको ।

'A Day in a Year'

By the River of Tista ?,
there we sit down,
STAFF PICNIC 90

' Save the last Dance
may that be Tibetan '

Every good thing comes
to an end so does the
Staff Picnic 90

'Hours of Glory'

Black and White all over Football Trophy in the middle.
'Sahid Smarak Challenge Trophy winners.
S. U. M. I. XI 90

" The Gift of Magi "
It's the thought and not the thing that Counts.

Neither is the Dasho's Scarf nor is the tie but a recognition symbol for winning the prize money scheme of the Govt. of India for the Second consecutive year S. U. M I. XI

'दोषी चश्मा'का कथाहरू

नवीन पौड्याल
बाह्रौं श्रेणी 'कला'

नेपाली साहित्यको मनोविज्ञान क्षेत्रका विद्वान स्व० विश्वेश्वर प्रसाद कोइरालाको 'दोषी चश्मा' उच्च मनोवैज्ञानिक कथाहरूको एक संगालो हो। यो पढ्दा हामीलाई यो गर्व लाग्दछ कि हाम्रो साहित्यमा पनि यस्ता मनोवैज्ञानिक कथाहरू समावेश छन्। उनका अन्य कृतिहरू पनि मनोविज्ञानमय छन्। हुन त यो 'दोषी चश्मा' जो कोहीले पढ्दा एक लोहोटा पानीले नुहाए जस्तो मात्रै हो। यसकारण यसलाई पूर्णतया बुझ्नको निम्ति गहन अध्ययन गर्नु आवश्यक छ।

'दोषी चश्मा'मा जम्मा सोह्रवटा मौलिक मनोवैज्ञानिक कथाहरू समावेश गरिएका छन्। यो पुस्तक जम्मा १०९ पृष्ठले भरिएकोछ। सन् १९४५ सालमै प्रकाशित भएको अनुमान लगाउन सकिन्छ। बेसीजस्ता कथाहरू सुन्दरीजल ज्यालखानामा लेखेका हुन्। राणा शासन कालमा राजनैतिक एवं साहित्यिक क्षेत्रद्वारा आन्दोलन गरेका थिए वा योगदान दिएका थिए। उनको यो एक खुबी छ कि उनले मानिसको अचेतन र अर्धचेतन अवस्थाको काल्पनिक चित्रण जस्ताको तस्तै उतारिदिन्छन्। उनका सम्पूर्ण कथाहरू यसैमा समावेश छन् भन्न त सकिन्दैन तर यसमा उनका उच्चकोटीका कथाहरू थुप्रेका छन् भन्दा कुनै अत्युक्ति नहोला।

यस 'दोषी चश्मा' भित्र गाभिएका कथाहरू मध्ये कथा 'दोषी चश्मा' एक महत्वपूर्ण मानिन्छ। यहाँ पात्र केशवराजले मालिकलाई नमस्कार गरिन भनेर चश्मालाई र आफैलाई धिक्कार्छ अनि उसको मानसिक रूप पनि यो पछुताउने विग्रिन्दै जान्छ। तर वास्तवमा वनको बाघले खाओस या नखाओस मनको बाघले खाएको स्पष्ट दर्शाउँछन।

अर्को कथा 'कर्नेलको घोडा'-खुबै सफल मनोवैज्ञानिक कथा हो। यहाँ स्त्रीसुलभ मनोविश्लेषण दर्शाएको छ किनकि १९ वर्षे कर्नेलनी र ४५ वर्षे कर्नल, जहाँ कर्नेलनी बुढ़ा पतिसंग रिझिन सक्तिनन् अनि तिनीहरूको दाम्पत्य जीवन असफल रहन्छ। अर्को सफल कथा 'स्वेटर' हो, जुन कथामा मुख्त पात्रा मैयाले एउटा स्वेटर बुन्छे तर त्यो बिग्रिन्छ अनि एकजना रामे भन्ने नोकरलाई दिन्छे तर यसको फलस्वरूप अनेकौं शंका-उपशंका, विवादहरू खड़ा हुन्छन्।

अर्को कथा 'स्कूल मास्टर' पनि सफल छ। यस कथामा नन्दराज भन्ने एकजना स्कूल मास्टर (शिक्षक), जो आफू शिक्षक भएको घमण्ड गर्थे अनि आफूले भनेका कुरामा आफै मख्ख पर्थे मानौ एकजना शिक्षकको अन्तःकरणका भावहरू लेखकले पोखिदिन्छन्। अर्को कथा 'कथा'मा लेखकले एकजना ऋषिको असफल तपस्याको वा एक ऋषिको पतन भएको वर्णन गर्छन, जो उसको काम-वासनाको प्रभावबाट। यो कथा उनकै उपन्यास 'सुम्निमा' संग मेल खान्छ

जसरी उपन्यास 'सुम्निमा'मा सोमदत्त भन्ने एकजना ब्राह्मणले कस्तै तपस्या गरेपनि उसका छोरा नातिहरू किराती बन्दछन् । अर्को कथा 'प्रेम' जसको, लेखकले यो पक्षमा लिएका छन कि एकजना विवाहिता पुरुषले पत्नीको अनुपस्थितिमा उसको जीवन नैराश्यमय मान्छ । उसले यो संसार सब अन्धकारमय देख्छ, यो जीवन विरक्त, निरर्थक मान्छ । तर पत्नी आएपछि फेरि उही संसार उज्ज्वल देख्छ, हरियाली देख्छ अनि जीवन पनि सार्थक मान्छ । भन्छ— "बाँच्नमा नै संसारका सुखको सार छ ।"

स्व० रूपनारायण सिंहको कथा 'मिस्टर एच० बी० ब्यास्नेट' सित कता कता मेल खाने कथा हो 'हरिदत्त' जो आपनो वास्तविकता लुकाई बाहिरी फुँह देखाउने प्रवृत्तिको व्यक्ति हुन्छ । अर्को कथा 'मधेसतिर' पनि सफल हो । यसमा नारीको अतृप्त काम-वासना र पुरुषको अविश्वासबारे छलंग पार्न चाहन्छन् । एकजना विधवा पहाड़बाट कारणवश (विवशबश) मधेस झरेको अनि एकजना गोरे भन्ने युवकमाथि सम्पूर्ण विश्वास गर्नु तर त्यही गोरेले उनका सम्पूर्ण सम्पत्ति चोरेर भागेको सफल चित्रण गरेका छन् । बाल विधवाको कथा 'पवित्रा'मा कथाकारले मनोविज्ञान क्षेत्रको प्रवीणता झल्काएकाछन् । पवित्रा भन्ने एक विधवी आफू विकृत (रूप) भएको कारण समाजबाट पर्याँकिएकी अनि केशवदेव भन्ने एक सज्जन व्यक्तिले उनलाई भान्से-बाहुनीको कामका नियुक्त गरिदिन्छन तर पवित्राको मनमा कता-कता केशवदेवप्रति प्रेम उब्जिएको तर प्रकट गर्न नसकेकी अन्तमा केशवदेवको विवाह हुँदा उनको मनमा कता कता चोट लागेको झल्काउँन चाहन्छन् ।

यस 'दोषी चश्मा' भित्रका अन्य कथाहरू हुन बिहा, होइ, पुस्तक, शत्रु, सखी, बौलाहा, रिक्सा तान्ने, सिपाही इत्यादि । नेपाली समाजभित्र परेका कतिपय कुप्रथा, कुव्यवस्था, मनोविज्ञान देखाएर हटाउन चाहेका छन् । भूमिकामा श्री सूर्य विक्रम ज्ञवालीज्यूले लेख्नु हुन्छ..... "चटक गर्नेले एक रुपियाँको चार रुपियाँ तुल्याउँदा उसका बाहुलाबाट रुपियाँ झरेको रमितेहरूले देखे भने त्यो चटकको केही मूल्य हुँदैन: उस्ते कथाकारले पनि आपनो दृष्टिकोण र अर्थलाई लुकाएको हुन्छ । तिनको प्रभाव पढ़नेका भावमाथि मात्र पर्छ यो कथा पढ़िसके पछि पढ़नेले जम्मै वर्णन गरिएका कुराहरूलाई एउटा नचिताएको, अनुमान नगरेको तथा विलक्षण दृष्टिले देख्न थाल्छ ।" फेरि ज्ञवालीज्यू यो कृतिको बढ़िबढ़ाई गर्दै लेख्नु हुन्छ "..... सुयोग्य लेखकका प्रयत्नद्वारा पूर्ण भएको हुँदा म प्रसन्न हुनु त स्वाभाविक नै छ तर नेपाली साहित्यमा यो कलापूर्ण ग्रन्थ उच्च साहित्यका रूपमा स्वागत गरिनेछ भन्ने पनि मेरो आशा छ ।"

हुन त यो 'दोषी चश्मा'को विषयमा लेखेर त के सूर्यका तत्त्वहरू खुट्याए जस्तो मात्र हो । अथवा "we murder to dissent" भनेर कुमे पाश्चात्य विद्वानले भने झैं मात्र हो । यसभित्र समावेश भएका तत्त्वहरू 'लहरा तान्दा पहरो गर्ज्यो' भने झैं अन्तर सम्बन्धमय छन् अथवा यो अथाह छ । "गहरे पानी पैठ मोती मिलती है" भन्ने हिन्दी कहावत मैं यसका सम्पूर्ण तत्त्वहरू जानलाई गहन अध्ययन गर्नु पर्छ ।

* * * *

सपना - एक विपनाको

हेमन दोर्जी तामाङ
वाह्रौं श्रेणी
कृषि विभाग

शून्य वातावरण, सानो कोठा, किनारमा टेबलमाथि कथाकिताब लिएर पढ्न तन्मय म। किताबको अलौकिक संसारबाट झस्कन पुग्छु ढोकाको ढकढकाइले !

"को हो···· ....?"

दैलो खोल्·····। उत्तर आउँछ राम बाण जस्तो। कथाको पाना अहि राखेर ढोका खोल्न पुग्छु। किन कि मलाई याद छ, उ को हो ?

काली जिन्सको सुट, टी सर्ट, "माइकल ज्याक्सन" झैं देखिन्छ।

के गर्दैछस्·····? सोध्छ बालकले झैं·····।

निरन्तर हुन्छु म। उत्तरको सट्टा टेबलको किताब हेरिरहन्छु।

जाउँ हौ·····बजारतिर·····के खाली कोठामा अकोत्री बस्छस्·····। हिड्·····!

मैले केही बोल्न परेको छैन। उ टेप झैं छ। क्या·····'वोरिङ्ग' भइरहेछ, हिड् जौं·····! खाली कथा पढ्छस्। कुनै दिन तँ अनि कथा हुन्छस्।

म चुपचाप लुगा लगाउन थाल्छु।

ढ्याम्म·····! ढोका लगाउँछु अनि बाटो निस्कन्छौं हामी·····। उसको कण्ठमा बप्पी लाहिरीको गीत छ "वान····टु···· श्री····प्यार·····"

एई ! के भो तँलाई 'ढ्याम' छ त ? त्रिकोण पार्क हिड् त·····तेरो वोरिङ्ग मेटाइदिन्छु।

म केही भन्दिन। उसको अनुहारमा पोतिएको युगी रंगलाई चिन्ने प्रयास गर्छु। तर····· असफल बन्छु।

पार्कमा केही क्षण् बसेर रिसी रोडको छेउ छेउ, दोकान, पोस्टर हेर्दै हिड्छौं, उसको मुखमा त्यही गीत छ। उसले अचानक पछिबाट तान्छ मलाई थाहै हुँदैन। हुत्तिएर पुग्छु उसको अघि मेरो आँखा उसको आँखामा पुग्छ तर उसको आँखा पोस्टरमा भएको·····। मलाई कस्तो कस्तो लाग्छ मूलबाटो बिचमा पोष्टर हेर्न तन्मय उसको आचरण देखी।

एई·····! हिड् त·····के हेरिबसेको·····। बजारमा अरू पनि काम छ।

काम····? के काम छ तेरो·····? उ हाँस्छ। अवाक बन्छु म, उसको हसाँइमा युगी छाप देख्छु। अनौठा, आश्चर्यको कुराहरू देख्छु। उ यस्तै छ, अनौठा कुरा गर्छ, अनि म उसको कुराको केही निष्कर्ष पाउँदिन। प्रत्येक पल उसले मलाई भुकाउँछ, म भुक्तछु। किन·····? किन·····म भुक्तु····? मनमा कुराहरू गुजुल्टिन्छ। जस्तो उ उस्तै म फेरि किन भिन्नता····· ?

झस्किन्छु, उसको बोलाइमा·····वेसी सिरियस् चैं नहु ल····। हिड् उ त्यो हेर्रौं....।

किन ....?

उ ब्यो हौ....उ ब्यो....औंलाले देखाउँछ।

म छक्क-पर्छु। सोच्छु के युग....। उसको रूपमा म अतालिन्छु।

होस्....हेर्दिन ल म, मेरो फाल्टै काम छ। तेरो चाही यही काम.....?

हिड् न ...काम....त भरे गरे पनि हुन्छ।

होइन तँ हेर म चाँहि जान्छु ल....

—पक्का हेर्दैनस्.....?

अँ.....।

ब्यसो भए.....मर् त ...म चाँही हेर्छु।

हेर्दा हेर्दै उ पर्दामा विलिन भयो। मेरो ध्यान उसकै तर्फ छ। यहि मग्नतामा घर आइपुग्छु काम पनि भुलेर।

विसौं शताब्दीको अन्तिम पाना। संसारको पनि सायद अन्तिम पाना। मानिसहरू शिक्षित बने.....प्रत्येकले जीवनको मुल्य बुझे....गरे....देखाए। तर आज मलाई लाग्यो यहाँ त एक्काइसौं शताब्दी तिर त होइन उन्नाइसौं शताब्दी तिर गइरहेछ। मनमा प्रश्न उठ्यो — के संसारको प्रत्येक मानिस यस्तै हो या यहाँका मात्र.....। विज्ञानको क्षेत्रमा मंगल यात्रा प्रयास इतिहासको छेत्रमा वर्त्तमानस्थिती याद आयो।

हृदयको कुनामा चिसो भए झैं लाग्यो। प्रार्थना गर्न लागें.....हे इश्वर यी मानिसहरूलाई सद्वुद्धि दिनुहोस्। यस स्वर्ग रूपि संसारलाई बचाउ....नु.....

झस्किएर विउझन्छु.....। घड़ी हेर्दा रातको एक बजेको पाउँछु। निधार पसिना पाउँछु त गलामा प्यास.....।

* * * *

हाम्रो समाज

—गौतम मोक्तान
बाह्रौं श्रेणी (विज्ञान)

हा...मी....एकै....हौं, हामी एकै हौं, के गरीब, के सानो के ठूलो....हा....मी.... एकै....हौं.....।

यसरीनै त्यो पर बाट बज्दै गरेको रेडियोको मधुर आवाज संगै ब्यस मिरमिरे बिहानीको शून्यताले फेरि नयाँ बिहान बोकेर, नयाँ आशाहरू सजाएर सबैलाई बिम्झाइदिन्छ। तर अभिनाश भने मस्त निद्रामा आफ्नो भाग्यको रेखाहरू सपनीमा कोरिरहेको हुन्छ.....। यतिकैमा उ पनि बिम्झन्छ, बिहानीको सात बजेछ। उसले पनि उठेर हात-मुख धुन्छ अनि प्रार्थना गर्छ, र फेरि त्यहि रातमा कोर्दा-कोर्दै अधुरो रहेको आफ्नै दुखान्त कथा फेरि शुरू गर्छ—

समाज अनि यहाँको समाज वीसेहरू....। उसलाई अचम्मै लाग्छ। यहाँको व्यवस्था, यहाँको परिस्थिति र यहाँको

रीति-थिति देखि उ अवाक छ, उसले केही सोच्न सक्दैन्……। तर उसले आफ्नो कलमबाट, आफ्नो कल्पनाहरूमा, आफ्नो भावनाहरूमा फेरि भन्ने गर्छ— हामी एकै हौं। विविधतामा एकताले जड़ित यो देशलाई भनिन्छ, समाजलाई भनिन्छ; तर यहि एक सूत्रको कथनलाई खोदालेर हेर्दा, यहि "वसुधैवकुटुम्बकम्" को महा-संचारलाई नियाल्दा यहाँ मानवता बीच आकाश र धर्तीको व्यवधान् पाइन्छ। यस्तै छ यहाँको रीति……यस्तै छ हाम्रो समाज……। वास्तवमा समाज त यस्तो हुनु पर्ने जुन समाजले कसैलाई घृणा होइन तर सबैलाई प्रेम गर्नु पर्ने, कसैको जीवन उजाड़िनु होइन तर बनाउनु पर्ने। यहिनै समाजको साँचो परिभाषा हो। तर यहाँ त सबै उल्टा छ; सबै विपरीत छ। बिचारा अभिनाश यस्ता भावनाहरूमा अल्झिएर कति दिन बाँच्ने? उसको पवित्र बिचार यस्तो पवित्र भावना कसले बुझिदिने? उसका दर्दहरू कसले पढ़िदिने……? सबै त व्यस्त छन् आफ्नो स्वार्थपूर्तिमा, सबै मस्त छन् आ-आफ्नै दुनियाँमा……।

यसरीनै यहाँ यस्तो घिनलाग्दो समाजले जन्माएको यस्तै दुषित वातावरणमा पनि अभिनाश कसैको निम्ति बाँचिदिन्छ।

यसरीनै हाम्रो समाजको यस्तो कु-प्रथाहरू, पुराना रीतिहरू जहाँ सानो जात र ठूलो जातको संगम हुनुसक्दैन। धिक्कार छ यस्तो समाजलाई अनि यहाँको समाज-सेवीहरूलाई जसले यही पुरानो रीतिहरू, यही पुरातनसनातन् चोटहरू फेरि बल्झाइरहेछ।

विश्व उन्नतिको परम चुलोमा पुगिसके तर हाम्रो नहुने समाज अझै 'तँ' सानो र 'म'-ठूलो-को संकीर्ण भनाइमा मानवता लुटिरहेको छ, मानवता छोशिरहेको छ। आखिरमा हामी सबै एउटै ईश्वरको सन्तान् हौं, एउटै रगत, एउटै हाड़-मासुले निर्मित विवेकशील प्राणी हौं। हामीमा एउटै बोली छ, एउटै भाषा छ, त फेरि किन् हामी अन्धो छौं? यसरीनै एक दिन त हामी सबै उनै ईश्वर कहाँ जानु छ। विचारा अभिनाश जसरी एक्लै चिच्याउँछ, कराउँछ। यथार्थ यहाँ उसले भन्न खोज्छ तर……तर यो समाज अनि यहाँका सेवीहरू चुप चाप हात बाँधेर हेरिरहेछ, हेरिरहेछ। यस्तै छ यहाँको रीति, यस्तै छ हाम्रो समाज……।

यसरीनै जीवनको उकाली-ओरालीहरूमा उसले देखेका सपना, गुँथेका कल्पनाहरू साकार भै भोलिका दो दिनहरूमा एउटा प्रेरणाको श्रोत भएर यी भीर, पहाड़हरूमा सँधै-सँधै जीवित रहनेछ……।

वन जंगलको नाश आउँदो भावी सन्तानको जीवन विनाश

साभार— रोशन नेउपाने
कक्षा एघारौं (कला)

वन जंगल नै हाम्रो प्राण हो ।
वन जंगल नै हाम्रो सर्वस्व हो ॥

मानिस एक सामाजिक प्राणी हो र मानिसले तीन कुरा याद राख्नु पर्छ (१) भूतकाल, (२) वर्तमानकाल, (३) भविष्य-काल । मानिसलाई सबै कुरामा निर्भर गर्नुपर्छ तर पहिले कुरो आउँछ वन जंगल । प्राकृतिक सौंदर्यताबाट वञ्चित भएर हामी बाँच्न सक्दैनौ । हरियाली वन जंगलको नाश गर्दा कतिपय समस्याहरू हाम्रो अघि आइपर्छन् ।

ती कुराहरू :—

१) प्राकृतिक सन्तुलनमा ठूलो हलचल आउँछ ।

२) मानिसले प्राकृतिक सौंदर्यता पाउन सक्दैन ।

३) मानिसलाई स्वास-प्रस्वासको प्रक्रियामा बाधा पर्न जान्छ ।

४) ठीक समयमा पानी पर्दैन, ठीक समयमा घाम लाग्दैन ।

५) जंगली जानवरद्वारा जुन मनोरंजन पाइन्छ, त्यो मनोरंजनको उपभोग गर्न सक्दैनौं ।

६) पिउने पानीको मुहान लोप हुँदै जान्छन् ।

७) खाद्य पदार्थको उब्जनी राम्रो संग हुन सक्दैन ।

८) जमीनमा सुखापन बढ्दै जान्छ इत्यादि ।

यी सब कुराहरू सठीक ढंगमा नचल्दा आउँदो भावी सन्तानमा नराम्रो असर पर्नजान्छ, र अहिलेदेखि नै हामी सतर्कता साथ अघि बढ्न पर्छ । हामी वन विकाशको योजनाहरू खोज मेल गरी निकाल्नु पर्छ ।

बिशेष गरी हामी विद्यार्थीवर्गले यी सब कुराहरूलाई मध्य नजर राखेर वन संरक्षणको मार्ग अपनाउनु हाम्रो परम कर्तव्य ठहरिएको छ ।

[दार्जीलिङ डायासिस सामाजिक सेवा विभागको तत्वावधानमा १९९० जुलाई महीनाको प्रथम साता, कालिम्पोङ क्षेत्रको शिक्षक-शिक्षिकाहरूका तीन दिने विचार गोष्ठी आयोजना गरिएको थियो । विचार गोष्ठीको प्रसंग (विषय वस्तु) थियो Teacher's Role in the context of changing Values.

विचार गोष्ठीमा श्री बी० के० सुब्बाद्वारा पाठ गरिएको विषय— "अनुशासन— छात्र एवं शिक्षकको संदर्भमा" यहाँ प्रस्तुत छ ।]

—सम्पादक

अनुशासन—छात्र एवं शिक्षकको संदर्भमा

बी० के० सुब्बा

'We may have arrived in different ships but we're all in the same boat now.'

यो अभिव्यक्ति कसको हो भन्न सक्तिन तर मलाई लाग्छ यो उक्तिले हामी सबैको जीवनको अवस्थालाई बढ़ो सुन्दर, सरल र चित्रात्मक ढङ्गमा व्यक्त गरेको छ । हो हामी सबै भिन्दा-भिन्दै परिवेश, वातावरण स्थान, सामाजिक स्थितिको सम्मुखिन् भई आएका हौं औ आज जीवन धान्नलाई शिक्षण-वृत्ति अप्नाएका छौं । हामी सबै मानो एउटै नाउमा बसेका छौं । यो नाउलाई सहज, सजग ढङ्गमा कसरी खियाउदै गन्तव्य स्थानतिर लानु पर्ने हो-नाउभित्र सवार हुने हामीमाथि निर्भर गर्दछ । अथवा हुन सक्छ हामी यसै दिशाहारा बनी समुन्द्रको छाल-प्रछालमा भट्किन्दै, प्रकृतिको दयामायामा निर्भरपरि जीवन शेष गर्नु पर्नेछ । तर जसरी एउटा नाउलाई अघि बढाउन सवार भएका सम्पूर्ण नाविकहरूको सयुंक्त प्रयास सतत, अविराम चलिरहनुपर्छ लक्ष्यतिर पुग्नलाई उसरी नै हामी सम्पूर्ण शिक्षक शिक्षिकावर्ग वर्त्तमान संकटकालीन समयमा सावधानी र सामुहिक रूपमा अघि बढ़नु पर्नेछ अनि समय पनि आएको छ ।

यही संदर्भमा आजको यो विचार-गोष्ठी समयोचित समयोपयोगी भएको छ । आजको युगको अभुतपूर्व वैज्ञानिक प्रगति, जनसंख्याको अभिवृद्धि, सामाजिक, राजनैतिक र मानव आस्थामा आएका परिवर्त्तन अस्ता क्रान्तिकारी विचार आदिले सम्पूर्ण विश्वलाई गहिरो प्रभाव पारेको छ । यसको छायले मानव जीवनको प्रत्येक क्षेत्र प्रभावित पारेको छ ।

बितेका हाम्रा अतीत, सामुन्ने खड़ा भएका वर्त्तमानमा आचार विचार आस्था, आशा, कल्पना-जल्पना व्यवहार आदि सबैमा विराट विभेदहरू पाउँछौं । हाम्रा मन मस्तिस्कहरू यी सब वास्तविकता-लाई स्वीकार गर्न कता कता असमर्थ हुन्छन् । हामी जति पनि आज यहाँ उपस्थित छौं— हाम्रा चैतन्य, हाम्रा बुद्धि-विचारहरू सबै यो सबले उद्वेलित हुन्छन् । हाम्रो मानसिक अवस्था खल्बलिन्छ । बदलँदो युग र परिस्थितिमा कता कता

नअटाउँने, नमिल्न सक्ने खालको होइदिन्छ। तर मानिसमात्रमा एउटा यस्तो अद्भुत ईश्वरीय (प्रदत्त) शक्ति छ जसले हामीलाई निरन्तर वस्तुज्ञान हृदयङ्गम् गरी तद्विषय चित्तामा लगेर स्थिति र समयानुकूल पार्न सक्षम बनाइदिन्छ।

हामी शिक्षक हौं— शिक्षण-वृत्ति हाम्रो कर्मक्षेत्र। एउटा सभ्य कुरा हामीले कहिल्यै पनि भूल्न हुन्न त्यो हो हामी पनि एकदिन छात्र-छात्रा थियौं। हामी जब पाठशालामा अध्ययन गर्थ्यौं त्यो समयको अवस्था र आज हामी जुन परिवेशमा अध्यापकको कार्य गर्न लागिरहेछौं— बेर थोर तुलना गन सक्छौं औ पाउछौं धेरै विभेदहरू!

यही संदर्भमा आजको संगोष्ठीको प्रतिपादित विषयहरू शिक्षक अनि छात्र-अनुशासन आजको परिस्थिति, समस्या अनि समाधानको विचार-आदान-प्रदान गरिने काम हुनेछ।

शिक्षण क्षेत्रमा आएको यो अन्योल पार्ने स्थिति र समस्या यहाँको मात्र होइन— यो एउटा विश्व व्यापी असाधारण दृष्य भएको छ। तर जहिले पनि मानिसले आफनो शरीरमा अनुभव गरेको पीड़ा अरूको भन्दा ज्यादै दर्दनाक अनुभव गरे झैं हाम्रो पार्वत्याञ्चलमा शिक्षण क्षेत्रमा आएको कठिनाइ, समस्या, अनुशासनको कमी, नियमको उल्लंघन, स्वछन्दताको वातावरण अरू अन्य इलाकामा भन्दा अत्यन्त चिन्ताको विषय भएको सम्झन्छौं।

एउटा दीर्घकालको अभाव ग्रस्तजीवन व्यतीत गरी शिक्षकहरूले अविराम आन्दोलन-को पश्चात् आफनो अवस्थामा किञ्चित् सुधार अवश्य ल्याएको छ। आर्थिक अवस्थामा आजको शिक्षक अघि-अघिको भन्दा केही सम्पन्न भएको छ। आर्थिक सम्पन्नता समाजमा इज्जत पाउने मापदण्ड मात्र सकिन्छ। अघि-अघि मौखिक सराहना पाइएता पनि आज त्यसको विपरीत समाजले शिक्षकलाई केही महत्व केही कदर दिन थालेको छ। तर समाजले प्रदान गरेको सुविधा र सहुलियत संग-संगै शिक्षकको समाजप्रति जिम्मावारी पनि बढ़ेको छ। हामीले सट्टामा समाजलाई के दिने? समाज हाम्रो हो समाज हामी हौं। समाज सुन्दर र शान्त बने हाम्रो जीवन सुखमय र शान्तिमय बन्न जाने छ।

आफनो कार्यकालमा लिप्त रहेको बेला प्रत्येक शिक्षकले धेरै प्रकारका कठिनाइ एवं समस्याहरू सामना गर्नपर्छ। यी सबैले प्रत्येक शिक्षकको मनमष्तिष्क उद्वेलित नपारेको पनि होइन। प्रत्येक शिक्षक कोही न कोही समय केही न केही समस्याको सम्मुखिन हुन परेको नै छ। यस्ता आइपरेका समस्याहरूलाई शिक्षकले स्वयं व्यक्तिगत रूपमा अथवा सामुहिक रूपमा समाधान गर्ने चर्चा परिचर्चा गरिरहेकै नै हुन्छन्। यति मात्र होइन अध्ययनरत कतिपय समझदार छात्रहरू पनि यी समस्याहरू देखदा चिन्तित नभएका पनि होइनन्।

अतः हामी यी सबै समस्या र कठिनाइ-को गहिराइमा पसी विचारमन्थन गरौं— अवश्य पनि यो मन्थनबाट कुनै न कुनै

मणि निस्कन्छ सक्छ जसले हामीलाई भविष्यमा सहायता प्रदान गर्ने छ—

असल शिक्षा दिन असल व्यक्ति निर्माण गर्न ।

शिक्षकको नाताले समस्याको निराकरण निम्ति आफैं स्वयं निर्दोष, स्वच्छ, कर्त्तव्यपरायण मात्र नसम्झी हामीमाझ भएको त्रुटि, दोष, अभावहरू पनि हेरौं हृदय टटौलौं, आत्मवञ्चना गर्ने काम नगरौं बरू आत्म-विश्लेषण गरौं, आफैलाई आलोचना गरौं । वर्त्तमान समयमा अनुशासनहीनताले गर्दा शिक्षाको जुन दुर्अवस्था भएको छ—दोष कसको हो ? दोष दिन सजिलो छ, औल्याउन व्यक्तिकै सहज तर दोषलाई आत्मसात गरी त्रुटि भूल स्वयं स्वीकार गर्नु ठूलो आत्मबल चाहिन्छ । अहिलेको वर्त्तमान अवस्था म संझन्छु प्रत्येक शिक्षकले यो गर्न अत्यावश्यक छ । अनुशासन—छात्र एवं शिक्षकको मूल विषय चर्चा गर्न भन्दा अघि शिक्षा के हो ? शिक्षाको मूल उद्देश्य के ? शिक्षक तथा छात्र भन्नाले शिक्षा र शिक्षण व्यवस्थासित सम्बन्ध र जोडिएका विषय नै हुन् ।

कुनै पनि आधुनिक सभ्य देशले शिक्षाको अनिवार्यतामा कुनै विरोधिताको भाव देखाएको छैन । सफल जीवनको प्राप्ति निम्ति हालमा शिक्षा मुख्य विषय बन्न गएको छ । सुख प्राप्त होस् दुःखदेखि निवृत्ति पाओस् भन्ने ध्येय प्रत्येक देहधारीले लिएको हुन्छ । मानिसमात्रले नाना प्रकारको चेष्टाद्वारा अन्तिम लक्ष्य दुःखबाट निवृत्त बनी सुख प्राप्त गर्ने प्रयास गरिरहेको हुन्छ । यसको विपरीत सामान्य पशु-प्राणीमा यस्तो हुँदैन । यस्ता पशु-प्राणीका सामान्य विचार-शक्ति विकसित नभएकोले गर्दा तिनीहरूको केवल तात्कालिक दुःख निवृत्तिको निम्ति मात्र चेष्टा हुन्छ । यस्ता प्राणीहरूको परिश्रम सफल बन्ला वा न बन्ला अथवा सुखको खोजीमा दुःख मात्र प्राप्त गरिन्दै वा अधिको सुखको सट्टामा घेरै दुःख प्राप्त भए त्यादिमा यस्ता प्राणीहरू विचार विमर्श गर्न बिल्कुलै असमर्थ छन् । तर मानिसमा विचार-विमर्श गर्ने शक्ति भएकोले यी सब सोच्दछन् परिणामतः उनीहरू एउटा निष्कर्षमा पुग्दछन् । यो दिशातिर जान शिक्षाले ठूलो सघाव पुऱ्याउँदछ अनि यसरी शिक्षाले नै मानव-जीवनको सर्वाङ्गिण क्षेत्रमा प्रभाव पारेको छ अनि यसको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण छ ।

आजको सभामा शिक्षाको व्याख्या र भिन्न-भिन्न युगमा प्रतिपादित विषयहरू व्याख्या गरिरहन कुनै प्रयोजन छैन किनभने सबैलाई यसको जानकारी छ ।

अतः विभिन्न मत-मतान्तरको हामी केवल एउटा उद्देश्य एउटै लक्ष्य पाउँदछौं यो हो मानव-कल्याण, मानव उपकार । अझ स्पष्टरूपमा भन्नु हो भने यथार्थमा शिक्षा भने हो जसले शारीरिक, मानसिक नैतिक शक्तिहरू संवर्धित गर्दछन्, अर्थात् मान्छेको व्यक्तित्व विकास र उन्नति गर्नु नै शिक्षाको प्रमुख काम हो । शिक्षाको अन्तिम अभिष्ट नै यो हो । यहाँ विकास भन्नाले कुनै नौलो चीज व्यक्तिमा ढाल्नु होइन । यसको विपरीत व्यक्तिमा भएको अन्तर्निहित शक्ति जुन छ यस शक्तिलाई बाहिर निकालेर सठीक दिशापट्टि जानु हो ।

बालकको प्रथम शिक्षा परिवारमा शुरू हुन्छ। तर परिवारको परिधिमा पाएको शिक्षा बालकको संकीर्ण हुन्छ यदि जीवन-को विस्तृत रूपलाई ध्यान दिइएन भने। परिवार बाहेक मान्छे एउटा समाजको सदस्य पनि हो, अझ विश्वपरिवारको (समुदायको) एक अंग पनि हो। अतः अहिलेको विश्वमा प्रत्येक व्यक्तिले शिक्षा-को यस्तो अवसर पाएको हुनु पर्छ जसद्वारा उसमा भएको विशिष्टता विकसित भएको होस् साथै उसको बौद्धिक, एच्छिक, भावात्मक सामाजिक, नैतिक, सूरुचि सम्पन्न शक्तिहरू-को वृद्धि पनि हुन सकोस्। शिक्षाले एउटा व्यक्तिलाई पूर्ण मानव बनाउने लक्ष्य राखेको हुनुपर्छ।

प्रत्येक शिक्षक व्यक्तरूपमा होओस् किंवा अव्यक्त रूपमा आफ्नो कार्यकलाप-द्वारा यसैको प्राप्तितिर लागिरहेको हुन्छ। अघिनै भनिए झैं शिक्षाको दर्शन तथा यसको व्याख्या एउटा छुट्टै विषय औ एउटा छुट्टै दिशा हो। यहाँ मात्र एउटा अंशको उल्लेख गरिएको यसको महत्व र चर्चाको निम्ति।

तर वर्त्तमान शिक्षण-पद्धति एवं व्यवहारिकतामा प्रयोग गरिने विधि-विधान एवं व्यवस्थामा कतिपय विघ्न-बाधाहरू समस्याको रूपमा खड़ा भएको हामी पाउँदछौं। यी विघ्न, यी बाधाहरू संसार-को बदलदो परिस्थिति एवं परिवेश, विकास र आस्थाहरूके परिणाम हो। यी परिस्थितिहरू हाम्रा समक्ष जीवित रूपमा खड़ा छन्— आँखा चिम्म गरी यसै पन्साउन सकिन्न। यो सित जुध्न परेको छ औ नयाँ दिशा निर्धारण गरी अघि बढ़नु पर्ने छ।

हालको प्रदुषणमय संसारमा मानव मूल्य पनि दूषित भएको छ प्रकृतिमा प्रदूषण छाए झैं मानव मन क्रिया कलाप पनि अति दूषित भएको छ सामाजिकता एवं नैतिकतामा ह्रास आएको छ। भारतवर्ष कुनै समय यस्तो देश थियो जसले संसारमा एउटा उज्यालो प्रकाश स्तम्भको काम गर्दथ्यो। यो देशको आफ्नै विशेषता थियो, विभिन्न धर्म, मत, भाषा, संस्कृतिले युक्त यो देशमा आज किन जीवनको मूल्य घट्न गएको? के कारण-ले यस्तो भएको? Human Values भन्नाले हामी भन्छौं धार्मिक विश्वास, नैतिक दृष्टिकोण, जीवन-दर्शन, राजनैतिक पद्धति आदि। यी जन्मेले समाजलाई पोषण गर्दछ अनि यसको बदलावटले समाज र संस्कृतिमा ठूलो परिवर्तन आउँन सक्छ। पूर्व युरोपको हालैको घटनाले यसको प्रष्टि गरेको छ— हाम्रो समाजमा आएको मूल्य-ह्रास प्रति हाम्रा समाजका कर्णधारहरू सचेत छन्? के हामी चिन्तित छौं? किन यो ह्रास? थाम्ने कसरी यसलाई, कसले उचित मार्ग दर्शन देखाउने?

समाज र शिक्षण संस्थामा आएका कतिपय समस्याको पछि अनुशासनहीनता छ। छ। अनुशासन नै एउट यस्तो तरीका हो, जसले हामीलाई सठीक बाटोमा अघि बढ़न सहायता गर्दछ।

Discipline को शाब्दिक अर्थ शब्द-कोष अनुसार Instruction, training or mode of life in accordance of rules, Subjection to control आदि हो। Brewer's Dictionary of Phrases and fabels मा Disci—

pline को अर्थ A scourge used by Catholics for penitential purposes अर्थात् झुल्मा यो Discipline शब्दले मान्छेलाई धार्मिकताको मार्गमा अनुसरण गर्ने एउटा उपायमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ। फेरि यो शब्द learning वा ज्ञानसित संबधित गरी, विशेष ज्ञानक्षेत्रमा विभिन्न discipline को रूपमा व्यवहृत हुने गरिंथ्यो। तर अहिले सामान्य अर्थ अनुशासनको रूपमा मुलतः प्रयोग गरिएको पाइन्छ। शाब्दिक अर्थमा दिए मैं A Good Disciplinarian भन्दा पाठशालामा शिक्षकले कक्षालाई नियंत्रणमा राखी छात्रहरूलाई काम गराउन लाउन सक्ने योग्यता बुझिन्छ। हो जहाँ discipline छ त्यहाँ कार्य्यकुशलता छ, सहजता छ औ कुने पनि काम सम्पन्न हुन सक्छ।

प्रत्येक शिक्षकले आफ्नो कक्षाभित्र उचित अनुशासन (Discipline) राख्न मनसुवा राख्दछ। यस्तो क्षमता एउटा शिक्षकमा जन्मजात हुन्छ वा त उपार्जन गर्न सकिन्छ सठीक भन्न सकिन्न यो एउटा तर्क कै कुरा हो।

अनुशासन प्रकृतिमा छ। यसैले संसारमा सुव्यवस्था छ। शरीरको सम्पूर्ण अंग एवं अवयवले अनुशासित ढङ्गमा कार्य्य प्रचालन गरे हामी निरोगी र सुस्वथ्य हुन्छौं। अनुशासित सेना भए जस्तै विशाल सैन्यदलको सामना गरी विजय हासिल गर्न सकिन्छ। खेलकूदको मैदानमा अनुशासन कायम गर्न सके त्यहाँ सफलता छ। कुनै पनि काममा होस् चाहे त्यो पठन-पाठन वा शिक्षण क्षेत्रमा वा गुरू-छात्र के कार्य्यवलीमा सफलताको निम्ति अनुशासनको तत्व हुनु अत्यन्त प्रयोजनीय छ।

स्वास्थ्य र उपयुक्त वातावरणको निमित्त श्रेणीमा ठीक अनुशासन स्थापित भएको हुन पर्छ अनि मात्र शिक्षकले नियंत्रण राख्न सक्छ आफ्नो कक्षालाई अध्यापनको निम्ति। यसो भए मात्र छात्रले गुरूको आज्ञा शिरोपर धरी पढ़ाएको विषयमा ध्यान दिन्छ। कुनै नियम कानून विना पाठशालाको कार्य सम्पन्न गर्न सकिन्न। यो नियम शिक्षक एवं छात्र दुवैको निम्ति हुन्छ जब सम्म दुवै पक्षले पाठशालाको नियम कानून आदेशलाई मान्यता दिन्न तब सम्म त्यहाँ अवज्ञा र अनियमिताको अवस्था खड़ा भएको हुन्छ। अनुशासन त्यहाँ राख्न छात्र एवं गुरू दुवैले आफ्नो बौद्धिक आचरण स्वतः राख्न सिक्न पर्छ। ठीक समय पाठशाला आउन तोकिएकोमा गुरू-छात्र दुवैले समयको पावन्दीलाइ मात्र पर्छ। गुरू समयमा नआई छात्रलाई मात्र ढिलाईको निम्ति औल्याए भने त्यो अनुचित हुन्छ।

कुनै पनि श्रेणीमा साधारणतः अनुशासनको अवस्था तीन प्रकारले स्थापित भएको हुनु सक्छ :—

१) गुरूको शारीरिक शक्ति र व्यक्तित्व —छात्रले गुरूको व्यक्तित्व र शारीरिक क्षमताले प्रभावित बनी भीत अवस्थामा आपददेखि बाँच्न अनुशासनमा बस्न परेर।

२) गुरूको अत्याधिक ज्ञान र अनुभवले प्रभावित र प्रेरित बनेर।

३) गुरूप्रति स्वाभाविक स्नेह जागृत भएर। तर यी विषयहरू पनि बिना आलोचना रहन सक्तैनन्।

नियालेर हेरे शिक्षकमा आएको प्राधिकारको स्रोत दुइ पक्षबाट आएको स्पष्ट छ। एउटा हो—स्वयं आफ्नो भित्रबाट प्रस्फुटित भई निस्केको शक्ति। अर्को हो वाह्य स्रोत जो समाजले उसलाई प्रदान गरेको हुन्छ-समाज निर्माताको प्रशंसामय शब्दको रूपमा प्रयोग गरेर। तर सबै भन्दा प्रभावशाली स्रोत उसैको अन्तरबाट उत्पन्न भएको उसको निजी व्यक्तित्वबाट। जस्तै स्वयं उदाहरण बनी, स्वयं दृष्टान्त स्वरूप खड़ा भएर। यो उसको आफ्नो मनोदशा हो उसको आफ्नै शक्ति हो यही शक्तिद्वारा पनि एक शिक्षक आफ्ना श्रेणीमा सुनियोजित ढंगमा अनुशासन राख्न सफल बन्न सक्छ। तर पनि कुनै शिक्षकको व्यक्तित्व मात्रले श्रेणीमा अनुशासन राख्न शत प्रतिशत अंशमा सघाव पुऱ्याउन सक्छ भनी भन्न सकिन्न।

अनुशासनद्वारा शिक्षकले छात्रलाई सठीक ढङ्गमा दिशा निर्देश गर्न सक्छ र फलदायक काम दिन सक्छ। तर गुरुको व्यक्तित्वले मात्र कक्षामा नियंत्रण राख्न सक्छ भन्ने कुराको सत्यता एकांश मात्र हो। तर- यी सबैको चर्चा गर्न भन्दा अघि छात्रहरूमा उच्छृंखलता उत्पन्न भई अनुशासनहीनता आउन गएको कारण के हो? यो विषयमा पनि एउटा विहंगम दृष्टि दिन अत्यन्त प्रयोजनीय ठान्दछु।

छात्रहरूमा अनुशासनको कमी आउन सकेको र परिणामतः शिक्षाको क्षेत्रमा यसको नराम्रो प्रभाव, अनुभव भएको कुराको आधारमा, यसरी विभक्त गर्न सकिन्छ। कुनै रोगको उपचार गर्न अघि रोग उत्पन्न भएको कारण र यसको अवस्थाको ज्ञान पनि परम आवश्यक छ।

छात्रहरूमा अनुशासनहीनता भएको कारण तीन तहमा विभक्त गर्न सकिन्छः— (१) घरको वातावरण। (२) वाह्य (घर र पाठशाला बाहिर) (३) आन्तरिक (पाठशाला भित्र)

घरको वातावरणले बालकको अनुशासन एवं गति विधिमा निकै गजबको प्रभाव पार्न सक्छ। घर शिक्षाको केन्द्रले सर्वप्रथम ज्ञान र अनुभव यहाँ प्राप्त गर्दछ। घरको वातावरण उपयुक्त छ, परिवारले एक उद्देश्यपूर्ण जीवननिर्वाह गर्दछ भने अवश्य पनि यसको सबल प्रभाव बालकमा प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा परिरहेकै हुन्छ। यदि घरको वातावरण संतोषजनक छैन— अस्वस्थ्यपूर्ण रहे यसको कुप्रभाव अवश्य पर्छ। माता पिता एवं परिवारका अन्य सदस्यहरू धर्म-भिरु नियमानुवत्ति छ भने अवश्य पनि यसको प्रभाव बालकमा पर्दछ नै।

माता पिताको असीमित मायाको प्रभाव पनि छात्रहरूमा राम्रो भएको छैन। यसको पनि कुप्रभाव समाजमा परेको छ— पाठशालामा पनि।

चाहिए भन्दा बढ़ता पैसा बालक-बालिकालाई खर्च गर्न दिनु तथा शिक्षक पाठशालाका अधिकारीवर्गले कुनै छात्रलाई कुनै दंड दिंदा आफ्ना बालक-बालिकाहरूको कुरो सुनी, पक्ष लिंदै शिक्षक एवं पाठशालाका अधिकारीवर्गसित 'सिंग जोड़नु' आउनु कुनै-कुनै अभिभावकहरू पछि हट्दैनन्, परिणामतः यसको प्रभाव बालकमा राम्रो पर्दैन।

एउटा बालकको आफ्नो दिनचर्यामा पाठशाला भन्दा उसको वासस्थान वा भनौं पाठशाला बाहिर नै ज्यादा समय बित्दछ । यो परिस्थितिमा प्रथमतः बालकले आफ्नो निवासस्थानमा सम्पूर्ण सुबिधा वा अनुकूल वातावरण प्राप्त गर्न संक्छ ? यो पनि प्रश्न उठ्न सक्छ । हुन सक्छ त्यहाँ खेल्नेस्थानको अभाव होला, एउटै आयुको बालकहरूको समावेश पनि त्यहाँ न होला । यसर्थ बालकको सर्वाङ्गिण विकासमा घर र पाठशालाको साझ समन्वय हुनु पर्छ । तर चाहे भने घरको परिवेशमा पनि बालकहरूको मनोअवस्था निर्माण गर्नमा प्रमुख भूमिका अदाय गर्न सक्छ औ यसरी बालकहरूको समुचित विकासमा घरको स्वस्थ्या वातावरणले साघात पुऱ्याउन सहायत सक्छ— अतः शिक्षणक्षेत्रमा बाहिरो अनुशासन ल्याउन यसले मदत दिन सक्छ । यसैमा छ निवासस्थानको महत्व ।

शिक्षालयमा अनुशासनको मतलब साधारणतः आज्ञा, गर्नु पर्ने काममा एउटा नियमित हुनु, आदेशको पालन गर्नु । अनुशासित पाठशालामा सामान्यतः कक्षा-तिर फाल्टो शोरगुल पाइन्दैन, यदि छात्रा-लय भए त्यहाँ कुनै प्रकारको समस्या हुदैन । छात्रहरूले पाठशालाको कुनै पनि नियम उल्लंघन गरेको पाइन्दैन । पाठशाला-के वरिपरि मात्र यो व्यवस्था रहेर फेरि उता बजार सिनेमा वा पाठशाला बाहिर छात्रहरूको व्यवहार त्यही अनुरूप रहेको छ या छैन त्यसको पनि विचार हुन अत्यावश्यक छ । अतः जब सम्म विद्यार्थी-ले स्वतः नियमानुवर्तिताको पाठ हृदयङ्गम् गर्दैनन्-अनुशासन सम्भव छैन ।

विद्यार्थीहरूमा अनुशासनको कमी आएको कारणहरू मध्ये केही प्रत्यक्ष केही परोक्ष कालिम्पोङ्ग जस्तो स्थानमा अगणित पाठशालाको स्थापना । यसो भन्दा आश्चर्यचकित हुनु स्वाभाविक नै हो । पढ्न पाउने सुबिधा पाउनु हाम्रो अधिकार-हो । जति धेरै पाठशालाहरू स्थापित भए उति राम्रो तर यो सुबिधालाई हाम्रा विद्यार्थी र अभिभावकहरूले दुपयोग गर्दैछन् ।

यदि कुनै पाठशालामा कुनै छात्र-विफल भए वा कुनै कारणले सजाय भोग्न परे उसको निम्ति अध्ययन गर्ने अर्को पाठशालाको ढोका सँधै खुला रहन्छ । कतिपय पाठशालाहरू आफ्नो छात्रा-संख्या वृद्धि गर्न वा गराउन यस्ता छात्रहरूलाई निसंकोच भर्ती गर्छन् औ कोही बेला फेरि नेता भनाउँदाहरूको चापमा परिकन पनि । यसले गर्दा यी घुमन्ते छात्राहरूको एउटा ठूलो अंश स्कूल-पाठशालाहरू चाहाछैन— निडर भई प्रत्येक साल-अनुशासनमाथि पदाघात गर्दै पाठशालाको नियममाथि हाँसो उड़ाउँदै । यो व्यवस्था र स्थिति-लाई तुरन्त रोक्न प्रयास चालु हुनुपर्छ यदि शिक्षणालयमा स्वस्थ्य परिवेश ल्याउन हो भने । यो विशेष समस्या समाधान गर्न एउटा सुझाव चाहिन्छ ।

कालिम्पोङ्ग शहरको मुख्य धन्दा (Industry) भन्ने भने छात्र-छात्रालाई पढ़ाउने प्रमुख देखिन्छ । शहरको आबादी अनुपातमा छात्र-छात्राहरूको संख्या अधिकतम् भएको बुझिन्छ । यत्रो विशाल छात्र-संख्या यहाँ किन ? यत्रो ठूलो संख्यामा युवक-युवतीको ससाममले यो सानो शहरमा

कुनै समस्या खड़ा न गर्ला ? कसैले सोचेका छन् ? कालिम्पोङ्ग शहरमा यति विघ्न छात्र/छात्राहरूको जमघट भएको कारण-हरू मध्ये हो— ती छात्र/छात्रा कालिम्पोङ्ग बाहिरका जसको घरकै छेउछाउ प्राथमिक माध्यमिक पाठशालाहरू छँदा छँदै पनि यता तिर पढ़न भनी आएकोले । शहर तिरका पाठशाला छात्रहरूको अप्राकृतिक जम्घटले टम्म भरेर फुट्न आटेका-जब कि गांव-बस्ती कमान तिरका पाठशालाहरू छात्र-छात्राका कमीले गर्दा शिक्षक/छात्रको अनुपातमा चाहिए भन्दा कम भएर । अतएव यो स्थितिमाथि पनि केही विचार विमर्श गर्न पर्छ ।

Dispersal of Students हुनु अत्यावश्यक छ । यही संदर्भमा यो समस्या-सित जोड़िएको अर्को प्रसङ्ग म यहाँ राख्न चहान्छु जसको कारण पछि छात्रको अनुशासनमाथि प्रत्यक्ष परोक्ष प्रभाव परेको छ । कतिपय माता-पिताले छात्रावासको शुल्क भन्दा कम खर्चमा आफ्ना बालक-बालिकाहरूलाई Paying Guest को रूपमा केही खर्च बचाउँन भनी राख्छन् । यसमा म सबै भन्दिन तर कति यस्ता घरहरू जहाँ छात्रहरूलाई Paying Guest को रूपमा राखिन्छ तिनीहरूले पाउनु पर्ने अदायगीसित मात्र उत्सुक हुन्छन्— छात्रहरू-को पढाई र भलाईमाथि केही ख्याल गरे झैं लाग्दैन । घरमा रहंदा माता-पिताको नियंत्रणा र अनुशासनमा बस्ने बालकहरूले हठात् एउटा नयाँ वातावरणमा आफैलाई पाउँदा formative age मा यसको कस्तो प्रभाव पर्ने जान्छ हामी सजिलै अनुमान लाउन सक्छौं । पाठशालामा यसैले पनि अनुशासन विषयमा प्रभाव पारेको हुन्छ । पाठशालाको आफ्नो छात्रावास पाठशाला को एक अभिन्न अंग भएको फेरि भएन पाठशालाको नियम कानुनमा लिप्त रहनु पर्दा त्यति ठूलो समस्या यहाँ खड़ा हुन्न । तर ती घरहरू जहाँ Paying Guest राख्ने गरेछ, तिनीहरूले छात्रको पढ़ाई अनुशासन आदि विषयमा छात्रको मिस्ति पाठशालासित कुनै योगायोग राखे-को थाहा पाइन्दैन ।

बालिकाहरू भन्दा बालकहरू मनो-वैज्ञानिक दृष्टिकोणमा केही भिन्दै हुन्छन् । बालिकाहरू स्वभावतः केही भिरू-स्वभाका हुन्छन् । पाठशालाको नियम, शिक्षिका-हरूका आदेश उनीहरू प्राय मान्ने गर्छन् जब कि यसको विपरीत बालकहरू केही निष्फिक्र जस्ता हुन्छन् । पाठशालाका नियम पावन्दी आदि माथि कसरी हुन्छ बालकहरूको चेतना सजग पार्ने कोशिश हुनु अत्यावश्यक छ बालकलाई यो सिकाउनु पर्छ कि उसको भलाई पाठशाला र समाजको भलाई हो पाठशाला र समाजको बुराईमा उसको पनि बुराई हुन्छ ।

Discipline, Reward and Punish-ment आदिको आफ्नै मनोवैज्ञानिक अध्ययन छ जसको यहाँ विवरण दिने काम छैन । आज यो विद्वत् सभामा किन अनुशासनको कमी छात्रमा यसको रोक-थाममा हामी के गर्न सक्छौं यसको चर्चा मात्र हो ।

विशेष हाम्रो जस्तो समाजमा शिक्षामा अत्यन्त पछौटे समाजमा एउटै श्रेणीमा

भिन्न-भिन्न आयु age-group का छात्र-हरू अध्ययन गर्ने गर्छन् । आयुको औसतानुसार श्रेणीमा छात्र हुनु पर्ने तर यो पनि देखिएको छ कुनै-कुनै निम्न श्रेणी तिर औसत आयु सीमा भन्दा ५ या ६ वर्ष धेर उमेर पुगेका छात्रहरू त्यहाँ भर्ती भएका हुन्छन् । यस्ता छात्रहरू अरू अन्य सामान्य श्रेणी मुहाउँदो उमेरका छात्रहरू भन्दा धेरै शारीरिक विकास भएका हुन्छन् । अनि यस्ते छात्रहरू प्रायः श्रेणीको Bully रूपमा बसेका हुन्छन् औ यस्तैले श्रेणीमा अनुशासन भङ्ग गर्न गराउने काम पनि गर्छन् । सबै शिक्षक नियमानुवर्ती भए के Monitor को पनि प्रयोजन होला र ? यो समस्या पट्टि पनि ध्यान दिन आवश्यक छ किनकि सानै कुरालै ठूलो विपद पनि सृजना गर्न सक्छ । अतः Over-age भएका छात्रहरूद्वारा कुनै समस्या त उत्पन्न भएको छैन ध्यान दिन् पर्नेछ ।

Public Examination शिक्षाको एक अभिन्न अंग बनेको छ । अधिकारी-वर्गले आफ्नो अभिभारा जसो तसो निभाउन नविचारी परीक्षाका केन्द्रहरू नियुक्त गर्छन् । केही वेला छात्र-छात्रा परीक्षार्थीहरूलाई एउटै केन्द्रमा राख्न व्यवस्था गर्छन् । यसो गर्नु अनुभवले ठीक होइन हुनत आजभोलि यस प्रकारको व्यवस्था भएको छैन ।

तर परीक्षाको केन्द्रमा छात्र-छात्र अनुशासनहीनताको उदाहरण दृष्टान्तहरू हामी प्रत्येक साल सुन्छौं । यो अनुशासनविहीन अवस्थालाई रोक्न पर्ने हो भनी कोही पनि भन्दैनन् । हाम्रा भविष्यको संतान-हरू यसरी अधोगतितिर बढ़दै जाँदैछन् । परीक्षा भवनमा अनियमितताको पथ अनुशरण गर्नदेखि रोक्नु एउटा उपाय छ त्यो हो Home Centre को व्यवस्था । औ अधिकारीवर्गद्वार कड़ाईको व्यवस्था ।

यही संदर्भमा एउटा नयाँ परिस्थिति समाजमा आएको यहाँ उल्लेख नगरि वस्न सकिन्न । विशेष युवा समुदायमा किशोरावस्थामा पुगेकाहरू आफ्नै उमेरका सहपाठी आदिलाई विशेष स्नेह गर्न गर्छन् । उनीहरू आफ्नै उमेरका सहपाठी साथीका सल्लाह आदिलाई अन्धाधुन्द पालन गर्ने गर्छन । हड़ताल, विरोध प्रदर्शन आदिकुरा-हरू किशोरावस्थाकाहरूले गरेका उदाहरण-हरू जताततै पाइन्छन् । सानु निहुमा यिनी-हरू एकत्रित भई विरोध प्रदर्शन गरी समस्या खड़ा गरेको पाइन्छ । परीक्षाको समय तिर पनि यो स्थिति देखिन्छ, यसको रोकथाम कसरी सोच्न पर्ने छात्र-हरूमा विशृङ्खलता अनुशासनहीनता आएको अर्को कुरा हो राजनैतिक गति-विधि । विभिन्न पार्टीबाजी, संस्था आदि-ले जुन एउटा आदर्श शैक्षिक वातावरण हुनु पर्ने हो सो हुन पाउदैन । नेताहरूले आफ्नो र पार्टीको स्वार्थमा यी बालक । किशोरहरूलाई उपयोग गरी मार्गदेखि हटाइदिन्छन् ।

Cinema, Video, T.V. आदिको वृद्धि र व्यवहारले छात्र-जगत्मा ठूलो प्रभाव पारेको छ — अनुशासनको रूपमा — Video Parlours ले आफ्नो show स्कूलको समय देखाउने गर्छन् । यो पनि कसरी हुन्छ घटाइनु पर्छ ।

हुनत कति कुरो युगानुसार बदलिदै जान्छ । तर पनि यस्ता परिवर्त्तनका

कुराहरूलाई पनि राम्ररी सोचेर व्यवहारमा ल्याउने गरे राम्रो हुने छ। शिक्षक र छात्रमा घनिष्ट सम्बन्ध आत्मीय होला तर त्यहाँ दृढताको अभाव भए त्यसको प्रभाव नकारात्मक हुन्छन्। मैत्रीको भाव राखु कुनै नराम्रो कुरा होइन तर घनिष्टताले त्यहाँ अवज्ञा र उपेक्षा पनि जन्माउन सक्छ-अनुशासनमा प्रभाव पार्दै।

छात्रहरूमा अनुशासन कम भएर जानु परीक्षाको समयमा Lack of Supervision (जस्ते Invigilation) परीक्षा भईसके पछि फेरि Lack of proper assessment by the teachers यसले गर्दा असल छात्रहरूमा हतोत्साहको भावना जन्मी अनुशासनमाथि धक्का पर्ने गर्छ।

स्कूल पाठशालाले कुनै नियम कानुन बनाएको छ भने त्यसलाई सम्पूर्ण रूपमा समुचित रूपमा व्यवहारमा ल्याउनु पर्छ कोही बेला प्रयोग कोही बेला न गर्ने गरे यसको प्रभाव नराम्रो पर्दछ। पाठशालाको प्रधान-अध्यापकको माथि नै यो अभिभारा रहन्छ।

चाहे छात्रको होस् चाहे शिक्षक नियममा जो छ त्यसलाई पालन गर्नु पर्छ। अनुहार हेर्नु हुँदैन, Consideration को प्रश्न उठ्नु हुदैन। त्यसो भए सबको चित्त बुझ्छ नत्र भने नियमानुसरण गर्नेको मनमा विद्रोहको भावना उत्पन्न हुन जान्छ।

शिक्षकले के राजनीतिमा भाग लिनु उचित होला ? प्रजातंत्रमा प्रत्येक व्यक्तिलाई राजनैतिक हक प्राप्त छ। शिक्षकले आफ्नो फूर्सदको समयमा भाग लिए आपत्ति छैन तर वास्तविक रूपमा हाम्रो देशमा यो छ र ? आफ्नो-आफ्नो नगीचमा रहेका बालकहरू समेतलाई आफ्नो हतियार बनाएको देखिन्छ। मलाई लाग्छ यसमा प्रतिबन्ध लगाइनु पर्छ अथवा केही सीमित राखु पर्छ (राजकीय पाठशालामा जस्तो कि छ)।

शिक्षक समाजको एउटा enlightened अंश हो। उ यदि चुप रहे समाजको एउटा प्रभावशाली अङ्ग निष्क्रिय रहन्छ। तर यदि कदाचित शिक्षकहरूलाई यस्तो गतिविधि गर्ने रोक लगाए यो शक्तिलाई अन्य मानवोचित गुण विकास गर्ने संगठन संस्थानमा संलग्न गराई बालकहरूको मनोदशामा सुधार ल्याउने काममा लगाउने काममा उपयोग गरे राम्रो हुने थियो।

यही कुरामा हामी Extra Curricular Activity को विषय वस्तु यहाँ उठान गर्न सक्छौं। यी गतिविधिद्वारा बालक-बालिकाको मनलाई उचित दिशातिर मोड़ गर्न सक्छौं। उनीहरूको मानसिक र नैतिक विकासमा यसरी सघाव पुऱ्याई शिक्षा र शिक्षण गतिविधिमा सहायता पुऱ्याउन सकिन्छ।

Scouting एउटा यस्तो विषय हो जसद्वारा बालकहरूमा खेलद्वारा नै कतिपय यस्ता बानी विकास गर्न सक्छौं। स्वभाव हामी बदलन सक्तैनौं तर बानी सपार्न पनि सक्छौं विगाने पनि।

बालक र किशोरावस्थामा शुरूदेखि नै नैतिकशिक्षाको अत्यावश्यक्ता जरूरी छ। धार्मिकताको विचार बाहेक विभिन्न

मंधले सिकाएका आदर्शहरू उनीहरूका मनमा हाल्न सके राम्रो हुन्छ । Moral Teaching को Class अतः सानै श्रेणी-देखि चालु हुनु आवश्यक छ ।

विशेष निम्न श्रेणीतिर पाठशालाको कार्यक्रम शुरू गर्ने भन्दा अघि विहानै प्रतिदिन बालकहरूलाई गुण, दोष, धर्म, अधर्म, उचित अनुचितका कुराहरू बताउन सके यसले अवश्य पनि फायदा गर्छ । चरित्र निर्माणमा यस प्रकारको कार्यक्रमको विशेष हात हुन्छ ।

भारत सरकारको Education Commission 1964-66 मा लेखिएको छ :—

'A serious defect in the School Curriculum is the absence of the provision for education in School, Moral and Spiritual values. In the life of the majority of Indians religion is a great motivating force and is intimately bound up with the formation of character and the inculcation of ethical values. A national system of education that is related to life, needs, aspirations of the people cannot afford to ignore this purposeful force.'

मानव मूल्यमा ह्रासआएको कारण मध्ये एउटा अनुशासन न हुनाले हो । यो असाधारण द्रव्य आजको मात्र होइन । यो अघि पनि थियो न्यूनाधिक रूपमा जस्तो कि The Bengal Education Code 1931 ले प्रष्ट गर्छ । अनुशासन भङ्ग गर्नेलाई ठिक बाटोमा हिँड्याउन विभिन्न थरिका दण्डहरू तोकेका थिए जस्ते जसको आज पनि अति के खाँचो छ— 1. Importation, 2. Detention including Extra drill, 3. Fines. 4. Corporal Punishment, 5. Rustication and 6. Expulsion. यी दण्डहरूका प्रयोजनीयताका महसुस आज पनि गर्दैछु । तर समय समयमा छात्रहरूमा अनुशासन कायम राख्न विभिन्न सरकारी आदेशहरू निस्किरहेका छन् ।

यी त भए छात्रमा हुन सक्ने त्रुटि एवं प्रभाव अनुशासनमा । यी त्रुटिहरूलाई सके सम्म हटाउन सके छात्रहरू एउटा नयाँ बाटोमा हिड्न सक्नेछन् ।

कानून यदि स्वच्छन्दता विना बाँध्न सकछ भने स्वछन्दता विना कानून जीवित रहन सक्तैन । पाठशालामा अनुशासन कायम राख्न नियम कानूनको प्रयोजन हुन्छ हुन्छ । छात्रहरूलाई आज्ञाकारी बनाउन पाठशालाको परंपरा यथावत राख्न अनुशासन अवश्य चाहिन्छ । यति मात्र होइन अनुशासन चाहिन्छ— बालकहरूको आचारणमा सुधार ल्याउन ज्ञान प्राप्तिमा सघाव पुऱ्याउन, मूल्यबोधको चेतना जगाउन तथा व्यक्तिगत रूपमा आफ्नो र समाजको उपयोगी बनाउनलाई । बालकहरूलाई नियंत्रणमा राखी आफ्नो वरिपरिको परिवेशसित सुव्यवस्थित राख्न पनि अनुशासनको खाँचो छ । यदि पाठशालाको प्राङ्गणभित्र अनुशासनहीनता रहे शिक्षाको

क्षेत्रमा जति के सुधार र नवाँ पद्धति ल्याए तापनि यसको कुनै पनि नतीजा राम्रो हुने छैन। अनुशासनहीनताले पाठशालामा विशृङ्खलता, अस्त-व्यस्तता अयोग्यता सिवाय अरू केही पनि ल्याउन सक्तैन।

पाठशालाको प्राङ्गणभित्र अनुशासन कायम गर्न Spirit of Self-discipline उत्पन्न गराउन सके उत्तम—यो स्वाभाविक पनि देखिन्छ-अनुशासन राख्न यसले धेरै सहायता प्रदान गर्छ। यसको निम्ति प्रत्येक छात्रलाई involve गराउनु सक्नु पर्छ।

छात्रहरूद्वारानै प्रजातान्त्रिक ढंगमा चुनिएका प्रतिनिधिहरूको उपयोगद्वारा यो सम्भव छ भो यही हो House-System, Prefect-System वा छात्र परामर्श समिति (संसद, परिषद् भन्दा कता-कता राजनीतिको गन्ध आए झैं लाग्दा प्रयोग नगरेको)। यस्ता संगठन कायम गर्न सकेपछि छात्रहरूमा आफ्नो गृह वा पाठशालाको परंपरा र आदर्शको भावना जगाई रचनात्मक र सृजनात्मक ढङ्गद्वारा आत्मानुशासन आत्मसयंम आदि प्रवृतिहरू जगाउन सकिन्छ। यो व्यवहारिक उपाय हो। भाषण दिएर विफल हुनु पर्दा उल्लेख गरिएको उपाय धेरै सफल बन्न सक्छ।

अर्कोपट्टि पाठशालाको कार्यावलीको एकांशमा यसरी भाग लिँदा बालकहरूले असल नागरिक हुन तालिम पाइरहेका हुन्छन्। यसरी भाग लिँदा उनीहरूमा सहिष्णुता, उदारता जस्ता गुण विकसित हुन्छन् औ साथै कसरी निष्पक्ष भई काम गर्न पर्छ सो सिक्छन्। आफ्नो अधिकार र जिम्मावारीको मूल्य बुझ्छन्। यो नै हो अनुशासनको गुरू-मंत्र। आत्म प्रकाशनको मौका पाएर विभिन्न विभिन्न प्रकारको कार्यक्रमहरू प्रस्तुत गर्दै सांगठनिक गुणको पनि यति बेला उनीहरू विकास गर्न सक्छन्।

गुरू-छात्रको सम्बन्ध सुमधुर बन्न सक्छ, गुरूले छात्रबाट सद्भाव पाउनु सक्छ। गुरूले छात्रलाई बुझ्ने मौका पाउन सक्छ अनि यसले पनि हो शिक्षक केही अंशमा आश्वस्त बनी आफ्नो अध्यापनको कार्यमा निर्धक्क लाग्न सक्छन्।

शिक्षक स्वयं उदाहरण बनी छात्र-छात्राको सामु उपस्थित बने शायद यसले धेरै मात्रामा अनुशासन कायम गर्न सहायता प्रदान गर्छ।

अन्त्यमा आजको यो समागमलाई ले छोड़िदिन्छु— वर्णन गरिएका समस्या र उठान हुने कतिपय कुरालाई मध्य नजर गरी एउटा निचोड़ निकाल्ने एउटा पथ निर्देश गर्न जसद्वारा देश र जातिको उपकार त भन्दिन हाम्रो यो सानो कालिम्पोङ्गको अवस्था सुध्रन सकोस् अनि यसरी हामी नाउमा सवार हुने सबै आफ्नो लक्ष्य स्थानमा पुग्न सकौं, सबैको उपकारको निम्ति, सबैको भलाइको निम्ति॥

■ ★ ■ ■

(गताङ्कपछि)

केही संस्मरण (२)

—श्री बी० के० सुब्बा

श्री पारसमणि प्रधान जन्मजात गुरू हुनुहुन्थ्यो । आफ्ना परिचितहरू जहाँ पनि भेट्थे, त्यहाँ केही न केही सल्लाह र अर्ती-उपदेशहरू दिने गर्थे । अर्ती सुनेर त्यसो अनुरूप काम कार्यवाही गर्नेलाई यथेष्ट थियो । नसुन्नेलाई एक कानदेखि अर्को कान-बाट बाहिर पथाक्नु सिवाय अरू थिएन । उहाँको जीवन व्यवहारिकताले भरिएको थियो सफल र सुनियोजित । उहाँले भन्नुहुन्थ्यो—"जहाँ म हात लाउँछु, त्यहाँ पैसै-पैसा भेट्दछु ।"

सत्तरको दशकमा श्री सिद्धार्थ शंकर रेको मुख्य मंत्रित्वकालमा दार्जीलिङ जिल्ला-को विकाशको निम्ति 'पार्वतीय विकास परिषद्'को गठन भएको थियो सो—परिषद्-मा समाजसेवी, शिक्षाविद्हरूबाट केही महानुभावहरूलाई मनोनित गरिएको थियो । श्री पारसमणि प्रधान पनि एक जना मनोनित् सदस्य हुनु भयो । दार्जीलिङ्ग जिल्लाको विकाशक्रममा केही गर्न सक्छु कि भन्ने अठोट उहाँमा थियो । व्यक्ति-को उन्नति परिवारको उन्नति अनि यसरी नै परिवारको उन्नति जातिको उन्नति भन्ने हेतुले प्रत्येक व्यक्ति आफ्नो खुट्टामा उभिएर आत्मनिर्भर बन्नु पर्छ—यो उहाँको आवाज थियो—सबैको कर्णकुहरमा पुग्न पर्ने ।

यसैले कसरी आत्मनिर्भर बन्नु, हुनुपर्ने दिशामा सबैलाई विभिन्न सरसल्लाह दिने गर्थे । यद्यपि श्री पारसमणि प्रधानले जीवनको मुख्य भाग नौकरीमा नै बिताए तापनि उहाँ नौकरी गर्ने पक्षमा कहिल्यै हुनु भएन । उहाँको विचार थियो—सबैले उद्योग-धन्दापट्टि लाग्नुपर्छ—नौकरी गर्ने होइन । आफ्नो जीवनकालमा नौकरी गर्दा पनि विभिन्न थरिका धन्दा गरेको उदाहरणमा गुन्द्रुकको व्यापार विषय विवरण अत्यन्त चाखलाग्दो छ ।

एकदिन श्री पारसमणिलाई मैले कालिम्पोङ्गको आर० सी० मिन्त्री रोडमा भेटें—सदा झैं मैले अभिवादन चढ़ाएँ । उहाँले हँसिलो अनुहार पार्दै अभिवादन फर्काउनु भयो अनि सोध्नु भयो—"के मेलो छ सुब्बा ?"

मैले प्रत्युत्तर दिँए— "सर स्कूलको काम शेष गरी घर फिर्दैछु ।"

उहाँले झट्ट भन्नुभयो— "यो मास्टरी काम छोड़, बरू दुइवटा सुँगुरका भुनी पाल । त्यसलाई हुर्काऊ । केही महीना पश्चात् त्यसले घेरै बच्चा बियाउँछ । ती बच्चाहरूलाई दुइ महीना पाल अनि बेच । फेरि केही महीना पछि माऊले अरू बच्चा बियाउँछन् । यसै गरी महीनामा अर्जन गरेको रकम गुरूबाबुको तनखा भन्दा घेरै हुन्छ ।"

उहाँले दिनुभएको तथ्यतालिकाको आधारमा साँच्चै नै त्यस समय एकजना शिक्षकले पाएको मासिक वेतन भन्दा सुँगुर पाली प्राप्त गरेको रकम अधिक थियो । यसै र पनि हो कि यी D.R.D.A. को Compedium of Plan (योजना-को सार संग्रह)-मा यो योजना समावेश गरिएको ।

श्री पारसमणि प्रधानको व्यवहारिकता-ले भरिएको विचार यथार्थमा अनुकरणीय थियो ।

'पार्वतीय विकास परिषद्'-को सदस्य रूपमा श्री पारसमणि प्रधान खुबै व्यस्त देखा पर्नुहुन्थ्यो । विभिन्न थरिका ग्रामीण समस्याहरू कसरी समाधान गर्नुपर्ने त्यसको चर्चा प्रायः गरिरहनुहुन्थ्यो । S.F.D.A. विभागको तत्वावधानमा कतिपय ससाना घरेलु योजनाहरू कार्यान्वयन गर्न उहाँ साहै इच्छुक हुनुहुन्थ्यो । मौरी पालन, कपड़ा-को गुड़िया बनाउनु, च्याउको खेती, सिमेन्टको गमला इत्यादि कार्यक्रमहरू उहाँके निगरानीमा कार्यान्वयन भएको थियो ।

● ● ●

एकपल्ट श्री सिद्धार्थ शंकर रे पश्चिम बंगालको मुख्य मंत्री कालिम्पोङ्ग भ्रमण-मा आउने भए । यहाँको समस्या एवं समाधानको निम्ति जन प्रतिनिधिहरूसित भेटी विचार विमर्श गर्नलाई । मुख्य मंत्री-ज्यू दुर्पिनको हेलिप्याडमा अवतरण गरी स्थानीय डाक बंगलामा आउने कार्यक्रम थियो ।

गाउँको विभिन्न समस्या जस्तै पिउने पानी, बाटाघाटा, ग्रामीण विद्युतीकरण आदि विषय लिएर हामी कतिपय ग्राम पंचायत-का सदस्यहरू डाकबंगलाको मूल फाटकमा उपस्थित थियौं । हामीसित ज्यो दिन रेलीपारि अंचल पंचायतका प्रधान स्वर्गीय श्री रणबहादुर गुरूङ पनि हुनुहुन्थ्यो । समथारमा उहाँको भेड़ाँको गोठ थियो, तथा राड़ी बुन्ने घरेलु उद्योग पनि । मुख्य मंत्रीको शुभागमन कहिले होला भनी उत्सुक बनी खड़ा थियौं ।

त्यसबेला श्री पारसमणि प्रधान एउटा फियट गाड़ीमा सवार भई हामी भेला भएका ठाउँमा आइपुग्नु भयो । मधुर मुस्कान छर्दै ।

हठात् श्री रणबहादुर गुरूङ तर्फ लक्ष्य गर्दै भन्नु भयो— "सक्यो, सक्यो, गुरूङहरू सक्यो !"

उहाँको भनाइको आशय हामीले केही बुझेनौ । गुरूङ यहाँ केवल एकजना मात्र ! श्री रणबहादुर गुरूङले आश्चर्य मान्दै

आपनो गुरुङ ढङ्गमा भन्नु भयो—
"हुन के भन्छा ?"

अब सरले फेरि के भन्ने हुन भनी हामी चुप पियौं ।

श्री पारसमणि प्रधानले आफैले त्यो दिन पहिरिएर आउनु भएको टोपीतिर लक्ष्य गर्दै भन्नु भयो—"अब खरायो पाल भेडा पाल्न छाड्दिहाल्यौं-राड़ी बुन्न त परे जावस् । यी हेर मैले पहिरिएको यो टोपी खरायोको छालाले बनिएको हो । खरायो पाल्न सजिलो पनि छ—यसको मासु तथा भुत्ला सबै बिक्री हुने भन्दै खरायोको विभिन्न नशल र यसको फायदा विषय जानकारी दिन थाल्नु भयो । पछि थाहा पायौं नभन्दै उहाँको बजार स्थित निवास स्थानमा खरायो पाल्न थाल्नु भएको रहेछ ।

(क्रमशः)

* * * *

बेकारी समस्या

बुद्धिमान हाङ्खिम
एघारौं श्रेणी (विज्ञान)

आज संसारमा बेकारी समस्या किन दोबर भएर गइरहेछ ? यसको निवारण गर्न स्वंयमा आत्म निर्भर हुन अति अनिवार्य छ । यो समस्याका समाधान हुन अरूमाथि आश्रित नरही स्वावलम्बी बन्नु छ । यस्तै आशाले आज कति युवा-युवतीहरू निराशाको सागरमा डुब्नपुगे, कौ ठोकर खाँदै चिच्याई चिच्याई रोए तर उनीहरूले केही पाउँन सकेनन् ।

आज भारतवर्ष स्वाधीन भएको प्रायः ४३ वर्ष पुगिसक्यो तर आजसम्म भारतवर्षका कुने पनि राज्यका जनताहरूले स्वतंन्त्रता पाउँनका सट्टामा शोषित भएर रहन परिरहेको छ । यहाँ अझ दिन प्रतिदिन बेकारी युवा-युवतीहरूको संख्या वृद्धि हुँदै गइरहेछ । विभिन्न पत्र-पत्रिकाहरूमा प्रकाशित हुन्छन् पहाड़मा अस्सी प्रतिशत बेकारीहरूको समस्या समाधान भयो भनेर । तर एकातिर हेर्दा पचास प्रतिशत शिक्षित बेकारीहरूको संख्या छ भने अर्कोतिर पचास प्रतिशतले बेकारीहरूको संख्या पनि छ । पहाड़को आफ्न समस्या छ । उसरीनै मधेसमा पनि आफ्नै समस्याहरू छन् । मानव बीच अमेल, आडम्बरपना, अहंपना र स्वार्थीपनाको कारणले गर्दा ती समस्या झन वृद्धि हुँदै गइरहेछ । अर्को कुरा आज हामी मानवले आफैले-आफैलाई हराइसकेका छौं । यदि हामी बल र बुद्धिको सहायता लिइकन अटिल परिश्रमको सहभागी बन्न गएमा यो समस्या अवश्य हल हुनेछ । अर्थात यो समस्या आजीवन वञ्चित रहनेछ । तर आज हामीले यो कदापि सोच्दैनौ केवल सोच्छौं सरकारको जागीरे बन्न यो कुरा अपनाउनलाई मात्र हामी तत्पर रहन्छौं । तब बेकारी समस्याको समाधान ? अब विद्यार्थीले यो समस्याको समाधान हुन

असम्भव छ। भलाई त लाग्छ वर्त्तमान समयमा स्कूल पढ्न चाँहि एक फेशन भएको छ। यस्तो प्रकारको परिवेशमा कसरी बेकारी समस्या समाधान हुन सक्छ ? अब उसो विद्याले यो समस्याको समाधान गर्नु नै केवल ओह्रालो बगेको खोला उकालो फर्काउनु बाहेक केही हुदैन। वर्त्तमान संसारमा विद्यालाई भन्दा मानिसले धनलाई महत्व दिन्छन्। संसारमा सृजिएका प्रायः सबै सृष्टिहरू धनके मित्र हुन बइरहेछ। मानिसलाई अब विद्या भन्दा धनको खाँचो पर्न जाँदैछ। कविले भनेका छन् "यो युग हिसाब किताबको युग हो।" स्व० लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको परिवेशमा हामी त केवल ठेटना मके स्वरूप छौं। आज हामी केवल धुलाका कारखाना मात्र छौं। हामी मानवजाति आज यंत्र चालित भइसकेका छौं। संसारका महा विद्वानहरूले अचम्म लाग्दा यंत्रहरूको आविष्कार गरे, जुन यंत्रले मानिसको ज्ञानलाई बेकामको बनाइरहेछ। आज एउटा काम पचास प्रतिशत मानिसले एकदिनमा सिद्धाउँछ भने यंत्रले एक दुइ घण्टामा सिद्धाइदिन्छ। तब ती पचास प्रतिशत मानिस बेकारी स्वरूप भएनन् त ? यी समस्याको बड़्दो कारण यो पनि हुन गएको छ। आज भारतवर्षमा जनसंख्या दिन प्रतिदिन प्रचुर मात्रामा वृद्धि हुँदै गइरहेछ। आज यहाँ एक व्यक्ति स्वर्गवास भएमा यसको सट्टा दोबर प्रतिशत शिशुहरूले जन्म लिन्छन्। "अंगको भंग, भंगको दंग रहाँ जहाँ गयो पुपुरोसंग" यस्तो अवस्थामा रहेको छ हाम्रो देश। आज यहाँका कतिपय शिक्षित विद्यार्थीहरू आफ्नो लक्ष्य लिएर अघि बढ्छन् यही प्रेरणा, उमङ्गले डिग्री हासिल गछन् तर अन्तमा उनीहरू अल्झारे हुन बाध्य बन्न पर्छ।

"हातमा डिग्री, मनमा फिक्री
चारपट्टि एप्लाई नो रिप्लाई।"

आज हाम्रो देशको कमजोरी एवं गरीबीपनाको कारणले पनि यो समस्या दोबर भइरहेछ। पहाड़ी इलाकामा भएका बन जंगल नाश भइरहेछ। हामीमाझ समस्या आएको छ।

अब अझै यस्तै कमजोरी अवस्थामा रहेमा सम्पूर्ण राज्यमा बेकारी समस्याले परिपूर्ण हुनेछ। कसरी आज सबै जनता राजनीतिज्ञ भएका छन्। यो समस्याको हल हो सघर्षकारी बन्न अति नै अनिवार्य छ।

अन्तमा यो निवेदन गर्न चाहन्छु कि जब सम्म आजका सबै बेकारी समस्यामा लटपटिएका युवा-युवतीहरूमा सुविधावादी नीतिलाई त्यागेर संघर्ष गर्ने चेतना आउँदैन उनीहरूका आउँने भावी सन्तान हरूले यो भन्दा जटिल समस्याको सामना गर्नु पर्ने छ।

पाठ्यक्रम बाहिर अतिरिक्त समारोह

शुभ प्रधान

१३ जुलाई ९०, पाठशालाको रंगमञ्चमा आदि कवि भानुभक्तको १७६ औं जन्म जयन्ती गत वर्ष मैं यस वर्ष पनि सह-प्रधानशिक्षकको सभाध्यक्षमा विराट समारोह, शिक्षकगणको गहन वक्तव्य, विद्यार्थीहरूको उमंगपूर्ण अंशग्रहण औ करतल ध्वनिको भावपूर्ण परिवेशमा सफलता पूर्ण सुसम्पन्न भयो ।

प्रधानाचार्यको बाहुलीबाट दियालो प्रज्ज्वलन औ अगरबत्ती र कार्यकारिणी गणको बाहुलीबाट माल्यार्पणपछि विद्यार्थी पक्षबाट एउटा प्रारम्भिक गीत प्रस्तुत गरियो । साहित्यिक समारोहमा सबै विद्यार्थीले सक्रियरूपमा अंश ग्रहण गरे । समितिका अध्यक्ष श्री ए० बी० क्षेत्री औ सचिव जेम्स कार्याकको अथक प्रयासले सज्जा औ रामायण पठनको पूर्वाभ्यास प्रशंसनीय भएथ्यो । सर्वश्री विजय शिलाल अंशुराजबराल एवं आर० डी० लेप्चाको योग्य निर्देशनमा बाह्रौं श्रेणी, कला विभागका छात्रहरूबाट एकांकी नाटक— "मृत्युशय्यामा भानुभक्त' कलात्मक ढंगमा मञ्चन गरियो । श्री के० डब्लू० मोलमुले छायाँचित्र ग्रहणको अभिभारामा कुनैत्रुटि राखेनन् ।

अन्त्यमा सभाध्यक्षको गहन औ भाव-पूर्ण वक्तव्यपछि, प्रधानाचार्यबाट विद्यार्थी वर्गलाई विशेष प्रोत्साहन औ उनीहरूको भावनाको सराहना औ कार्यकारिणी समितिको तर्फबाट सबैलाई आभार व्यक्त गर्दै समारोह टुंगियो ।

* ■ * *

QUIZ COMPETITION 1990

28th July 1990.
School Hall

Unlike previous years the organisers showed a clear deviation from the traditional short Question - answer type of competition— for, to everyone's surprise, with a view to generating interests towards this healthy competition, the audio-visual gadgets were used, which created quite an impact on the audience, for certain whispering comments as "Doordarshan" type, "India Quiz" type could he heard from the euphoric audicnce. The efforts of Mr. Suva Pradhan as the technical director, and Mr. Bhanu Baral for the conduction of the programme deserve appreciation. The co-operation of M/s. D. D. Sharma, S. W. Bhutia A. V. Pradhan, A. C. Kaul, A. R.

Baral, E. T. Lucksom, B.C. Misra, N.K. Nag, A.B. Chhettry K. W. Malommu, Samuel Pradhan and Rev. J. Karthak. for making the competition a success, should not go unrecorded.

The Quiz Week was concluded on 28th July 1990. by coinciding with the Prize-Giving ceremony of Mr. P. R. Pradhan Merit Award for the most meritorious Madhyamik Students of Kalimpong. IX/BC from the Secondary Section and XI/SC form the HS Section lifted this year's Quiz trophies.

■ * * *

SHRI P.R. PRADHAN MERIT AWARD CEREMONY—1990

The P. R. Pradhan merit Award ceremony was held among much pomp and grandeur at the School premises on 28th July 1990. An important feature of the ceromeny was that it was coincided with the School Quiz competition finals.

The award is given to the Madhyamik candidate securing highest percentage in the Madhyamik Pariksha. Certain regulations were imposed for the selection of candidates and a preliminary test (written/oral) was held at the School premises, and selection was made according to the general proficieney of the candidates and for this the services of other sister institutions were sought for. The Merit Award Committee acknowledge the services of Sri P.T. Bhutia (Kumudini Homes), Smt. S. Rongong (Girls High School), Sushri J Sinha (St. Philomina School) for successfully conducting the Selection test.

GIRLS' SECTION :

The Selection committee adjudged :—

Sushri ANIMA SHARMA—FIRST (1990) Girls High School, daughter of Sri Motilal Sharma, (Teacher, Govt. High School)

Sushri SHIKHA MISHRA—SECOND (1990) Girls High School, daughter of Sri B. C. Mishra (Teacher, S.U.M.I.)

BOYS' SECTION :

Sri PREM KUMAR MUKHIA—FIRST (S.U.M.I.) 1990. Sri KHALILULLAH BHUTIA—SECOND (Govt High School) 1990.

* ■ ■ ■

'A Day in my Life'

Miss. Anima Sharma of Kalimpong Govt High School winner of the "P. R. Pradhan Syaikchik Bishistata Puraskar 90" On its year of inception Girls Section)

Master Prem Kumar Mukhia of S. U. M. I. Kalimpong, winner of " P. R. Pradhan Syaikchik Bishistata Puraskar 90 " On its year of inception (Boys Section)

Adding up of the two above give birth to this below

'A Day in a Crowd'

Invited to Attend.
" BHANU JAYANTI "
1990.

Quiz Competition. (H. S. Section)
On behalf of class XII Sc May I accept the prize.
Sailendra Mohan Mishra
XII Sc.

Quiz competition.
One of the students of class IX accepting the prize on behalf of his Class.

CULTURAL ACTIVITIES

Foundation Day—

The Annual Foundation cum Prize Day was held in the month of May 1990. The cultural items presented by the children of the Primary Section were praiseworthy and the efforts of our colleagues (Primary Section) must be appreciated.

Teachers' Day—

The Teachers' Day celebration which was solely organised by the students was held on the 21st Sept. 1990. The programme was a success and it proved that the students, given the right direction, could also organise cultural activities.

Wild Life Week (10th Oct.)—

The students participated in the different activities viz. wall painting, cultural programmes, paintings/sketches, etc during the wild life observance week organised under the auspices of the Dept. of Forests/Wild Life Govt. of West Bengal.

Youth Festival—

The students of our institution also took part in the Youth Festival at the melaground in the month of November. Khukuri dance and the typical tribal dance presented by our boys could attract a large number of crowds.

* * * *

1. TEARS : The hydraulic force by 'masculine will power' is defeated by feminine water force.

●

2. WORRY : Interest paid on trouble before it falls due.

●

3. The most underdeveloped territory in the world lies under your hat.

●

4. PROCRASTINATION : is a fault that most people put off trying to correct.

●

सुमाइट

कालिम्पोङ—१९९१

'नया समाज'

—कृष्ण खेनो
बाह्रवीं कक्षा—'कृषि'

पुराने जमाने में लोग कहते थे
समाज में इनसानियत दौलत है,
इज्जत अनमोल धन है
ईमानदारी चरित्र है ।

लेकिन समाज का अनुसंधान है,
पूर्वज कम सोचते थे
और हम अधिक सोचते हैं,
क्योंकि ... ... ।

बेईमानी हमारा हक है,
पैसा इन्सानियत है,
वही सच्चा धन है
और चरित्र का आधार है ।

नए समाजका सन्देश है,
चोरी करना धर्म है, गुनाह नहीं
इज्जत लुटना भी कोई पाप नहीं
यदि पैसा मिल जाय तो ।

नए समाज में इन्सान पैसा नहीं बन सकता
पर पैसा ही सच्चा इन्सान है,
यही हमारा सन्देश है
जिसे हम कहते हैं 'नया समाज' ।

मेरा अतीत

—'मिश्र' विनोद

खूब सोचा मैं
गोबर और मिट्टी से पुती अटारी में बिछी
चटाई पर
खूब सोया हूँ
आँखो में गिर जाने से ।
मिट्टी के कणों से
खूब खेला हूँ मैं
मैदान में फैली धूलों में
आज तरसता हूँ
मन-तड़फड़ाता है
मिट्टी से पुती अटारी के लिए
आँख मुदौअल खेल
आज भी याद आते है
कितने याद आते है
गर्म हवाओं के थपेड़े
में गुली-डंडा के खेल खेलना
झेली हैं सर्द हवाओं की थपकियाँ
और देखी हैं
छान-छप्परो वाले कच्चे घरों से
टिम टिमाती हुई ढिबरियाँ लगता है,
मां के चेहरे की झुरियों के साथ
सब पुरानी यादें रह गयी है
खो गये हैं सब
नहर के उस-पार बगीचे में
पक्की ईंट से बनी
सिमेण्ट के छत के नीचे
मन बार-बार खोजता है उस चटाई को
जिस पर मां सुलाती थी ।

* * * *

"कवीन्द्र रवीन्द्र और उनका काव्यालोक"

—'मोतीलाल शर्मा'
शिक्षक—सरकारी उच्चत्तर
माध्यमिक विद्यालय

गुरुदेव रवीन्द्रनाथ ठाकुर के विराट व्यक्तित्व को एक शब्द में बाँधा जा सकता है तो वह है 'कवि'। सृष्टि निर्माता ब्रह्म को कवि कहा गया है। प्रजापति को कवि और उनकी सृष्टि को काव्य की संज्ञा दी गयी है। विगत दो हजार वर्षों के पश्चात् रवीन्द्रनाथ ने अपनी विपुल काव्य रचनाओं के द्वारा 'प्रजापति' एंव 'गुरुदेव' 'कवीन्द्र' के अर्थ को सार्थकता प्रदान की है।

भारत में कवीन्द्र के पूर्व 'कवि-गुरू' कालिदास हुए थे। जीवन और जगत के प्रति उनके सौंदर्यवादी दृष्टिकोण ने शाश्वत् प्रेमका स्वर्ग सिरजा था। प्रकृति और मानव-प्रकृति के बीच जीवंत आदान-प्रदान द्वारा उन्होंने व्यापक सामञ्जस्य की कल्पना की थी। वन-उपवन, नदी-निर्झर, पर्वत-सागर, सबके सूक्ष्म उपकरणों से उन्होंने मानव-मन का ताना-बाना बुना था। अपने समस्त काव्य शिल्पों में जड़ और चेतन, स्थूल और सूक्ष्म की द्वैतता मेट कर उन्होंने अखण्ड अद्वैत आनन्द के दर्शन कराये थे। तब से अब तक संकृत तथा भारत की अन्य भाषाओं के साहित्य में कितनी बार हेमंत-वसन्त आते-जाते रहे पर इस अवधि में कोई जीवंत विश्व मानवता का शिल्पी पैदा नहीं हुआ। पाप और पुण्य, राग और विराग के बीच आनन्दमय, सौन्दर्य-सेतु का निर्माता कवि कोई नहीं हुआ। स्वर्ग को धरती पर उतार लाने का स्वप्न और किसी कवि ने नहीं देखा।

भारत की रत्न गर्भा के हिरण्य-गर्भ से रवीन्द्रनाथ ठाकुर फिर एक ऐसे कवि पैदा हुए, जिसे द्वितीय कालिदास कहना ही श्रेयस्कर है। कवीन्द्र रवीन्द्र ने भारतीय काव्य गगन पर छाए अन्धकार को चिर-अभिनव आलोक से छिन्न-भिन्न कर प्रभात पूर्ण यह रवीन्द्र भारत के साहित्याकाश ही में सिमट कर नहीं रहा। इसकी स्निग्ध किरणें भारत की सभी भाषाओं के काव्य-कुशुमों को नयी रंगीनी और नयी सुरभि में खोलती हुई इसके जीवन-काल में ही दूर-सुदूर तक फैलती चली गयी।

इसका कारण यह था कि यह कवीन्द्र कालिदास और विक्रमादित्य दोनों था। लक्ष्मी-सरस्वती के सहज साहचर्य्य को ज्योति-ज्वाल में कवीन्द्र आजीवन उबलता और जलता रहा। गुण और परिमाण की दृष्टि से सम्पूर्ण विश्वका कोई भी एक साहित्यकार रवीन्द्र की समीक्षता नहीं कर सकता, साहित्य एवं काव्य के सभी अंग-उपांगों की उन्होंने विराट सृष्टि की है। काव्य के अतिरिक्त नाटक, उपन्यास, काहानियाँ, निबन्ध, आलोचनाएँ, पत्र एवं गल्प आदि क्या नहीं लिखा ? साहित्य के साथ समाज, राजनीति, धर्म, दर्शन, विज्ञान, शिक्षा, संस्कृति सबको

उनकी महार्घ लेखनी का अनुपम प्रसाद प्राप्त हुआ है। विस्मय से ओत-प्रोत कर देने वाली चित्र-कला और संगीत-कला की उनकी अलौकिक उपलब्धि या इन्हें इन क्षेत्रों के महान-कलाकारों की कोटियों में ले जाती है। ऐसा महान साहित्यकार और जीवन कलाकार दूसरा कौन हुआ है? खोज पाना अलभ्य ही है। ऐसा द्रष्टा-स्रष्टा, तपी और शिल्पी और किस देश ने उत्पन्न किया?

पिता महर्षि देवेन्द्रनाथ ठाकुर के वंश-परम्परागत प्रतिभा के संस्कारों के साथ कवीन्द्र रवीन्द्र का विश्व काव्याकाश में अपनी सम्पूर्ण कलाओं के साथ उदय हुआ। कवीन्द्र रवीन्द्र का यह आविर्भावकाल भारतीय जीवन की उन्मुक्त आशाओं में पाश्चात्य सभ्यता का नवीन पुट देकर एक मिश्रित संस्कृतिके निर्माण का काल था। इस समय तक रवीन्द्र बाबु पर भारतीय रहस्यवादी संतों, सूफियों और संस्कृत के कवियों का बहुत मात्रा में प्रभाव पड़ चुका था। वे महात्मा कबीर, दादू दयाल आदि की कविताओं से अत्यन्त प्रभावित थे। 'हिन्दी के मर्मी कवि' शीर्षक लेख में इन्होंने अपना विचार स्पष्ट किया है। दयानन्द, केशव चन्द्र सेन, विवेकानन्द आदि के स्वर में स्वर मिलाकर मानवता की उस साधना का स्वरूप निर्माण जिस में स्वार्थ-चिन्तन और कल्पना के स्तर से ऊपर उठकर मानव, विश्वमानव की महान सत्ता में अपने को आत्मसात कर लेता है। रवीन्द्रनाथ ने अपनी विपुल काव्य रचनाओं के द्वारा सम्पादित किया। रवीन्द्र के रूप में भारत-सरस्वती स्वयं राष्ट्रीय दीवारों को समतल-समरस करती हुई विश्वकी एकता का संदेश निरन्तर संसार के समक्ष सक्रिय रूप में उद्घोषित कर रही है। पूर्व-पश्चिम के गोलार्द्धों का अपूर्व मिलन कवीन्द्र की काव्य साधना में सर्वत्र परिलक्षित होता है।

चौदह वर्ष की स्वल्प अवस्था में 'वनफूल' प्रकाशित हुआ 'पश्चात्' संध्या-संगीत,' 'प्रभात-संगीत,' निर्झरेर-स्वप्न भंग,' 'कल्पना,' 'नैवेद्य,' 'खेया,' 'गीताञ्जलि,' 'बलाका,' 'पुरवी,' 'महुआ,' 'मानसी,' 'चित्रा,' आदि विख्यात रचनाओं ने न केवल भारतीय भाषा-साहित्य को अपितु विश्व भर के गीत-कवियों को प्रेरित-प्रभावित किया।

कवि सम्राट रवीन्द्रनाथ की काव्य सृष्टि वर्त्तमानयुग के लिए अपना विशेष महत्व रखती है, क्यों कि वर्त्तमान युगको जिस औषधि की अवश्यकता है, वह उनके काव्य में विद्यमान है। निर्भीकता, आनन्द और प्रेम ये तीनों उनकी कविताओं में सर्वत्र प्रतिबिम्बित है।

कवि और महाकवि का श्रेणी विभाजन ऐसे ही स्थलों पर होता है। जो व्यक्ति मात्र अपनी वैयक्तिक सुख-दुखात्मक, राग-द्वेषात्मक, मिलन-विरहात्मक अनुभूतियों और कल्पनाओं को सुन्दर शब्दों में गुंफित कर

के मानव समाज के सम्मुख रख देता है, उसकी कृतियों से अनल्प संख्यक मानवों को रसोपलब्धि होती है। इसमें कोई संदेह नहीं, किन्तु मात्र इसी विशेषता के कारण वह महाकवि के पदवी का अधिकारी नहीं बन जाता। महाकवि कोई व्यक्ति तभी बनता है, जब वह विस्तृत मानव समुदाय के वर्त्तमान और भविष्य की वृहद् आवश्यकताओं को समझता हुआ उसके अनुरूप साहित्य की सृष्टि करने में समर्थ होता है। जब देश का वर्त्तमान और भविष्य उसकी साहित्य-वाणी के तारों में झंकृत हो उठता है, कोटि-कोटि मानवों के प्राणों की मूक विवशता जब उसमें स्वर पाने लगती है तब कवि महाकवि की संज्ञा का अधिकारी होता है। वाल्मीकि और वेदव्यास, तुलसी और सूर के समान ही विश्व कवि रवीन्द्रनाथ ने भी इस दिशा में महान सफलता प्राप्त की है।

रवीन्द्रनाथ ने अपने अनुपम साहित्यिक काव्य-कृतियों द्वारा यह सिद्ध किया है कि कवीन्द्र हमारी भारतीय संकृति के सजग, सक्षम प्रहरी हैं। उनका कहना था कि "मैं उसी जीवन में विश्वास करता हूँ, जो प्रगतिशील है, और उसी प्रगति में विश्वास करता हूँ, जो जीवन की सहयोगिनी है। मैं जड़विराट की चरण-सेवा से मानव की मुक्ति का पाठ पढ़ाता हुं।"

गुरूदेव रवीन्द्रनाथ उपनिषदों का सचित्र संस्करण सौंदर्य का आराधक, सत्य के अप्रतिम उपासक, मानव-मात्र की आत्मा की आत्माको प्रमुदित करने वाला मूर्त्त संगीत तथा विश्व-प्रेम के मोहक प्रतीक-पुरुष थे। जो लोग रवीन्द्रनाथ को केवल अनुवादों के माध्यम से जानते हैं, (जैसा कि मैं) ने उनकी प्रतिभा के विस्तार और गौरव का कोई अनुमान ही कर सकते हैं; उनका सच्चा स्वरूप जानने के लिए मूल बंगला में उनकी रचनाएँ पढ़ना और उनके गीतों को स्वर-ताल से श्रवण करना जरूरी है। वो गीतकार कवि के रूप में अद्वितीय हो, जिसके दृश्य काव्यों में संवादों ने मानवीय संघर्ष को महनतम भक्ति काव्य की महिमा और मर्म स्पर्शिता में उपनिषदों की सी आत्मीयता का कम्पन हो और जिस ने स्वर एवं शब्द दोनों के उत्कृष्ट संयोग से उद्भूत गीतों की अजस्व धारा वहायी हो, उसे कौन सी संज्ञा दी जाय—शायद राष्ट्रपिता महात्मा गांधी ने अपने उसी सम्पूर्ण आश्चर्य में रवीन्द्रनाथ को 'गुरूदेव' की सार्थक संज्ञा दी।

रवीन्द्रनाथ आधुनिक युगके एक महान कलाकार स्रष्टा थे। वे एक अन्तर्मुखी साधक थे। समग्र मानव जाति के प्रति उनका अपार प्रेम था। वे सभी स्थानों को अपना घर और संसार के सभी हिस्सों को अपना देश मानते थे। इसी विश्वस्तता ने विश्व को प्रेम और शांति का संदेश दिया था। जीवन के अंतिम क्षण तक उन्हो ने विश्व-प्रेम को ही सत्य माना है और इस अम्लान सत्य के रहने पर उन्हें मृत्यु भी श्याम के समान अत्यन्त प्रिय रही। यह कवीन्द्र की अलौकिक उपलब्धियों में अन्यतम है—'मरण का वरणीय रूप'। किसी भी कवि को मृत्यु की सुन्दरता का रसपान करते नहीं देखा। उसका वह देश-हीन, विभीषिका-विहीन, रूप किसी भी दूसरे कवि की दृष्टि में इस प्रकार नहीं उभरा—

"मरण रे तु हुँ मम श्याम समान ।
ताप-विमोचन करुणा-कोर तव,
मृत्यु अमृत करे दान ।"

[भानुसिंहेर पदावली]

कवीन्द्र रवीन्द्र की अजस्र-रस सहस्र धार में प्रवाहित होकर हृदय आत्मविभोर होकर यही कहता है—"या देखे छि, या पेये छि—तुलना तार नाई ।" गीत-सम्राट विश्व कवि रवीन्द्रनाथ ठाकुर विश्व विभूति थे ।

———— × ————

"तुम पहले अपने को पहचानो । अपना जीवन शुद्ध और समृद्ध करो । तपस्या से तुम्हारी शक्ति अपने-आप बढ़ने लगेगी, फिर किसी की ताकत नहीं जो तुम्हारा अपमान करे ।"

—विश्व कवि रवीन्द्रनाथ ठाकुर ।

■ ■ ★ ■

हमारे राष्ट्र-पिता

—गणेश प्रधान
बारहवीं श्रेणी [कृषि]

हमारे देश का यह सौभाग्य है कि गाँधी जी जैसा महान मानव यहाँ पैदा हुआ । इनका नाम संसार के महापुरुषों में सम्मान के साथ लिया जाता है । हमारे राष्ट्र-पिता का जन्म १८६९ ई० की २ अक्टूबर को गुजरात के पोरबन्दर नामक नगर में हुआ । इनका असली नाम मोहनदास करमचन्द गाँधी था । आगे चलकर इनका नाम महात्मा गाँधी पड़ा । इनके पिता राजकोट के दिवान थे । अपनी माता के अच्छे आचरण का प्रभाव इनके चरित्र पर पड़ा और ये बचपन से ही सत्य के पुजारी बन गये ।

पिता की मृत्यु के बाद ये बैरिस्टरी परीक्षा पास करने के लिए विलायत गये । ये अपनी माता से प्रतिज्ञा करके गये थे कि मै विलायत में मांस-मदिरा का सेवन नहीं करूंगा । वहाँ पर अपनी प्रतिज्ञा का पालन इन्होंने भली-भाँति किया ।

बैरिस्टरी पास कर तीन साल बाद मै हिन्दुस्तान लौट आये । राजकोट में इन्होने वकालत शुरू कर दी । इन्हे एक भारतीय व्यापारी के पैरवी के लिए दक्षिण अफ्रीका जाना पड़ा ।

दक्षिण अफ्रीका में भारतीयों के साथ बहुत बुरा व्यवहार किया जाता था । गाँधी जी भारतीय होने के कारण रेलगाड़ी के प्रथम दर्जे में यात्रा करने से इन्हें रोका गया । ऐसे अपमान के काम गाँधी जी के लिए असह्य हो गये ।

इन्होंने वहाँ भारतीयों को संगठीत कर 'नेटाल इन्डियन कांग्रेस' की स्थापना की । अंग्रेज गाँधी जी को अपना शत्रु समझने लगे । इन्होंने भारतीयों के लिए कानूनों का विरोध किया । इन्होने सत्याग्रह करना प्रारम्भ कर दिया । यही सत्याग्रह का पहला प्रयोग था । यहीं सत्याग्रह का सफल प्रयोग हुआ ।

दक्षिण अफ्रीका से भारत आकर गाँधी जी ने असहयोग-आन्दोलन चलाया । देश के लोगों मे जागरण का प्रकाश फैला ।

भारत को आजाद कराने का श्रेय गाँधी जी को प्राप्त है । देश को अंग्रेज

हुकुमत से आजाद कराने के लिए उन्होने कितने कष्ट सहे, कितने बार जेल गये। जेल तो उनके लिए एक अलग घर बन गया था। इन्होंने ही सर्वप्रथम लोगों को अहिंसा का रास्ता दिखाया।

उनका जन्म न हुआ होता तो शायद आज हम अहिंसा शब्द से वाकिब नहीं हुए होते। गाँधी जी भारतवासियों के दिल के धड़कन थे जिस धड़कन ने हमे आजादी का सुन्दर रास्ता दिखाया। इसीलिए आज हम उन्हें राष्ट्र-पिता के नाम से पुकारते हैं।

इनका निधन १९४८ ई० की ३० जनवरी को एक हत्यारे के द्वारा हुआ।

* * * *

'डर'

—रवीन्द्र
कक्षा—बारहवीं (विज्ञान)

तुम जानते हो।
उसकी बाते सुन-सुनकर
तुम्हारे रोयें खड़े हो जाते हैं।
साथ-साथ
तुम यह भी जानते हो कि—
रोयें खड़े होने से
डर कभी कम नहीं होता।
क्योंकि उसकी अपनी
एक निश्चित घड़ी होती है
तभी तुम्हें वह बार-बार
सम्बोधित करता है।
अपने घर के छत से
अपनी अंगुली के संकेत से
उस तरफ मुड़ जाने को
जहां—
पत्र-वाहक अपने हस्त में
कुछ पत्र लिए
तुम्हें अपने पास
आने को कहता है।
लेकिन यहाँ भी
सिमटा हुआ—एक डर
चिपके लिफाफे के अन्दर
—इस तरह
तुम्हारे रोओं पर डर
अपने आप फिसल आता है
धीरे-धीरे
आसमान में झूलती नजरें।
अनाया से ही छिटकर
आ गिरती है जमीन पर—
तड़पते हुए पालतू
पक्षी की तरह।
—डर अपनी जीत पर—
मुस्कुरा उठता है।

* * * *

क्या आप जानते हैं ?

—गणेश प्रधान
कक्षा—बारहवीं (कृषि)

(१) 'विदेशी भाषा' का विद्यार्थी होना बुरा नहीं, पर अपनी भाषा सर्वोपरि है ।
—महात्मा गाँधी ।

(२) 'नर और नारी जनमते और मरते हैं, परन्तु राष्ट्र सदा अमर रहता है ।' —नेहरू

(३) प्रायश्चित से पिछले पाप के प्रति विरक्ति उत्पन्न होती है और आगे के लिए सावधानी ।
—महात्मा गाँधी

(४) बुद्धिमान लोग गुरु का ऋण बहुत बड़ा मानते हैं, क्योंकि और ऋण तो आसानी से लौटाए जा सकते हैं—ज्ञानदान का ऋण सबके लिए लौटाना सम्भव नहीं है ।
—महात्मा गाँधी ।

(५) जो स्त्री देश को तेजस्वी, नीरोग और सुशिक्षित सन्तान भेंट करती है, वह भी सेवा ही करती है ।
—महात्मा गाँधी ।

(६) क्रोध एक तरह का रोग होता है, जिसे क्षणिक पागलपन भी कह सकते हैं ।
—महात्मा गाँधी ।

(७) कमजोरी को मैं बुरा नहीं समझता, मूर्खता को मैं माफ कर सकता हूँ, मगर बेईमानी मुझे छोर-सी चुभती है ।
—नेहरू ।

(८) हिंसा बुरी चीज है, पर दासता उससे भी बुरी है ।
—नेहरू

(९) स्त्रियों का पर्दा उनका स्वभाव है, उनकी चेष्टा है—घूँघट नहीं, किवाड़ का पट नहीं ।
—राधिकारमण ।

(१०) गाँधी टोपी की उमंग और है, गाँधीत्व की गन्ध और ।
—राधिकारमण ।

(११) सोने से अंग भरता है, मन नहीं भरता-रंग खुलता है, दिल नहीं खुलता ।
—राधिकारमण ।

(१२) जीवन को मर्यादित करने का सहज उपाय यह है, कि मनुष्य नित्यकर्मों का पालन सावधानी से करें ।
—राधिकारमण ।

'हमारी माँ'

—मृगेन्द्र
कक्षा—छठवीं

सदा उसकी आँखें हम पर
माफ करती है हमें
आओ बच्चो ।
उछल पड़ते हैं उसकी गोद में

धनी नहीं हैं हम
उसका देखना ही एक मात्र रोटी है हमारी
उसका अकेलापन—
हमारी एक मात्र छत ।
आओ बच्चो ।
क्रूस के दिन हम जला देंगे कविताएँ
रात के खाने वक्त
जला देंगे युद्ध को
दिया सलाइयों के बिना ।

* * * *

'Inside S.U.M.I.'

Here I stand in front of thee
with mouthpiece in front of me.
(Bhanu Jayanti 90)

'My life and the Beautiful Game'
Joy of Victory for S.U.M.I. Mini
Football team 90

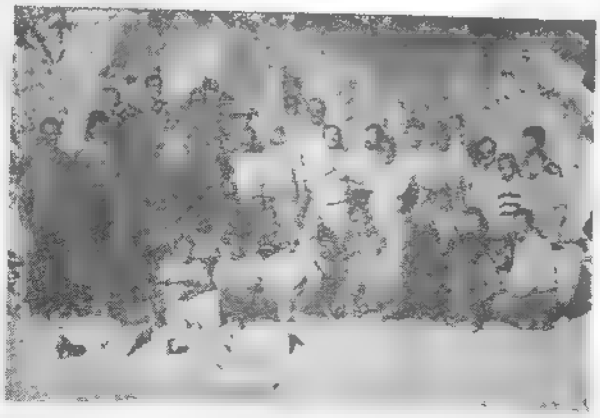

'Down by the River Side'
S.U.M.I. Staff Picnic 90

'Many Happy Returns of the Day'

What does the Festoon say ?

Some one please help me with this book of Ramayana.
(Bhanu Jayanti 90)

GUESS !
Tragedy ! Comedy or one act play on Bhanu Jayanti 90

অসীম রহস্য

শ্রীবীরভদ্র

আকাশে কত তারা
দীপিছে নিরবধি,
মানুষ খুঁজে আজো
পেলোনা অন্ত
বিপুল অম্বরে
বিরাজে থরে থরে
অপার অগুণন
সুদূর বন্ত।
অসীমে অগুণন
যে রাশি সীমাহীন
সীমার মাঝে তাকে
পরাতে বন্ধন,
সীমিত জীবকালে
অজেয় অভিলাষী
এ শুধু মানুষের
বিফল ক্রন্দন ।
সীমিত সাগরের
মুকুতা মণি তোলা
হয়েছে শুরু কোন্
আদির পর্বে,
এত যে আনে তুলে
হয় না শেষ তার
ছড়ানো রাশি রাশি
সাগর গর্ভে।

সীমায় হার নেমে,
অসীম অভিলাষী
উঠাও ওরা আজি
গ্রহের কক্ষে,
ফিরিছে গ্রহ হতে
নূতন গ্রহলোকে
পায় না দিশা খেই
বিপুল বক্ষে।
চুপেতে বলে রাখি
গোপনে শুনে রাখো,
মরনে পরলোকে
মোদের প্রিয়জন
নীলিমা নভলোকে
বিরাজে তারা হয়ে
অপার মমতায়
সিক্ত অনুখন।
তাইত নিরজনে
আকাশ পানে চেয়ে
কখন মুছে যায়
বিষাদ শ্রান্তি
মায়ের কোল সম
নিবিড় বরাভয়
দুচোখ মুদে নামে
অপার শান্তি।

ভারত দর্শন

শ্রীক্ষিতীশ চন্দ্র চৌধুরী

বিদেশী ভাই বোন !
করিছ বৃথা শ্রম,
বেঠাঁই শহরেতে
কেন এ কর্ষণ ?
গ্রাম ও গঞ্জের
মাটির পথে নামো,
বাসনা মনে যদি
ভারত দর্শন।

এখানে প্রকৃতির
বিপুল অঙ্গনে,
বিরাট সমারোহ
মাতৃ অন্বার
লক্ষ্মী ডালি ভরে
সতত বিরাজিতা
পূরিতে সবাকার
সকল সম্ভার।

প্রতিটি পরিবার
নিয়ত নিয়োজিত,
গৃহে ও মাঠে ঘাটে
শতেক কর্মে,
দেখিলে মনে হবে
বুঝি বা দশভূজা
পালিছে হাসি মুখে
জীবের ধর্মে।

লোভের তাড়নায়
জড়িত নয় ওরা
যেটুকু খেটে পায়
তাতেই তুষ্ট,
জীবের কল্যাণে,
অতিথি পরায়ণে
বিলায় সবি নিজ
লভিতে ইষ্ট।

সরল মৃদুভাষী,
নম্র আচরণ,
গহনা সম শোভে
ওদের আননে,
যেন সে এক রাশি
শুভ্র পারিজাত ;
ভুবন বিমোহিত
ইন্দ্র কাননে।

কালের আদি হতে
বাহক ওরা জেনে
মানব ধর্মের
মহতী সন্ত,
সতত নিজ গুণে
আপন করি লয়
সকল ভেদ ভাব
করিয়া অন্ত।

অসীম রহস্য

শ্রীবীরভদ্র

আকাশে কত তারা
দীপিছে নিরবধি,
মানুষ খুঁজে আজো
পেলোনা অন্ত
বিপুল অম্বরে
বিরাজে থরে থরে
অপার অগুণন
সুদূর বস্তু।
অসীমে অগুণন
যে রাশি সীমাহীন
সীমার মাঝে তাকে
পরাতে বন্ধন,
সীমিত জীবকালে
অজেয় অভিলাষী
এ শুধু মানুষের
বিফল ক্রন্দন ।
সীমিত সাগরের
মুকুতা মণি তোলা
হয়েছে শুরু কোন্
আদির পর্বে,
এত যে আনে তুলে
হয় না শেষ তার
ছড়ানো রাশি রাশি
সাগর গর্ভে।

সীমায় হার নেয়ে,
অসীম অভিলাষী
উঠাও ওরা আজি
গ্রহের কক্ষে,
ফিরিছে গ্রহ হতে
নূতন গ্রহলোকে
পায় না দিশা খেই
বিপুল বক্ষে।
চুপেতে বলে রাখি
গোপনে শুনে রাখো,
মরনে পরলোকে
মোদের প্রিয়জন
নীলিমা নভলোকে
বিরাজে তারা হয়ে
অপার মমতায়
সিঞ্চি অনুখন।
তাইত নিরজনে
আকাশ পানে চেয়ে
কখন মুছে যায়
বিষাদ শ্রান্তি
মায়ের কোল সম
নিবিড় বরাভয়
দুচোখ মুদে নামে
অপার শান্তি।

ভারত দর্শন

শ্রীক্ষিতীশ চন্দ্র চৌধুরী

বিদেশী ভাই বোন !
করিছ বৃথা শ্রম,
বেঠাঁই শহরেতে
কেন এ কর্ষণ ?
গ্রাম ও গঞ্জের
মাটির পথে নামো,
বাসনা মনে যদি
ভারত দর্শন।

এখানে প্রকৃতির
বিপুল অঙ্গনে,
বিরাট সমারোহ
মাতৃ অন্বার
লক্ষ্মী ডালি ভরে
সতত বিরাজিতা
পূরিতে সবাকার
সকল সম্ভার।

প্রতিটি পরিবার
নিয়ত নিয়োজিত,
গৃহে ও মাঠে ঘাটে
শতেক কর্মে,
দেখিলে মনে হবে
বুঝি বা দশভূজা
পালিছে হাসি মুখে
জীবের ধর্মে।

লোভের তাড়নায়
জড়িত নয় ওরা
যেটুকু খেটে পায়
তাতেই তুষ্ট,
জীবের কল্যাণে,
অতিথি পরায়ণে
বিলায় সবি নিজ
লভিতে ইষ্ট।

সরল মৃদুভাষী,
নম্র আচরণ,
গহনা সম শোভে
ওদের আননে,
যেন সে এক রাশি
শুভ্র পারিজাত ;
ভুবন বিমোহিত
ইন্দ্র কাননে।

কালের আদি হতে
বাহক ওরা জেনে
মানব ধর্মের
মহতী সত্ত,
সতত নিজ গুণে
আপন করি লয়
সকল ভেদ ভাব
করিয়া অস্ত।

শহরে দেখ যাকে
মাগিয়া কেঁদে ফেরে,
গলি ও ফুটপাতে
যাদের শয্যা,
অলস গৃহত্যাগী
আয়াস লোভী ওরা
স্বয়ম্ বিধাতার
সৃষ্টি লজ্জা।

ওদের দেখা পাবে
সকল দেশে, কালে
বহিতে অভিশাপ
আপন কর্মের
ধর্মত্যাগী জীব
পীড়িত বাসনায়,
দোহাই দিয়ে কেরে
মানব ধর্মের।

তাইত বলি ভাই!
শহর ছেড়ে নামো
কোমল ঘাসে ঢাকা
গ্রামের মেঠো পথ।
আপন গরীমায়
ভারতী পূরি দেবে
ভারত যাত্রার
সকল মনোরথ।

SUMITE—1991

কারকি বাজে

কে, সি, জি,

ইউনিভার্সিটির কাজ সেরে দু'নম্বর গেটের মুখে বাস স্টপে দাঁড়িয়ে ছিলাম। রাস্তার ওপার হতে আধ বয়েসী এক ব্যক্তি এগিয়ে এসে সামনে দাঁড়িয়ে নমস্কার জানালো। মুখপানে চেয়ে তাকে ঠিক চিনতে পারলাম না। কিন্তু যখন "স্যার, কেমন আছেন, কোথায় এসেছিলেন" ব'লে কুশল জানতে চাইলো, তখন বুঝতে অসুবিধা হয় নাই যে আমারই কোন ছাত্র হবে।

কথাবার্তায় জানতে পারলাম বাইশ বছর পূর্বে সে সত্যিই আমার ছাত্র ছিল। পাশ করার পরে-সরকারী দপ্তরে চাকরি পায় এবং বাংলা দেশের কয়েকটা সহর, গঞ্জ ঘুরে সবে বদলি হয়ে এসেছে শিলিগুড়িতে।

আরো জানালো ফুড এণ্ড সাপ্লাইয়ের ইন্‌সপেক্টরের চাকরিতে আর্থিক স্বচ্ছলতা থাকায় দুটি ছেলেমেয়েসহ স্বামী-স্ত্রী বেশ আয়াসে আছে। জিজ্ঞেস করলাম, "তোমার বাবা কোথায় এবং কেমন আছেন?" আমার প্রশ্নে বিজয় একটু থতোমত খেয়ে, মাথা নত ক'রে কিছুক্ষণ নীরব থেকে জানালো যে তার মা মারা গেছেন বছর কয়েক আগে। তার বাবা কোথায় কেমন আছেন সে খবর পায় নাই।

হ্যাঁ, আমার এই ছাত্রটির নাম বিজয়। বাস চলে আসায় বিজয়ের সাথে সাক্ষাৎ সংক্ষিপ্ত ক'রে চলে এসেছিলাম সেদিন। ভুলে গিয়েছিলাম বিজয়কে। ৩০ বছরের শিক্ষকতাজীবনে প্রায় লাখখানেক ছাত্র আমার ক্লাসে এসেছে এবং পাঠ শেষে ফিরে গেছে। বিশেষ বিশিষ্ট দু'চারজন ছাত্র ছাড়া সবাইকে মনে রাখাও যায় না। তাই বিজয়ের কথা আমি ভুলে গিয়েছিলাম অন্য আরো হাজার হাজার ছেলেদের মতই।

বিজয়দের কথা ভুলে গেলেও বিজয়ের বাবা কারকী বাজের কথা আমি ভুলতে পারি নাই। প্রয়োজনে কারকী বাজের দেখা না পেলে অথবা দু'চারদিন তার অনুপস্থিতি দেখলেই পাড়ার কারো সাথে দেখা হলে তার কুশল প্রশ্ন করেছি। সব শেষে জেনেছিলাম, বেশ কয়েক মাস হলো কারকী বাজেকে কেউ দেখছে না। হয়ত এখানের সমস্ত পাট চুকিয়ে কবে কোথায় চলে গেছে যা কেউই জানে না।

আমি তখন সবে শিক্ষকতার কাজ নিয়ে স্কটিশ মিশন স্কুলে যোগদান করেছি। টাউন থেকে আমার বাসা প্রায় মাইল দুয়েক দূরে হওয়ায়, হাট-বাজার, মুদির সওদা, কয়লা কাঠ ইত্যাদির জন্য প্রায় দিন কুলির দরকার হয়।

শহরে দেখ যাকে
মাগিয়া কেঁদে ফেরে,
গলি ও ফুটপাতে
যাদের শয্যা,
অলস গৃহত্যাগী
আয়াস লোভী ওরা
স্বয়ম্ বিধাতার
সৃষ্টি লজ্জা।

ওদের দেখা পাবে
সকল দেশে, কালে
বহিতে অভিশাপ
আপন কর্মের
ধর্মত্যাগী জীব
পীড়িত বাসনায়,
দোহাই দিয়ে কেরে
মানব ধর্মের।

তাইত বলি ভাই!
শহর ছেড়ে নামো
কোমল ঘাসে ঢাকা
গ্রামের মেঠো পথ।
আপন গরীমায়
ভারতী পূরি দেবে
ভারত যাত্রার
সকল মনোরথ।

কারকি বাজে

কে, সি, সি,

ইউনিভার্সিটির কাজ সেরে দু'নম্বর গেটের মুখে বাস স্টপে দাঁড়িয়ে ছিলাম। রাস্তার ওপার হতে আধ বয়েসী এক ব্যক্তি এগিয়ে এসে সামনে দাঁড়িয়ে নমস্কার জানালো। মুখপানে চেয়ে তাকে ঠিক চিনতে পারলাম না। কিন্তু যখন "স্যার, কেমন আছেন, কোথায় এসেছিলেন" ব'লে কুশল জানতে চাইলো, তখন বুঝতে অসুবিধা হয় নাই যে আমারই কোন ছাত্র হবে।

কথাবার্তায় জানতে পারলাম বাইশ বছর পূর্বে সে সত্যিই আমার ছাত্র ছিল। পাশ করার পরে সরকারী দপ্তরে চাকরি পায় এবং বাংলা দেশের কয়েকটা সহর, গঞ্জ ঘুরে সবে বদলি হয়ে এসেছে শিলিগুড়িতে।

আরো জানালো ফুড এণ্ড সাপ্লাইয়ের ইন্‌সপেক্টরের চাকরিতে আর্থিক স্বচ্ছলতা থাকায় দুটি ছেলেমেয়েসহ স্বামী-স্ত্রী বেশ আয়াসে আছে। জিজ্ঞেস করলাম, "তোমার বাবা কোথায় এবং কেমন আছেন?" আমার প্রশ্নে বিজয় একটু থতোমত খেয়ে, মাথা নত ক'রে কিছুক্ষণ নীরব থেকে জানালো যে তার মা মারা গেছেন বছর কয়েক আগে। তার বাবা কোথায় কেমন আছেন সে খবর পায় নাই।

হ্যাঁ, আমার এই ছাত্রটির নাম বিজয়। বাস চলে আসায় বিজয়ের সাথে সাক্ষাৎ সংক্ষিপ্ত ক'রে চলে এসেছিলাম সেদিন। ভুলে গিয়েছিলাম বিজয়কে। ৩০ বছরের শিক্ষকতাজীবনে প্রায় লাখখানেক ছাত্র আমার ক্লাসে এসেছে এবং পাঠ শেষে ফিরে গেছে। বিশেষ বিশিষ্ট দু'চারজন ছাত্র ছাড়া সবাইকে মনে রাখাও যায় না। তাই বিজয়ের কথা আমি ভুলে গিয়েছিলাম অন্য আরো হাজার হাজার ছেলেদের মতই।

বিজয়দের কথা ভুলে গেলেও বিজয়ের বাবা কারকী বাজের কথা আমি ভুলতে পারি নাই। প্রয়োজনে কারকী বাজের দেখা না পেলে অথবা দু'চারদিন তার অনুপস্থিতি দেখলেই পাড়ার কারো সাথে দেখা হলে তার কুশল প্রশ্ন করেছি। সব শেষে জেনেছিলাম, বেশ কয়েক মাস হলো কারকী বাজেকে কেউ দেখছে না। হয়ত এখানের সমস্ত পাট চুকিয়ে কবে কোথায় চলে গেছে যা কেউই জানে না।

আমি তখন সবে শিক্ষকতার কাজ নিয়ে স্কটিশ মিশন স্কুলে যোগদান করেছি। টাউন থেকে আমার বাসা প্রায় মাইল দুয়েক দূরে হওয়ায়, হাট-বাজার, মুদির সওদা, কয়লা কাঠ ইত্যাদির জন্য প্রায় দিন কুলির দরকার হয়।

শান্ত বিনয়ী মিষ্টি আচরণের অধিকারী কারকী বাজেকে আমি বেছে নিয়েছিলাম আমার যাবতীয় জিনিষপত্তর বয়ে আনার কাজে।

কারকী বাজে বিশেষ কয়েকটি গুণের অধিকারী ছিল। যার জন্য তাকে দিয়ে যে কেউ একবার কাজ করিয়েছে—সে দ্বিতীয় বার কারকী বাজেকেই খুঁজতো। আজকালের দিনে এমন সরল বিনয়ী বিশ্বাসী লোকের বড় একটা দেখা পাওয়া যায় না। মালপত্তর কিনে কারকী বাজের জিম্মায় দিয়ে নিশ্চিন্ত। সব ঠিক সময়ে বাসায় পৌঁছে যাবে।

পাহাড়ী অঞ্চল, প্রায় সারা বছরই মাঝে মধ্যে বৃষ্টি হয়। জিনিষপত্তর কিনে কারকী বাজের জিম্মায় ছেড়ে আমি হয়ত কাজে গেছি, এমন সময় বৃষ্টি নামলো। কিন্তু তার জন্য আমার চিন্তার কোন কারণ নাই, কারকী বাজে কোথা থেকে ঘুম* বা পলিথিন ঢাকনার ব্যবস্থা করে, জিনিষপত্তর যত্নে ঢেকে ঢুকে বাসায় পৌঁছে দেবে। নিজে হয়ত কাকভেজা অবস্থায় এসে কাঁপতে থাকবে কিন্তু একটা জিনিষও ভিজতে দেবে না।

এই কারকী বাজে একদিন তার ছেলেকে নিয়ে আমাদের স্কুলে এসে হাজির, ছেলেকে স্কুলে ভর্তির ব্যাপারে। নিজে সামান্য একজন কুলি হলেও সে তার ছেলেকে লেখাপড়া শিখিয়ে মানুষ করতে চায়। নিয়ম অনুসারে বিশেষ কয়েকটা বিষয়ে পরীক্ষা নিয়ে তার ছেলেকে ষষ্ঠ শ্রেণীতে ভর্তি করে নেওয়া হলো। এরপর প্রতি মাসের প্রথম সপ্তাহে স্কুলে এসে ছেলের মাইনে দিয়ে যেত, আর খোঁজ নিত ছেলে ঠিক স্কুলে আসে কিনা এবং ঠিক মতন পড়াশুনা করে কিনা। ছেলে স্কুলে আসার পর কারকী বাজে যেন আরো ঘনিষ্ট হয়ে উঠেছিল। আমার স্ত্রী, ছেলে-মেয়েরা সবাই ওকে আন্তরিক ভাবে পছন্দ করতো।

বিজয় তখন নবম শ্রেণীতে পড়ে। একদিন দেখি, কারকী বাজে স্কুলের গেটে আমার অপেক্ষায় দাঁড়িয়ে আছে। দেখে মনে হলো বেশ অসুস্থ। জিজ্ঞেস করায় বললো, কিছুদিন থেকে জ্বরে ভুগছে। মাসের দশ তারিখ হলেও ছেলের মাইনে দিতে পারে নাই নিজের অসুস্থতার জন্য। প্রথম দু'একদিন জ্বর হওয়া সত্ত্বেও কাজে বেরিয়েছিল। তার ফলে অসুস্থতা আরো বেড়ে যায় এবং বিছানায় আশ্রয় নিতে হয়। ওর অবস্থা দেখে এবং সব কথা শুনে বড় খারাপ লাগলো আমার। বিজয় একবারও ফেল করে নাই, পড়াশুনায় ভালই ছিল। তাই আমি একটা দরখাস্ত লিখে, কারকী বাজেকে সাথে নিয়ে প্রিন্সিপালের সাথে দেখা করে ওর ছেলেকে বিনা মাইনে পড়ার অনুমতি পাইয়ে দিলাম।

*ঘুম—পাতা দিয়ে তৈরী ছাতা

ইতিমধ্যে কোথা দিয়ে কয়েকটা বছর গড়িয়ে গেছে। বিজয় উচ্চমাধ্যমিক পাশ ক'রে কলেজে ভর্তি হয়েছিল। B. A. পাশ করার পর কারকী বাজেরই অনুনয়-বিনয়ে ফুড এণ্ড সাপ্লাই অফিসে চাকরি পেয়েছিল একথা কারকী বাজেই আমাকে বলেছিল। চাকরি পাবার বছরখানেক বাদে, বিজয় নিজ পছন্দ মত স্কুলে পড়া একটি মেয়েকে বিয়ে ক'রে শ্বশুরবাড়ী থেকে অফিস করতো। মা-বাপের মাটি, খড় দিয়ে তৈরী ঘরে বৌকে নিয়ে বাস করা তার মর্য্যাদার পক্ষে সম্ভব হয় নাই। অবশ্য এখানে থাকাকালীন প্রতি মাসে মা-বাবাকে পঞ্চাশ টাকা করে দিত। তারপর এখান থেকে বদলি হয়ে অন্যত্র যাবার সাথে ছেলের কোন সাহায্য আর কারকী বাজে পায় নাই। নিজের অভ্যাসমত যথানিয়মে কারকী বাজে আমাদের মোট বয়ে আনার কাজ চালিয়ে যাচ্ছিল। তবে ইদানীং সব সময় একটা বিষণ্ণতার ভাব ওর চেহারায় দেখতে পেতাম। ছেলের নামে কোন অভাব অভিযোগ ওকে কোনদিন করতে শুনি নাই।

প্রয়োজনে দেখা না পাওয়ায় একদিন ওর পাড়ার একজনকে জিজ্ঞেস করতে জানালো, কারকী বহু মারা যাবার পর বেচারা খুব মুষড়ে পড়েছিল এবং সব দিন কাজেও বের হতো না। মায়ের মৃত্যুর খবর কারকী বাজে নাকি তার ছেলেকে পাঠিয়েছিল টেলিগ্রাম করে। কিন্তু ছেলে বৌ কেউ আসে নাই। হয়ত ঠিকানার ভুল হয়েছিল কিম্বা ছেলে সংবাদ পেয়েও আসে নাই।

ছেলের কলেজের খরচ চালাতে এবং চাকরি দেওয়ানোর ব্যাপারে পনেরো শো টাকা ঘুঁষ দিতে, কারকী বাজেকে তার বাস্তু ভিটে মাড়োয়ারীর হাতে বন্ধক দিতে হয়েছিল। আর তারই দায়ভার নিজের সামান্য কুলিগিরি ক'রে আনা আয় থেকে শোধ করতে না পারায় মাড়োয়ারী সব দখল ক'রে নিয়েছিল। এই ঘটনার কিছুদিন বাদে হঠাৎ একদিন কারকী বাজে উধাও হয়ে যায় এখান থেকে। কি হলো, কোথায় গেল সে খবর কেউ জানে না।

কয়েকদিন আগে দার্জিলিং গিয়েছিলাম। সামনেই মেয়ের পরীক্ষা, তাই কলেজ হোষ্টেলে মেয়ের সাথে দেখা ক'রে, মেয়ের মনবল বৃদ্ধিকল্পে অভয় আশ্বাস দিতে আসা। ফিরবার পথে স্ত্রী জানালেন মহাকাল মন্দির দর্শনের অভিলাষ। তাই কিছু ফুল প্রসাদ সাথে নিয়ে দার্জিলিং ম্যালের শীর্ষ চূড়ায়—মহাকাল মন্দিরের দরজায় হাজির হলাম।

স্ত্রী পূজা প্রণাম কাজে ব্যস্ত থাকার সময় আমি মন্দির গেটের পাশে দাঁড়িয়ে এদিক সেদিক দেখছিলাম। হঠাৎ লক্ষ্য করলাম একজন লামা বেশধারী বৃদ্ধ একটি পাথরের উপর বসে আমাকে মনোযোগ সহকারে দেখছে। কৌতূহলবশে কাছে গিয়ে মন্দির বিষয় দু'চার কথা জিজ্ঞাসাবাদ করছিলাম তাঁকে। লামাবেশী বৃদ্ধ হঠাৎ বললো "মাষ্টার বাবু, আমাকে চিনতে পারলেন না?" ওর গলার স্বর এবং

"মাষ্টার বাবু" সম্বোধনে চিনতে অসুবিধা হয় নাই কারকী বাজেকে। কথাবার্তায় পুরানো দিনের আন্তরীকতা ফিরে এসেছিল আমাদের উভয়ের মধ্যে। ছেলের সাথে শিলিগুড়িতে আমার দেখা হবার কথা শুনে বললো—"কি আর হবে বলুন ওসব জেনে? ওদের কাছ থেকে হারিয়ে গিয়ে এখানে এই মন্দিরে বেশ আছি। মন্দিরের কাজকর্ম ক'রে দিই। তার বদলে পূজারী লামা থাকতে, খেতে দেয়, লামা সন্ন্যাসীদের পুরানো জামাকাপড় পড়তে দেয়।" কাউকে না জানিয়ে কালিম্পং ছেড়ে চলে আসার কথায় বললো—"কি আর করি বলুন? আশ্রয়হীন হবার পর চলে আসা ছাড়া আর যে কোন উপায় ছিল না।"

আমার স্ত্রী পূজা শেষে আমাকে প্রসাদ দিতে কাছে আসতেই কারকী বাজে উঠে দাঁড়িয়ে নমস্কার জানালো। আমার স্ত্রী ওকে ঠিক চিনতে না পারায় আমিই তখন চিনিয়ে দিলাম "আমাদের হারিয়ে যাওয়া কারকী বাজে।"

মেয়েকে দিয়ে আসব ব'লে একটা কম্বল নিয়ে গিয়েছিলাম সাথে। প্রয়োজন হবে না ব'লে মেয়ে সেটা রাখে নাই। স্ত্রী বললেন "মহাকাল মন্দিরের এই উচ্চতায় শীত বড় কম পড়ে না নিশ্চয়! কম্বলটা বরং তুমি কারকী বাজেকে দাও। ও বেচারা রাত্রে একটু আরাম পাবে।" স্ত্রীর মনোবাঞ্ছা জানিয়ে কম্বলটা কারকী বাজের হাতে তুলে দিতে সে তখন একগাল কৃতজ্ঞতার স্বভাবসিদ্ধ হাসি দিয়ে আমাদের মন ভরিয়ে দি'ল।

মনে হলো, কারকী বাজে জীবনের শেষ দিন কয়টার জন্য সঠিক স্থান বেছে নিয়েছে। কথায় কথায় বলেছিল ভগবান তাকে অনেক দিয়েছেন। তার মনোস্কামনা পূর্ণ করেছেন ভগবান। ঘর-দুয়ার, ছেলে, বৌ কারো তরে তার কোন অভিযোগ নাই। তার মতন ছেলেকে কুলিগিরি করতে হয় নাই, বাবুদের সাথে টেবিল চেয়ারে বসে রোজগার ক'রে খায়, তার থেকে আনন্দের আর কি থাকতে পারে।

যতই ভাবি, রাশি রাশি অনুযোগ, অভিযোগ আমার মনে বার বার মাথা তুলে দাঁড়ায়, প্রতিবাদ করে। কারকী বাজের ছেলে তার কর্তব্য, ধর্ম পালন করে নাই। যে বাপ তাকে এত কষ্টে মানুষ করলো, মানুষের সমাজে মর্য্যাদায় প্রতিষ্ঠিত করলো—তাকে তো পূজার আসনে বসিয়ে সেবা করা উচিৎ ছিল ছেলের। সেরকম সে কিছুই করে নাই। অথচ কারকী বাজে ছেলের প্রতি কি গভীর স্নেহ বৎসল।

অবাক হয়ে ভাবি, এত দুঃখকষ্টের পরেও কি অপার প্রশান্তির প্রতিমূর্তি। কোন অভাব-অভিযোগের তাড়না নাই—আছে শুধু পাবার কৃতজ্ঞায় ভরা এক অপার প্রশান্তির ভাব। ওর প্রতি

আজ এক অব্যক্ত শ্রদ্ধায় মাথা আপনি নত হয়। কারকী বাজে সত্যি তার মনোবাঞ্ছা পূর্ণ করতে পেরেছে যা আমাদের মত শিক্ষিত, সভ্য সমাজের মানুষের কাছ যুগ যুগ কালের সাধনার বস্তু।

ছোটবেলায় মার মুখে শোনা একটা কথা আজ মনে পড়ে। মা বলতেন, "ওরা মাটির মানুষ"। গ্রামের খেটে খাওয়া সব মানুষ। যারা সূর্য উদয় থেকে অস্তকাল পর্য্যন্ত হাড়ভাঙ্গা খাটুনি খাটে, বিনয় নম্রতা যাদের অঙ্গের ভূষণ, একদিন পেট ভরে ভাল খাবার দিলে যারা লজ্জা পায়, বলে "পেটকে লোভী ক'রে দেবেন না মা।"

ষোল আনা খাটিয়ে আট আনা দিলেও যারা একগাল হেসে ভগবানের কাছে মঙ্গল কামনা করে। এই সব মানুষদের মা বলতেন 'মাটির মানুষ'। আজ কারকী বাজের কথা লিখতে বসে সেই একই কথা মনে হয়। কোন অভাব, অভিযোগ নাই, নাই কারো প্রতি দ্বেষ। ওদের মনটা বুঝি এক অনাবিল প্রশান্তির সাগর। কারকী বাজে সত্যিই আর এক 'মাটির মানুষ'।

Printed at Mani Press, Kalimpong.